

DIAK. MGR. ANDRIEJUS SABALIAUSKAS

Telšių vyskupo Vincento Borisevičiaus kunigų seminarija

ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS KALNŲ IR ŠVČ. M. MARIJOS APSILANKYMO ATLAIDŲ ISTORINĖ IR DVASINĖ RAIDA

Senieji Gardai, į kuriuos iš Vakarų Europos XVII a. pirmojoje pusėje paplito kalvarijos, rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėti 1253 m. Šiame Žemaitijos krašte pirmoji bažnyčia pastatyta 1593 m. Vėliau ant Šv. Jono kalno 1619 m. buvo pastatyta kita Šv. Jono Krikštytojo bažnytelė ir 1622 m. įkurta parapija. Žemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius 1637 m. į Gardus pakvietė dominikonus, kuriems pastatė namus ir padovanojo žemės. Jurgio Tiškevičiaus pavedimu dominikonai čia įkūrė kalvarijos Kalnus. Buvo pastatytos koplytelės (1639 m.) ir vienuolių dominikonų parašytos giesmės, maldos, nustatytas būdas, kaip šią Katalikų Bažnyčioje itin populiarią maldingumo praktiką reikia praktikuoti. Nuo Kalvarijų, kurios buvo įkurtos Garduose, šiai vietai prigijo Žemaičių Kalvarijos vardas. Žemaičių Kalvarijoje įsitvirtino dominikoniškasis Kalvarijų tipas – 19 stočių, šios Kalvarijos buvo pirmosios LDK (Vilniuje – Verkiuose 1662 m.). Nuo XVII a. vidurio Žemaičių Kalvarija ėmė garsėti savo stebuklinguoju Švč. M. Marijos su Kūdikiu paveikslu ir garsiais Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaisdais. Stebuklingasis Švč. M. Marijos paveikslas garsėjo savo stebuklais, ir dvasinė vyresnybė paskyrė komisiją stebuklų tikrumui ištirti. 1643 m., remiantis komisijos išvadomis, minėtasis paveikslas paskelbtas stebuklingu. Stebuklai buvo aprašomi knygoje, kuri, deja, 1896 m. degant bažnyčiai sudegė. Apie paveikslo stebuklingumą liudija ir votai, kurių šiuo metu yra 150 (suskaiciuoti 2003 m.). Maldos ir giesmės, skirtos Žemaičių Kalvarijos Dievo Motinai, buvo išspausdintos 1681 m. Jurgio Kasakauskio parašytoje ir išleistoje maldaknygėje *Rožančius*. Kai kurios giesmės tebegiedamos ir šiandien.

Po 100 metų Antanas Tiškevičius Kalvarijoje pastatydino bažnyčią ir ją tituluavo Švč. M. Marijos Apsilankymo vardu. Šie atlaisdai buvo sujungti su nuo 1649 m. švenčiamais Kalvarijos Kalnų atlaisdais. Žemaičių Kalvarijoje Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaisdai prasideda liepos 2 d. ir trunka net 10 dienų. Būtent liepos 2 dieną (1649) į Kalvarijos bažnyčią buvo įnešta Šv. Kryžiaus relikvija, parvežta iš Liublino dominikonų vienuolyno. Ji yra 3,2 cm ilgio ir 0,6 cm pločio – didžiausia Pabaltijyje.

Dominikonai Žemaičių Kalvarijoje apaštalavo iki 1889 m., kol juos išvijo carinė valdžia. Nuo 1927 m. iki 1948 m. Žemaičių Kalvarijos šventovę ir parapiją globojo vienuoliai marijonai. Sovietinės okupacijos metais (1940–1941; 1944–1989), nepaisant visų ateizmo diegimo programos vykdytojų pastangų, norimų rezultatų nebuvo pasiekta. Ir tarybiniais laikais į Žemaičių Kalvariją plūdo žmonės, taip išsaugotos ir koplyčios, ir Kalnų tradicija bei didžiųjų atlaisdų svarba ir reikšmė. 1988 m. Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčia pakelta į Mažųjų bazi-

likų rangą, o 1989 m. miesteliui grąžintas senasis Žemaičių Kalvarijos vardas, kurį okupacinė valdžia 1967 m. buvo pakeitusi į Varduą.

Ir šiandien kiekvieno mėnesio 2 d. vyksta mėnesiniai Švč. M. Marijos Apsilankymo atleidai. Kiekvieną pirmąjį mėnesių šeštadienį tikintieji renkasi Bazilikoje ir garbina Dievo Motiną. Žemaičių Kalvarija ilgus amžius buvo ne tik Žemaitijos, bet ir visos Lietuvos vienas iš pagrindinių dvasinių centrų; toks išlieka ir XXI a.

Išvadas

Jėzaus Kristaus įkurtoji Šventoji Bažnyčia nustato įvairias maldingumo formas, padedančias tikintiesiems geriau suvokti ir įsijauti į Kristaus gyvenimą, mokymą, išganymo darbą, o ypač Jo kančią ir mirtį Jeruzalėje. Tas didysis žmonijos praeities įvykis, pasukęs pasaulį nauja kryptimi ir darantis nepaprastą įtaką ateičiai, šalia Kryžiaus ženklo ir šv. Mišių aukos bei Komunijos, labai ryškiai ir įtaigiai vaizduojamas Kryžiaus kelio stotyse (kitai – *stacijose*); už šios praktikos atlikimą galima gauti visuotinius atlaidus¹.

Lietuvos Katalikų Bažnyčioje nuo XVII a. tampa populiaru, gyva ir prasminga maldingumo praktika – kalvarių Kalnai. Juos pirmasis Lietuvoje 1639 m. Garduose įkūrė Žemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius. Įkūrus kalvarių Kalnus šiai vietai prigijo Žemaičių Kalvarijos vardas.

Kartu su kalvarių Kalnų praktikų populiarumu ir įaugimu į liaudiškąjį maldingumą greitai pradėjo garsėti ir Žemaičių Kalvarijoje vykstantys Švč. M. Marijos Apsilankymo 12 dienų atleidai, prasidedantys liepos 1 d. ir trunkantys iki liepos 12 d. Kalvarių įkūrimas 1639 m., Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčia, pastatyta XVII a. viduryje, ir stebuklingasis Švč. M. Marijos su Kūdikiu paveikslas traukė ir tebetraukia minias piligrimų. Šios dvi neatšiejamos tradicijos: Žemaičių Kalvarijos Kalnai ir Švč. M. Marijos Apsilankymo atleidai tapo ne tik Žemaitijos, bet ir visos Lietuvos tikinčiųjų katalikiškumo ir maldingumo išraiška.

Žemaičių Kalvarijoje vykstančių atlaidų fenomenas domina istorikus ir mūsų tautos bei Bažnyčios dvasingumo tyrinėtojus. Norint geriau suvokti Žemaičių Kalvarijos fenomeną ir jo raidą, būtina bent glaustai peržvelgti, kokiomis aplinkybėmis formavosi kalvarių Kalnų tradicija ir garsieji Žemaičių Kalvarijos atleidai.

Tyrinėjant Žemaičių Kalvarijos istoriją iškylo viena didelė problema – 1896 m. sudegė šio miestelio bažnyčia, o kartu su ja ir visi ten buvę dokumentai, biblioteka ir visas bažnytinis archyvas. Dėl to šio darbo autorius ieš-

¹ Plg. *Liturginis maldynas*, Kaunas–Vilnius, 1984, p. 98.

kojo medžiagos apie atlaidus ir kalvarių Kalnus jau publikuotuose veikaluose, kur buvo reikiamos temai medžiagos.

Bene svarbiausias ir autentiškiausias šaltinis, kalbantis apie Žemaičių Kalvarijos įkūrimą, apie ten vykusius procesus – Žemaičių vyskupijos vyskupo M. Valančiaus parašytas ir 1848 m. Vilniuje išleistas veikalas *Žemaičių vyskupystė*. Šiame veikale yra keturi puslapiai, skirti Žemaičių Kalvarijai. Tai labai svarbūs puslapiai, nes M. Valančius naudojo dar nesudegusiais bažnyčios dokumentais ir archyvu. Veikale aprašoma dominikonų įsikūrimo Žemaičių Kalvarijoje istorija ir Kryžiaus kelio koplytelių įsteigimo aplinkybės.

Kalbant apie atlaidus ir kalvarių Kalnus negalima užmiršti dominikono J. Kasakauskio išleistos pirmosios lietuviškos maldaknygės *Rožanczius Święcziausios Maryos Panos yr saldziausy warda Jezusa teypogi spasabas apwayksciojima Kalnu Kalwaryos Ziamayciu su modlitwomis yr giesmiemis anto stuzijenciomis*. Šioje maldaknygėje, išleistoje 1681 m., randame Kalnų giesmes, taip pat giesmes, skirtas Žemaičių Kalvarijos Marijai. Šios giesmės – autentiškas liudijimas apie bažnyčioje esančio Švč. M. Marijos su Kūdikiu paveikslo stebuklingumą ir prie jo patiriamas malones².

Šiame darbe naudotasi 1972 m. pakartotinai išleistu vysk. M. Valančiaus veikalu *Žemaičių vyskupystė*³. Kitas, prie šaltinių skirtinas veikalas – kun. J. Ragaišio studija apie Žemaičių Kalvariją. Knyga išleista remiantis Žemaičių Kalvarijos bažnyčios archyvais; tai yra paskutinis veikalas, kuriame cituojami autentiški archyviniai dokumentai, prieš jiems sudegant⁴.

Apie Žemaičių Kalvarijoje vykstančius atlaidus ir ten einamą Kryžiaus kelią randame informacijos ir prof. kun. J. Totoraičio parašytose knygosė: *Žemaičių Kalvarija*⁵ ir *Vyskupas Jurgis Tiškevičius*⁶. Apie Marijos garbinimą ir Kalvarijos Švč. M. Marijos atlaidus daug informacijos randame kun. Jono Vaišnoros monografijoje⁷.

Prie šaltinių priskiriama ir XX a. pirmosios pusės periodinė spauda. Šaltinyje, *Žemaičių prieteliuje*, *Lietuvos aide* randama žinučių apie Žemaičių Kalvarijoje vykstančius atlaidus; jos taip pat suteikia daug autentiškos informacijos.

² D. Pociūtė-Abukevičienė, M. Vaicekauskas, *Giesmės dangaus miestui*, Vilnius, 1998.

³ M. Valančius, *Raštai*, t 2, Vilnius, 1972.

⁴ J. Ragaišis, *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, Vilnius, 1906.

⁵ J. Totoraitis, *Žemaičių Kalvarija*, Marijampolė, 1936.

⁶ J. Totoraitis, *Vyskupas Jurgis Tiškevičius*, Marijampolė, 1939.

⁷ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958.

Svarbus veikalas – *Lietuvių enciklopedija*⁸, išleista Bostone. Šios enciklopedijos atskiruose tomuose publikuojamuose straipsniuose yra svarbios medžiagos, reikalingos mūsų darbui.

Apie Žemaičių Kalvarijoje vykstančius Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidus ir Kryžiaus kelio koplytelių lankymą tarybiniais metais daug autentiškos ir patikimos informacijos randama sovietmečio pagrindžio leidinyje *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*⁹.

Darbe naudojamosi Telšių vyskupijos kurijos archyvu, Žemaičių Kalvarijos bažnyčios išlikusiu archyvu ir šio darbo autoriaus asmeniniu archyvu.

Žemaičių Kalvarijoje vykstančius atlaidus savo poemoje, dedikuotoje Žemaičių vyskupui M. Valančiui, lenkiškai aprašė Žemaitijos poetė K. Praniauskaitė¹⁰. Šios poemos ištraukų, kurias į lietuvių kalbą išvertė Vaclovas Šiugždinis, randame 1989 m. Katalikų kalendoriuje žinyne¹¹.

Autentiškus atsiminimus ir išgyvenimus apie Žemaičių Kalvarijoje vykstančius atlaidus aprašo lietuvių išeivijos rašytojas P. Abelkis¹², kilęs iš Žemaičių Kalvarijos.

Gana išsamiai Žemaičių Kalvariją ir jos istoriją aprašo B. Kviklys savo knygose *Mūsų Lietuva*¹³ ir *Lietuvos bažnyčios*¹⁴. Apie Žemaičių Kalvarijos Kalnų giesmes ir jų istorinę raidą, taip pat ir kitų kalvarijų istoriją randame A. Motuzas monografijoje¹⁵.

Tyrimo objektas – Žemaičių Kalvarijos Kalnai ir Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidai ir jų istorinė bei dvasinė raida.

Šio darbo tikslas – išnagrinėti Žemaičių Kalvarijos Kalnų ir Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidų vaidmenį ir svarbą visai Lietuvos Katalikų Bažnyčiai ir šių, liaudyje labai populiarių maldingumo formų vaidmenį Lietuvos dvasingumo raidai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti Žemaičių Kalvarijos Kalnų ir Švč. M. Marijos Apsilankymo šventovės įkūrimo aplinkybes ir istoriją.

⁸ *Lietuvių enciklopedija*, t. 10, 13, 17, Bostonas, 1957–1958.

⁹ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika* (toliau – LKBK), Čikaga, 1978–1992, t. 4–10.

¹⁰ K. Pranievskiej, *Festyna wielkiej Kalwaryi na Żmudzi*, Wilno, 1856.

¹¹ K. Praniauskaitė, Didžiosios Žemaičių Kalvarijos šventė, vertė V. Šiugždinis, *Katalikų kalendorius žinynas*, 1989, Kaunas–Vilnius, 1989, p. 41.

¹² P. Abelkis, *Atlaidų pavėsy*, Memigenas, 1955.

¹³ B. Kviklys, *Mūsų Lietuva*, t. 4, Vilnius, 1991.

¹⁴ B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 1, Čikaga, 1980.

¹⁵ A. Motuzas, *Lietuvos kalvarijų kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*, Kaunas, 2003.

2. Aptarti Žemaičių Kalvarijos Kalnų ir Švč. M.Marijos Apsilankymo atlaidų svarbą Žemaitijos ir visos katalikiškos Lietuvos istorijai bei dvasinei raidai.

3. Atskleisti, koku indėliu vienuoliai dominikonai ir marijonai prisidėjo prie Žemaičių Kalvarijos Kalnų ir Švč. M.Marijos Apsilankymo atlaidų populiarinimo bei jų plėtotės, parodyti, kaip Žemaičių Kalvarijoje buvo skleidžiamas katalikų tikėjimas nuo kalvarijų ir šventovės įkūrimo iki šių dienų.

Metodas – analitinis sintetinis, t. y. dokumentų ir publikuotų veikalų Žemaičių Kalvarijos Kalnų ir Švč. M.Marijos Apsilankymo atlaidų klausimu istorinės ir dvasinės raidos analizė ir apibendrinimas.

Šis darbas 2003 m. Telšių vyskupo V.Borisevičiaus seminarijoje apgintas magistro laipsniui įgyti (darbo vadovas vysk. dr. Jonas Boruta, SJ).

Žemaičių Kalvarijų atsiradimo aplinkybės

Kalvarijos į Gardus atėjo iš Vakarų Europos XVII a. pirmojoje pusėje. Pirmajame skyriuje apžvelgiamas kalvarijų tradicijos formavimasis Europoje ir Lietuvoje. Pirmiausia pateikiama glausta teologinė šios maldos formos analizė.

Bažnyčia, skelbdama pasauliui Kristaus paliktą Gerąją Naujieną, nuolat primena pasauliui, kad „žmogus ir jo aukščiausias pašaukimas atsiveria Kristuje Tėvo ir jo meilės paslapties apreiškimu“¹⁶. Kristus kentėjo ir mirė ant kryžiaus Golgotos kalne už visus žmones, trokšdamas išganyti visą pasaulį. „Kristaus mesijinis skelbimas ir visa jo veikla tarp žmonių baigiasi kryžiumi, prisikėlimu ir įžengimu į dangų“¹⁷. Bažnyčia skelbia apie Kristų, kuris, būdamas tikras žmogus ir tikras Dievas, vaikščiojo šios žemės keliais, patyrė visus jos vargus ir išbandymus. „Taip, Jėzus yra tikras Dievas ir tikras žmogus! Kaip apaštalą Tomą, taip ir Bažnyčią Jėzus be paliovos kviečia paliesti jo žaizdas, tai yra pripažinti jo visišką žmogiškumą, gautą iš Marijos, atiduotą mirčiai, perkeistą Prisikėlimo...“¹⁸ Bažnyčia kviečia savo tikinčiuosius apmąstyti ir geriau suvokti Kristaus – tikrojo Dievo ir tikrojo žmogaus kančią ir mirtį. Būtent Jis aukojosi dėl pasaulio išgelbėjimo iš nuodėmės. „Per Getsemanės ir Golgotos įvykius žmogiškoji Jėzaus sąmonė patyrė didžiausią išbandymą. Vis dėlto kančios ir mirties dramai nepavyko išju-

¹⁶ Jonas Paulius II, Enciklika *Dives in misericordia*, Kaunas, 1980, Nr. 1.

¹⁷ Ten pat, Nr. 7.

¹⁸ Jonas Paulius II, Apaštališkasis laiškas *Novo millennio ineunte*, Kaunas, 2001, Nr. 21.

Žemaičių Kalvarijos Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo
Mažoji bazilika

dinti jo romaus tikrumo, kad jis yra dangiškojo Tėvo Sūnus“¹⁹. Ieškodama būdų ir tinkamesnių priemonių priartinti kiekvieno žmogaus sąmonę ir jausmus prie **Kristaus** išgyvenimų, Bažnyčia palaiko įvairias maldingumo formas, kurios yra reikšmingos skelbiant Evangeliją. Viena iš tokių formų – **Kristaus** kančios kelio pakartojimas. Eidamas Kryžiaus kelią tikintysis gali geriau įsigilinti ir suvokti Išganytojo **Kristaus** kančią ir mirtį. Žvelgdami į **Kristaus** veidą ir mąstydami priartėjame prie *paradoksiškiausio **Kristaus** slėpinio aspekto*, išnyrančio jo paskutinę valandą – Kryžiaus valandą. „Slėpinys

¹⁹ Ten pat, Nr. 24.

slėpinyje, kurio akivaizdoje žmogus tegali šlovindamas parpulti“²⁰. Kiekvienas, eidamas Kryžiaus kelią ir taip apmąstęs **Kristaus** kančią, gali paliudyti, kad „prieš mūsų akis praslenka įtampos kupinas Alyvų sodo epizodas. <...> Visu smarkumu šį paradoksą išryškina **Jėzaus**, regis, nevilties pilnas skausmingas šauksmas ant kryžiaus <...>“²¹. Kalvarijos Kalnai, apie kurių atsiradimo aplinkybes ir raidą kalbama šiame skyriuje, padeda suvokti tai, ką jautė **Kristus**. Bažnyčia kviečia kalvarijų Kalnų praktika prisiminti, „<...> jog **Jėzus** net skausmo bedugnėje mirties valandą maldavo atleidimo savo skriaudėjams <...> ir parodė savo atsidavimą Tėvui“²².

Lietuvos kalvarijų maldų tradicijos atėjimo į Lietuvą aplinkybės yra glaudžiai susijusios su kalvarijų atsiradimu Vakarų Europoje; čia ši maldinimo forma tebėra praktikuojama iki mūsų dienų.

Kalvarijų tradicijos formavimosi Europoje ir Lietuvoje apžvalga.

Nuo pat pirmųjų krikščionybės amžių krikščionys siekė parodyti **Kristaus** dieviškumą, nes juos nuolat persekiojo dvi priešiškos jėgos: žydai ir pagony. Pirmųjų amžių krikščionys mąstytojai – ortodoksai visada pabrėžė Dangiškąją Dievo Sūnaus šlovę; tai atspindėjo ir literatūra bei menas. Buvo patariama nepropaguoti žmogiško Dievo Sūnaus pavidalo, taigi ir jo žeminančios mirties, todėl kenčiančio **Kristaus** tema buvo traktuojama labai sąlygiškai.

313 m. Milano ediktu krikščionims gavus laisvę išskyla naujas – **Kristaus** Valdovo, dangiško monarcho įvaizdis. Kartu atsiranda tendencija priartėti prie istorinės tikrovės. Ir būtent šiomis aplinkybėmis gimsta labai didelis susidomėjimas Palestinos „šventosiomis vietomis“. Jau Šv. **Jeronimas** (apie 347–420), garsusis Šventojo Rašto iš originalo kalbų į lotynų kalbą vertėjas, rašė, kad Jeruzalėje lankosi daugybė piligrimų. Jų antplūdis atslūgo tik 637 m., Palestiną užgrobus arabams. Piligrimai, grįžę iš tų vietų, kur **Kristus** gimė, gyveno, skleidė savo mokslą ir buvo žiauriai nukankintas, vaizdžiai pasakojo apie ten pamatytus vaizdus ir patirtus išgyvenimus. Dažnas piligrimas iš **Jėzaus Kristaus** tėviškės parsiveždavo žiupsnelį žemės ar kokį kitą daiktinį įrodymą, kuris esą dar mena Išganytojo laikus. Visa tai prisidėjo prie **Kristaus** kančios kulto atsiradimo. Pradedamos kurti specialios maldos Nukryžiuotajam, bažnyčios ir altoriai statomi Šv. Kryžiaus garbei, tapomi paveikslai, vaizduojantys **Kristaus** kentėjimus, statomi kryžiai – **Kristaus** kančios ir mirties ženklai, krikščionims reiškiantys pergalę prieš nuodėmę ir mirtį.

²⁰ Ten pat, Nr. 25.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat, Nr. 27.

Šis **Kristaus** kančios kultas ypač išpopuliarėjo viduramžiais, gavęs stiprų impulsą iš Šv. Bernardo **Klerviečio** (XII a.) ir ypač iš Šv. **Pranciškaus** Asyžiečio (XIII a.) apmąstymų įžvalgų. Šių šventųjų gyvenimai ir jų pavyzdys sekant **Kristumi** dar labiau padėjo plėsti Viešpaties **Jėzaus Kristaus** kančios apmąstymus. Vėlyvaisiais viduramžiais **Jėzaus Kristaus** kankinystė su visa tai epochai būdinga ekspresija tampa tikėjimo centras, pamažu užima bene pačią svarbiausią vietą krikščionių tikėjime.

Dar viena svarbi priežastis, dariusi įtaką **Kristaus** kančios kulto raidai visoje Europoje, – Kryžiaus žygiai. Kryžiaus karai prasidėjo 1096 m. prieš Artimųjų Rytų musulmoniškus kraštus. Popiežius **Urbanas II** ragino visus vykti į Šventąją Žemę ir susigrąžinti ją iš „netikėlių“ rankų, nes „gėda krikščionybei, kad Šventosios žemės ir **Kristaus** karstas dar nepriklauso Bažnyčiai. Minėtos priežastys vienijo visą krikščionių pasaulį, todėl jis ėmėsi Kryžiaus žygių ir tuo siekė ne vieno ar kito, bet vienintelio tikslo – užkariauti Šventąją žemę“²³.

„Kryžiaus karai <...> XII–XIII a. vesti karai Jeruzalei ir Palestinai iš mahometonų išvaduoti“²⁴. Pagrindinė Kryžiaus žygių intencija buvo labai aiški: paimti Jeruzalės miestą ir įdiegti ten krikščionybę. Jeruzalėje tvarkėsi musulmonai, kur pradėjo įsitvirtinti nuo XI a. „Islamo išpažintojai sudavė didelį smūgį krikščioniškam Vakarų ir Rytų pasauliui, ypač Bizantijos imperijai, kurios didieji Azijos plotai jiems atiteko. Islamo iškilimas daugiausia paveikė krikščionis dėl to, kad paveržė didžiausią šventovę – Jeruzalę su Palestina, kuri nuo pat pirmųjų krikščionybės amžių traukė maldininkus. Bizantijos imperatoriai nuo pat **Konstantino** Didžiojo puoselėjo ir rūpinosi statyti ir palaikyti ten bažnyčias“²⁵. Šios gražios idėjos turėjo daug sekėjų, todėl Kryžiaus karai buvo labai energingai organizuojami ir juose dalyvavo dideli būriai europiečių.

Ši visuotinė idėja žūtbut turėjo būti įgyvendinta. Visas krikščioniškasis to meto pasaulis tuo ir tegyveno – nukeliauti į Jeruzalę ir ją užimti, visiems laikams iš jos išvijus „nekrikštus“. Ir tai įvyko, nes „didelėmis pastangomis ir su milžiniškais nuostoliais labiau sudrausmintą kariuomenę pasiekė savo tikslą – pagaliau krikščioniškasis pasaulis užvaldė išgarsėjusias šventas vietas: Betliejų, Getsemanę, Golgotą ir net Dievo karstą...“²⁶ Šis Šventosios Žemės užėmimas sukėlė naują vajų visoje Europoje, – labai suaktyvėjo krikš-

²³ G.**Hėgelis**, *Istorijos filosofija*, Vilnius, 1990, p. 595.

²⁴ *Lietuvių enciklopedija*, t. 13, Bostonas, 1958. p. 170.

²⁵ Ten pat.

²⁶ G.**Hėgelis**, *Istorijos filosofija*, p. 413.

čionių invazija į šią šalį. Tapo populiariu iš Jeruzalės gabenti viską, kas tik buvo įmanoma. Garsusis filosofas G. Hėgelis labai taikliai yra pasakęs, kad „dabar krikščionybė patenkino savo religinį poreikį, dabar ji galėjo iš tikrųjų niekieno nekliudoma eiti Išganytojo pėdomis. Laivai, prikrauti žemės, gabeną ją iš Pažadėtosios Žemės į Europą. Paties Kristaus relikvijų gauti buvo neįmanoma, nes jis prisikėlė: Kristaus drobulė, Kristaus kryžius, pagaliau Kristaus karstas tapo aukščiausiomis relikvijomis“²⁷.

Kryžiaus žygių rezultatas – Jeruzalėje pastatytos šventovės, žyminčios Išganytojo kančios vietas. Ir nors permaininga kova tarp krikščionybės ir islamo Palestinoje baigėsi islamo pergale 1291 m., tačiau Jeruzalėje išliko kryžininkų statytos „stacijos“ (lot. *statio* – buveinė).

Palestinos žemėje pasilikę krikščionys, taip pat iš Europos atvykę ir Jeruzalėje apsigyvenę vienuoliai saugojo savo statytas šventoves ir vienuolynus. Žinoma, krikščionims nebuvo sudarytos sąlygos įsitvirtinti ir laisvai veikti. Jie buvo persekiojami ir net masiškai žudomi.

Tokia padėtis piligrimams buvo labai nepalanki, – kelionė į Šventąją Žemę dažnai galėjo kainuoti gyvybę. Be to, tais laikais net kelionės po Europą buvo nelengvos dėl prastų kelių, siautėjančių plėšikų ir labai prastų buitinių sąlygų. Šios aplinkybės nulėmė tai, kad šventųjų vietų lankytojų srautas nuo XIII a. pabaigos labai smarkiai sumažėjo.

Viduramžiais ir Renesanso epochų sandūroje prasidėjo Europos kultūros supasaulėjimas. Tai paskatino Katalikų Bažnyčią ieškoti naujų būdų stiprinti tikėjimą. Bažnyčia nusprendžia pasitelkti Išganytojo kančios kultą. Tačiau iškilo dilema: kaip tai padaryti, juk Dievo Sūnaus kančia ir mirtis ant kryžiaus, Jo Motinos Marijos išgyventas skausmas ir kančia vyko Jeruzalėje. Tikintieji visa tai apmąstyti ir geriausiai pajauti galėtų autentiškoje aplinkoje – Šventojoje Žemėje, į kurią, deja, ne kiekvienas tikintysis gali nuvykti. Ir Bažnyčia rado išeitį – Europoje pradedami steigti „Jeruzalės keliai“.

Vadinamieji „Jeruzalės keliai“ atsirado vienuolynuose, privačiuose namuose, soduose ir, žinoma, bažnyčiose, kur jie buvo sužymimi tiesiog ant grindų. Dvasininkai ima kurti ir tvarką bei pamokymus, kaip eiti Kryžiaus kelią ir kaip praktikuoti maldą.

Ilgainiui imta steigti kalvarijos (pagal Kalvarijos kalvos Jeruzalėje pavadinimą), kurios buvo labai panašios į Jeruzalės Kryžiaus kelią. Kryžiaus kelias buvo steigiamas kalvotose vietovėse, stengiamasi išlaikyti autentišką atstumą, kad kuo labiau būtų priartėta prie tikrojo peizažo ir tai padėtų geriau įsijausti ir suvokti Kristaus kančias ir išgyvenimus Jo Kryžiaus kelyje.

²⁷ Ten pat, p. 413.

Pirmosios tokio pobūdžio kalvarijos buvo įsteigtos Europoje. Jas įkūrė dominikonas [Alvarezas](#) apie 1405–1420 m. Ispanijoje, netoli Kardobos. Vieniūolis [Alvarezas](#) Išganytojo kančios vietas žymėjo skulptūromis, tik nėra tiksliai žinoma, kiek tų kančios vietų buvo. Kitos kalvarijos buvo įrengtos Italijoje apie 1453 m., o truputį vėliau, apie 1468 m., tokio tipo kalvarijos atsiranda ir Vokietijoje (Liubeke). Kuriantis kalvarijoms kančios vietų skaičius buvo nevienodas: buvo kalvarijų, kur buvo 4 ar daugiau stočių. Iki pat XVI a. ir Jeruzalėje nebuvo nustatytas pastovus stočių skaičius. Pagaliau įsitvirtina du pagrindiniai kalvarijų tipai: pranciškoniškas ir dominikoniškas. Pranciškoniškas tipas įtvirtino 14 stočių, o dominikoniškas – 19 stočių.

XVI a. Europą sudrebino reformacija, buvo mestas iššūkis katalikybei, kuri, anot reformatų, buvo praradusi savo pirminį dvasingumą. Katalikų Bažnyčia apkaltinta nukrypimu į „jusliškumą“ ir „išorybę“²⁸. Reformacija atmetė emocijas, jausminį artėjimo prie Dievo elementą. Reformatai skelbė, kad „tikrasis dvasiškumas, [Kristus](#), jokia būdu nesireiškia ir nėra tikras išoriškai, tačiau kaip dvasinis pradasis jis apskritai įgyjamas tik susitaikant su Dievu – tikėjime ir pasitenkinime“²⁹.

Reformacija Europoje pristabdė kalvarijų kūrimąsi. Tuo tarpu Katalikų Bažnyčia, reaguodama į vykstančius įvykius, 1545 m. sušaukia visuotinį Bažnyčios Susirinkimą Tridente. Trimis etapais vykęs Susirinkimas nustatė katalikybės ir protestantizmo doktrinų skirtumus. Katalikų Bažnyčia dar kartą patvirtino savo doktriną ir tuoj po Susirinkimo imta įgyvendinti Bažnyčios vidines reformas. 1564 m., jau pasibaigus Susirinkimui, popiežius [Pijus IV](#) patvirtino visus Susirinkimo dekretus, kurių Bažnyčia laikėsi ilgus keturis šimtmečius, iki pat Vatikano II Susirinkimo, kuris vyko 1962–1965 m. Po Tridento Susirinkimo vėl imta steigti Kryžiaus kelio stotys. Bažnyčia, siekdama sustiprinti katalikybę, vėl atsigręžė į [Kristaus](#) kančios kultą ir pradėjo jį labai populiarinti. Išplėtotą išsilaikymo kultūrą ir liaudis labai pamėgo šią maldingumo praktiką. Kuriami eiliuoti tekstai, paremti Šventuoju Raštu ir jausmais, melodijų spektras tampa be galo platus. [Kristaus](#) kančios ir Jo nueitas Kalvarijos kelias kartojamas kiekviename kaime, kiekvienoje vietovėje.

Tridento Susirinkimo nutarimų vykdymas taip pat pradedamas Lietuvoje ir Lenkijoje. XVI a. pabaigoje Vilniuje įsteigiama kunigų seminarija, pradedamos steigti mokyklos, bandoma suaktyvinti Bažnyčios bendruomenės gyvenimą. Į Lietuvą ateinanti europinė kultūra kartu atnešė ir Kryžiaus

²⁸ Plg. G.[Hėgelis](#), *Istorijos filosofija*, p. 431.

²⁹ Ten pat, p. 433.

kelio maldų praktiką. Reikia pasakyti, kad Lenkijos–Lietuvos valstybėje Kryžiaus keliu susidomėta gana vėlai. „Iš vienos pusės, turime tad visokiausių žinių žinelių susidaryti išvadai, kad krikščionybė Lietuvoje XVI a. dar turėjusi būti gana menka, labai paviršutiniška. Nors tos žinios, kaip sakyta, apskritai teliečia paprastąjį liaudį, bet jos yra mielai nurodomos, laikant jas viena iš priežasčių, kodėl protestantizmas Lietuvoje rado sau atramą. Iš kitos pusės, tačiau turime neabejotinai autentiškų įrodymų, kurie gera dalimi nuneigia aną tamsų paveikslą“³⁰. Situacija pavaizduota paini, o katalikybės plitimas Lietuvoje – Žemaitijoje merdintis, bet iš tikrųjų buvo ne taip. Istorikas Z.Ivinskis sako, jog katalikybė XVI a. nebuvo jau tokia silpna ir merdinti. Jis remiasi pirmosios lietuviškos knygos *Katekizmo* (1547) autoriaus, Ragainės protestantiškos bendruomenės vadovo užrašytais žodžiais. Istorikas rašo: „Tai parodo paties M.Mažvydo, kai jis klebonavo Ragainėje, charakteringas laiškas hercogui Albrechtui. Ragainės pastorius gailiai nusiskundžia, kad jo parapijiečiai labai mėgsta važinėti į įvairias žemaičių parapijas į atlaidus. Mažvydas išskaičiuoja keliolika tokių vietų su atlaidais, kur ragainiškiai lankosi“³¹. Taigi krikščionybė Lietuvoje XVI a. jau gana giliai buvo įleidusi šaknis, nes formavosi ir giedojimo tradicija, didėjo ir atlaidų populiarumas, ir visa tai buvo ta terpė, kuri, nepaisant protestantizmo bangos, padėjo įsitvirtinti kalvarijų tradicijai. Atlaidai buvo populiarūs Žemaitijoje, nes M.Mažvydas savo laiške kalba būtent apie šio regiono parapijas. Nors krikščionybė į Žemaitiją atėjo tik XV a. iš Lenkijos, tačiau gana greitai prigijo. Pamažu buvo perimtos ir kai kurios krikščioniškos tradicijos.

Lenkija stengėsi apkrikštyti gretimas pagoniškas šalis (Prūsiją, Lietuvą), todėl dėl šios ir kitų priežasčių čia nebuvo paplitusios piligriminės kelionės į Šventąją Žemę. Tiesa, 1143, 1154, 1217 m. į Jeruzalę vyko pavieniai ginkluoti lenkų kunigaikščių būriai, tačiau iš esmės Lenkija liko Vakarų Europą apėmusių religinių aistrų nuošalyje. Tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje buvo menkesnis pragyvenimo lygis ir kitokia kultūra bei mentalitetas, todėl tokio antplūdžio maldininkų – piligrimų, kaip iš Ispanijos, Italijos, Prancūzijos ir kitų Vakarų Europos valstybių, nebuvo. Kliūtis buvo ir didžiuliai atstumai bei sunkus susisiekimas. Suprantama, kad šiose šalyse Išganytojo kančios kultas buvo išpažįstamas ir propaguojamas. Tik šį kultą labiau atspindėjo religinės misterijos, giesmės, maldos bei sakralinis menas. Didesnis susidomėjimas Jeruzale čia pastebimas tik XVI a., kai Lietuvoje Bažnyčia iš kerig-

³⁰ Ivinskis Z., Rinktiniai raštai, t. 4, Roma, 1987.

³¹ Ten pat, p. 445.

mos³² perėjo į katechezę. Šis lūžis įvyksta kartu su M. Daukšos *Katekizmo* (1595 m.) išleidimu, nes tai buvo pirmoji LDK išspausdinta lietuviška knyga. Tai buvo reikšmingas įvykis tautos kultūros istorijoje, nes prasidėjo naujas mūsų tautos raidos tarpsnis. „Taip pat religiniame mūsų krašto gyvenime bei Lietuvos Bažnyčios istorijoje M. Daukšos *Katekizmo* išspausdinimas – reikšmingas vystymosi ir brandos slenkstis iš kerigminės epochos į naują visos visuomenės katekizacijos epochą. <...> Drįsčiau tvirtinti, kad XVI amžiumi prasidėjusi mūsų tautos religiniame gyvenime „katekizmų“ epocha yra lietuviškos krikščionybės bandymas pakilti virš atskirų lozungų bei tik etiketės pobūdžio tikėjimo, suprasti, priimti ir gyventi krikščioniškojo tikėjimo ir Evangelijos visuma“³³.

Tokioje terpėje brendo kalvarijų Kalnų tradicijos raida Lietuvoje. Kerigma baigiasi ir prasideda katechezė, kai labiau gilinamasi į tikėjimo tiesų suvokimą, nuodugniau jos analizuojamos. Tai buvo impulsas katalikybei ir jos išraiškoms Lietuvoje įkopti į aukštesnį katechezės ir teologinės mąstysenos lygmenį.

XVII a. Lietuvoje imamos steigti pirmosios kalvarijos (1939 m. Garduose, 1662 m. Vilniuje – Verkiuose). Tai ženklas, jog katalikybė Lietuvoje laimėjo. Iki amžiaus vidurio susiformuoja Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų kapitulų sudėtis, šaukiami sinodai (ypač dažni Žemaitijoje), statoma daugybė naujų bažnyčių ir vienuolynų. Bažnyčių gausėjimas ir vienuolynų kūrimasis padeda Bažnyčiai atgaivinti reformacijos laikais užmirštas kai kurias maldų formas. Stiprėja mistikos ir askezės praktika, Bažnyčia pradeda lanksčiau prisitaikyti prie vietinių papročių ir tradicijų. Bažnyčia atlieka didelį vaidmenį ir visuomenės gyvenime. Tam dedama daug pastangų, nes „Nuo oficialaus Lietuvos krikšto 1387 metų iki pat XVI a. vidurio apkrikštytosios Lietuvos visuomenė su krikščioniškuoju tikėjimu buvo supažindinta tik paviršutinišku kerigminių skelbimų. Pirmiausiai tai tinka liaudžiai, bet ir diduomenei <...> Menkas liaudies, miestiečių ir net didikų religinis sąmoningumas buvo tik kerigminis tikėjimo skelbimo rezultatas“³⁴. Šis laikotarpis, trukęs apie 150 m., baigiasi su Mažvydo ir Daukšos katekizmais, nes „plačioji Lietuvos krikščionių bendruomenė žengia į naują savo vystymosi eta-

³² Kerigma [paskelbimas] – krikščionių teologinis terminas. NT vartojamas 3 reikšmėmis: turinio, akto ir institucijos skelbimas. Dievo paskelbto žodžio perdavimas krikščionių bendruomenėse. Plg. *Religijotyros žodynas*, sud. R. Petraitis, Vilnius, 1991, p. 189.

³³ J. Boruta, SJ, XVI šimtmečio pabaigos Lietuvos Bažnyčia – iš kerigmos į katechezę, *Laiškai lietuviams*, Nr. 4, 1996, p. 111.

³⁴ Ten pat, p. 112.

pą – katechezės epochą“³⁵. Po kerigmos buvo būtina ieškoti paprastesnių Gerosios Naujienos skelbimo būdų, kurie turėjo padėti žmonėms vis geriau suvokti ir įsisąmoninti tikrąją tikėjimo esmę ir vietoj fragmentinio supratimo jau stengtis susidaryti tikėjimo doktrinos vaizdą.

Bažnytinės ceremonijos, dogmos ir net baroko menas priderinami prie to meto jausenos ir požiūrio. Baroko emocionalumas, prabanga, puošnumas bei išmoningi efektai atitiko epochos dvasią. XVII a. Lietuvoje išplinta paraliturginių misterijų tradicija. Organizuojami vaidinimai, kurių scenarijai vaizduoja Senojo ir Naujojo Testamento įvykius, šventųjų gyvenimų vaizdus. Ypač dažnas šių misterijų siužetas buvo **Kristaus** gyvenimas ir kančia.

1569 m. į Vilnių atvyksta Vilniaus vyskupo V.**Protasevičiaus** pakviesti jėzuitai. Lietuvoje prasideda kontrreformacijos judėjimas, įsteigiama aukštoji mokykla, kuri 1579 m. tampa universitetu. Katalikybė Lietuvoje įsitvirtina, šį kartą, atrodo, tvirtai ir ilgam. „Tas neilgas laikotarpis, prasidėjęs pirmųjų katekizmų lietuvių kalba išspausdinimu, savo vėlyvesne forma apibūdinamas kaip laikotarpis, kai mūsų kraštas religinėje ir kultūrinėje srityje ėjo kaja, kojon su visa krikščioniškąja Europa. Tai ir Vilniaus Akademijos – universiteto žydėjimo epochos, ir lietuviškojo baroko išsiskleidimo laikas, tai **Liauksmينو** ir **Sarbievijaus**, Andriaus **Rudaminos** ir kt. epocha ir, be abejo, didžiojo žemaičių vyskupo Merkelio **Giedraičio** ir talkininko kanauninko Mikalojaus **Daukšos** kūrybos bei veiklos šimtmetis“³⁶. Kartu su jėzuitais atvyksta į Lietuvą ir kiti ordinai – dominikonai ir bernardinai – kuriuos mažiausiai palietė vienuolynų tuštėjimas reformacijos laikais.

Religinės kultūros formavimuisi XVI a. 7-ajame dešimtmetyje didelę įtaką darė Lenkijoje ir Lietuvoje pasirodžiusios **Jėzuitų** ordino įkūrėjo Šv. Ignaco **Lojolos** „Dvasinės pratybos“ ir dominikonų vienuolio Liudviko **Grenadiečio** raštai. Šiuose raštuose **Kristaus** gyvenimas kartu su jo kančia sudaro pagrindinę apmąstymų ir meditacijų programos dalį. Dar vienas dvasinis autorius, Lenkijoje ir Lietuvoje išpopuliarėjęs savo rašiniais, – **Andrichomijus** (Kriuck van Andrichem), kurio tikslas buvo agituoti tikinčiuosius vykti į Jeruzalę ir steigti kalvarijas kitur. Būtent jo knyga „Jeruzalem scienti tempore Christi floruit et suburbanorum eiuis brevis descriptio“ ir buvo tas veikalas, kuriuo remiantis buvo įkurtos pirmosios kalvarijos Žečpospolitoje – Zebžydovskos Kalvarija (1604 m.).

³⁵ Ten pat, p. 133.

³⁶ Ten pat.

Prasidėjus kalvarių kūrimumui vėl išpopuliarėja atlaidai, gaunami keliaujant į šventas vietas. Tose vietose vyko stebuklai, buvo patiriamos dvasinės malonės. Pilgrimai plaukte plaukė į tas šventoves, kur buvo šventųjų paveikslų ir statulų, prie kurių meldamiesi žmonės patirdavo įvairių malonių: išgijimų, atsivertimų ir kt. Tokių stebuklingų vietų ir garsių šventovių pagausėja ir Lietuvoje XVII a. Čia kūrėsi vienuolynai ir imdavosi globoti garsiąsias šventoves, kurti maldoms tinkamą aplinką. Jie teikė informaciją, stengėsi patenkinti tiek fizinius, tiek dvasinius piligrimų poreikius. Viena iš tokių garsių šventovių tampa ir Gardai (vėliau pavadinta Žemaičių Kalvarija).

Gardų ir jų apylinkių istorinė raida iki XVII a. 2003 m. kelioms dešimtims Lietuvos vietovių buvo išskirtiniai – sukako 750 metų, kai 1253 m. jos buvo pirmą kartą paminėtos. Beveik visos jos Žemaitijoje. Vienos iš jų, tą vienintelį kartą paminėtos, amžiams dingę, kitų vardai išskildavo po kelių šimtmečių, viena kita dėl politinės strateginės svarbos istorijos šaltiniuose būdavo minima nuolat.

1253 m. Lietuvos vietovės užfiksuotos keliuose istorijos dokumentuose: tai keturi 1253 m. balandžio–liepos mėn. įvykdyto Kuršo žemės pasidalijimo tarp Kuršo vyskupo ir Livonijos ordino dokumentai ir karaliaus [Mindaugo](#) kai kurių Žemaičių žemių dovanojimas Livonijos ordinui už gautą ir būsimą paramą. Senieji dabartinių Lietuvos ir Latvijos vietovių pavadinimai, kuriuose išlikę kuršių ir lietuvių kalbų archajinių relikto, daugiau nei šimtmetį, be istorikų, pvz., [H.Lovmianskio](#), domino kalbininkus. Savo darbuose jais naudojo [A.Bielensteinas](#), [K.Būga](#), [A.Salys](#), [Z.Zinkevičius](#) ir kt. Po jų kruopštaus darbo šių vietovardžių originaliosios formos buvo rekonstruotos, jie identifikuoti su dabartinėmis vietovėmis, tyrimų rezultatai paskelbti mokslinėje literatūroje.

Tarp 50 įvairių Žemaitijos vietovių, kurios rašytiniuose šaltiniuose paminėtos pirmą kartą, randame ir Žemaičių Kalvariją, kitaip sakant, Gardus. Žemaičių Kalvarija (*Garde, Sarde*) – miestelis Plungės rajone. Šis miestelis, – rašė [Č.Kudaba](#), – yra įsikūręs prie Varduvos upelės, kuri seniau vadinta Sedula. Ta vieta labai seniai turėjo kitą pavadinimą – Gardai. Kalva, vadinama Šv. Jono kalnu, rodos, yra viršūnėje pilta. Taigi galbūt ten buvo kokia pilaitė. Žvizdro kalne 1916 m. vokiečiai kasinėdami aptiko turtingus IX–XII a. kapus su ginklais ir papuošalais³⁷. Žemaičių Kalvarija yra įsikūrusi tarp jau minėtų keturių: Šv. Jono, Žvizdro, Beržų, Kryžiaunos kalvų, Plungės rajono

³⁷ Plg. [Č.Kudaba](#), *Kalvotoji Žemaitija*, Vilnius, 1972, p. 66.

šiaurėje³⁸. Varduvos upelyje, pasak legendos, buvo krikštijami žemaičiai. Krikštijamieji gaudavę naujus vardus ir dėl tos priežasties upė pavadinta Varduva, o šalia esantis kalnas – Šv. Jono Krikštytojo vardu. Žemaičių Kalvarijos istorijai yra labai svarbus tas faktas, kad ši vietovė paminėta 1253 m., t.y. tais pačiais metais, kai [Mindaugas](#) karūnuotas karaliumi.

Žemaičių Kalvarijos parapijos istorija yra gerokai vėlesnė, nes Žemaitija buvo apkrikštyta tik 1413 m., Žemaičių vyskupija įsteigta 1417 m. LDK kunigaikštis [Vytautas](#) Medininkų vyskupui 1421 m. padovanojo žemių ir kito nekilnojamojo turto. Tarp užrašymų minimas „visas Alsėdžių ežeras“. „Visos užrašomos žemės su miškais, vandenimis, su viskuo, kas juose yra ir gali ateityje būti, atiduotos ir pavestos vyskupui, jo įpėdiniais ir kapitulai amžinai ir visiškai jų nuosavybei“, – skelbia išlikęs [Vytauto](#) dokumento nuorašas³⁹. Tiesa, čia nepaminėta nei Alsėdžių, nei Gardų vietovių pavadinimai. Sunku pasakyti, ar buvo kitas LDK kunigaikščio [Vytauto](#) dovanojimo aktas, kuriuo minėtos žemės būtų padovanotos Žemaičių vyskupijos vyskupui. Šis raštas tikrai galėjo būti parašytas, nes Alsėdžiuose ilgus metus buvo įsikūręs Žemaičių vyskupo dvaras. Galbūt šis aktas neišliko, o gal šios vietovės dovanojimo metu buvo negyvenamos dėl nepaliojiamų kryžiuočių puldinėjimų ir niokojimų. Senieji gyventojai pasakoja legendą, kad Šv. Jono kalną – buvusį piliakalnį Varduvos ir Cedrono upelių santakoje, supylę pagonyis ir ant jo degindavę aukas. Aplink šį kalną augę miškai, juose žaliavę ąžuolai, į dreves bitės nešusios medų, kurį meškos kopinėjo. Žemaičių Kalvarijos senbuvė E.[Bušmienė](#) pasakojo, kad ant Šv. Jono kalno stovėjusi pilis. Toje pilyje gyvenęs stipruolis „dvarions Gardiens“, turėjęs stebuklingą kardą, kuriuo kaimą saugodavo nuo priešų. Galbūt šio „dvarionio“ garbei ilgą laiką vietovė ir buvo vadinama Gardais⁴⁰.

Grįžtant prie minėto LDK kunigaikščio [Vytauto](#) dovanojimo akto, kur nepaminėtas Gardų vietovės pavadinimas, tenka daryti prielaidą, kad sąvoka „visas Alsėdžių ežeras“ reiškia visą valsčių, kuriam priklausė ir Gardai. Vėliau nuniokotas kraštas atsigavo, Alsėdžiuose buvo įkurta Žemaičių vyskupo rezidencija, o vyskupo dvarelis buvo Garduose.

Nėra tikslių duomenų, kada ir kas pirmasis Garduose pastatė bažnyčią. Atsižvelgiant į tai, „jog pirmosios Lietuvoje bažnyčios ir koplyčios dažniausiai buvo statomos stabmeldžių šventyklų vietose, aukštesnėse vietovėse“⁴¹,

³⁸ Plg. K.M. Žemaičių kalvarijoms 350, *Katalikų kalendorius žinynas*, Kaunas–Vilnius, 1989, p. 35.

³⁹ M.[Anziulytė-Ruginienė](#), *Žemaičių christianizacijos pradžia*, Kaunas, 1937, p. 82.

⁴⁰ Plg. R.[Balkutė](#), Žemaičių Kalvarijos atlidai, *Liaudies kultūra*, Vilnius, 2002, Nr. 4, p. 34.

⁴¹ A.[Motuzas](#), *Lietuvos kalvarijų kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*, Kaunas, 2003, p. 35.

Kryžiaus kelio medinė koplytėlė *Jėzus meldžiasi Alyvų sode* ant Šv. Jono kalno.
(Pirmoji Žemaičių Kalvarijos bažnyčia, pastatyta 1619 m.)

pirmoji bažnyčia Garduose galėjo būti pastatyta 1593 m.⁴² Vyskupas M. Valančius apie pirmąją bažnyčią Garduose rašė: „Gardai buvo tai soda, vyskupams prideranti, katroj ant aukšto kalno senovėj kana kas pastatė bažnytėlę Šv. Jono Krikštytojo“⁴³. M. Valančius nepateikia konkrečios datos, kada buvo pastatyta pirmoji bažnyčia Garduose, tačiau jo pasakymas „senovėj“ leidžia daryti prielaidą, kad nurodoma data – 1593 m. gali būti gan tiksli. Žinoma, negalėtume teigti, kad ši pirmoji bažnytėlė ar koplyčia negalėjo būti pastatyta anksčiau, tačiau nėra šį faktą nei įrodančių, nei paneigiančių dokumentų.

J. Ragaišis savo knygelėje *Žemaičių Kalvarijos aprašymas* nurodo kitą pirmosios bažnyčios Garduose pastatymo datą. Jis teigia, jog Šv. Jono Krikštytojo bažnytėlė ar koplyčia buvo pastatyta Žemaičių vyskupo S. Kiškos iniciatyva XVII a. pirmojoje pusėje. „Gardų sodžius tuomet prie Žemaičių vyskupų priklausė ir nuo pat pradžios stovėjo jame ant aukšto kalno Šv. Jono Krikštytojo garbei pašvęsta medinė bažnytėlė, kaip Alsėdžių parapijos filija; <...> Gardų bažnytėlę pastatė uolus vysk. Stanislovas II Kiška (1619–1626), išvydęs, jog tolimesniems Alsėdžių parapijos žmonėms per sunku kas šventadienį vaikščioti į parapijos bažnyčią“⁴⁴. Kunigas J. Ragaišis toliau rašo, kad

⁴² Plg. K.M. Žemaičių Kalvarijos jubiliejus., p. 35.

⁴³ M. Valančius, *Žemaičių vyskupystė*, Vilnius, 1972, p. 299.

⁴⁴ J. Ragaišis, *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, Vilnius, 1906, p. 11.

vyskupas įsakė kunigams, dirbantiems Alsėdžiuose, dažnai lankyti šią pastatytąją bažnyčią ir ten susirinkusiems tikintiesiems aukoti šv. Mišias. Iš pat pradžių, po bažnytelės pašventinimo, Gardai nebuvo parapija, o tik filija, todėl neturėjo savo kunigo prie bažnyčios. Tam pačiam vyskupui S. **Kiška** vyskupaujant Gardų Šv. Jono Krikštytojo bažnyčiai buvo užrašyta šiek tiek žemės ir šalia bažnyčios apgyvendintas kunigas. „Metuose 1622 bažnyčėlė ta vos biškelį žemės teturėjo; šiaip jau kunigas, pas ją gyvenęs, mito apveizdu Dievo“⁴⁵.

Vysk. S. **Kiška** negalėjo nesirūpinti naujai pastatyta bažnyčia. „Kiek vėliau (apie 1622 m.) tas pats vyskupas Gardų koplyčią padarė parapijos bažnyčia ir nustatė parapijos ribas. Bažnytelė buvo pastatyta ant dabar vadinaamo Šv. Jono kalno ir turėjo to šventojo titulą. Prie jos vargingai gyvenęs kunigas 1636 m. buvo aprūpintas išlaikymu“⁴⁶. Pastarasis nuopelnas priskiriamas jau vyskupui Jurgiui **Tiškevičiui** (1633–1649)⁴⁷, nes S. **Kiška** Žemaičiuose vyskupavo iki 1626 m.

Sugrįžkime šiek tiek į praeitį ir pasižiūrėkime, kokia buvo bendra situacija Žemaitijoje dar tada, kai Garduose bažnyčios nebuvo. „Reikia mums žinoti, jog XVII amžiaus pradžioje katalikai atsižymėjo didžiu uolumu (karštumu) dvasiškame gyvenime; tasai uolumas pasirodo iš to, jog nors antroje XVI amžiaus pusėje buvo belikę visuose Žemaičiuose vos keletas bažnyčių, XVII-me buvo jau 83 parapijų bažnyčios, 16 filijų ir 20 altarijų. Viena to uolumo priežastimi buvo reikalas katalikams kovoti su prasiplatinusiu jų tarpe protestantizmu, kuris Jurgiui III **Petkevičiui** (1567–1574) bevaldant vyskupiją teip buvo ją ištuštinęs, jog tik 7 kunigai ir 8 bažnyčios buvo belikusios“⁴⁸.

Situacija visoje Žemaičių vyskupijoje buvo nepavydėtina. Žemaičiai vis dar laikėsi senųjų pagoniškų papročių, lietuviškai kalbančių ir gimtąja gyventojų kalba Dievo žodį skelbiančių kunigų labai trūko. Kun. J. **Ragaišis** rašo: „Vien tik gerojo Dievo Apvaizda neleido katalikybei mūsų krašte amžinai pražūti. Anoje nelaimingoje gadynėje Dievas siuntė mūsų žmonėms dievobaimingą, uolų ir, galima sakyti, šventą <...> vyskupą Merkelį I **Giedraitį** (1575–1609) ir kitus gerus jo įpėdinius, kurie, Dievui padedant, viską pagandintą atitaisė ir pagražino lietuvius katalikų tikybon“⁴⁹.

⁴⁵ M. **Valančius**, *Raštai*, t. 2, Vilnius, 1972, p. 299.

⁴⁶ J. **Vaišnora**, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958, p. 372.

⁴⁷ Plg. K. **Bružas**, A. **Miškinis**, Varduva, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, Vilnius, 1979, Nr. 2, p. 80.

⁴⁸ J. **Ragaišis**, *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, p. 11–12.

⁴⁹ Ten pat, p. 12.

Labai nelengvu laiku Žemaičių vyskupu tapo M. Giedraitis. Šis labai uolus ganytojas rūpinosi, kad Žemaitijoje imtų plėtotis katalikybė, ir daug nuveikė šioje srityje. Remdamiesi dokumentais, galime spėti, kad Garduose bažnyčia galėjo būti pastatyta anksčiau, nei ją pastatė vysk. S. Kiška. Mat vyskupo rezidencija buvo Alsėdžiuose, o Garduose stovėjo vyskupo dvarelis, todėl galime daryti prielaidą, kad čia galėjo būti pastatyta koplytėlė ar bažnyčia. Apie tokią vyskupo M. Giedraičio veiklą yra išlikę nedaug dokumentų. „Bet ir iš to, ką turime, aišku, kad jį galima vadinti *episcopus ambulans: Cod. Medn.* I išleistuose 15 vyskupo Giedraičio meto dokumentų nurodoma 12 jų išdavimo vietų, tarp jų – Varniai, Viduklė, Surviliškis, Luokė, Gardai, Alsėdžiai ir Pašvitinys, t. y. vietovės, esančios vyskupijos ribose“⁵⁰.

Žemaičių vyskupo Jurgio Tiškevičiaus vaidmuo. Vyskupo Giedraičio įpėdiniu (po Merkelio Geišo, vyskupavusio pusantrų metų) „buvo labai darbštus ir uolus vyskupas – grafas Jurgis Tiškevičius“⁵¹. Jurgis Tiškevičius gimė apie 1595 m. „iš didelės visoje Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje garbingos didikų ponų giminės. Jo gimtinė buvo Brastos vaivadijoje Vostrijos dvaras. <...> Jo tėvas Eustachijus Jonas Tiškevičius buvo Brastos vaivadas“⁵². Augo ir brendo pamaldžioje katalikų šeimoje, vėliau studijavo Krokuvos Jėzuitų kolegijoje. Jauną ir pamaldų klieriką pastebi Krokuvos vyskupas. Įšventintas į kunigų, būsimasis vyskupas netrukus skiriamas Krokuvos katedros kanauninku. Pasižymėjęs geromis savybėmis jauną kunigą jo giminaitis Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius pasikviečia iš Krokuvos į Vilnių. „Vilniaus vyskupas 1626 metais nukeliavo į Varšuvą pas nuncijų, popiežiaus Urbono VIII atsiųstą į Lenkiją ir Lietuvą, ir paprašė kun. Jurgį Tiškevičių pristatyti popiežiui skirti vyskupu sufraganu į Vilnių, kad būtų jam labai didelėje Vilniaus diecezijoje padėjėjas“⁵³. Popiežius Urbanas VIII, atsižvelgęs į savo nuncijaus prašymą ir liudijimus, skiria Jurgį Tiškevičių Vilniaus vyskupo sufraganu. 1627 m. kun. Jurgis Tiškevičius Varšuvoje konsekruojamas vyskupu ir persikelia į Vilnių. Čia dirbo 7 metus, o „mirus Žemaičių vyskupui Melchijorui Elijaševičiui Geišui 1633 metais, vyskupas Jurgis Tiškevičius popiežiaus buvo nukeltas į Žemaičius, kur jo laukė nauji

⁵⁰ P. Rabikauskas, Žemaičių vyskupai (1417–1609), *Krikščioniškoji Lietuva*, Vilnius, 2002, p. 158; taip pat LKMA *Metraštis*, t. 10, Vilnius, 1996, p. 46.

⁵¹ J. Ragaišis, *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, p. 12.

⁵² J. Totoraitis, *Vyskupas Jurgis Tiškevičius*, p. 7.

⁵³ Ten pat, p. 9.

Žemaičių Kalvarijos bazilikos antrojo aukšto didysis altorius.
Nukryžiuotojo [Jėzaus](#) figūra, XVII a.

darbai ir reikalai, kur daug kas džiaugėsi, kad jis bus jų ganytojas“⁵⁴. Prieš naująją Žemaičių ganytoją savo ganomaisiais rūpinosi nemažas būrys vyskupų. Tiesa, anot M. [Valančiaus](#), buvo ir tokių ganytojų, kurie savo ganomaisiais mažai tesirūpino. Bene labiausiai savo pareigas buvo apleidęs vyskupas Jurgis [Petkevičius](#), kuris Žemaičių vyskupijos vyskupu išbuvo 11 metų⁵⁵. Po šio vyskupo dirbė ganytojai: „Merkelis [Giedraitis](#), Mikalojus [Pacas](#),

⁵⁴ Ten pat, p. 13.

⁵⁵ Plg. M. [Valančius](#), *Žemaičių vyskupystė*, p. 118.

Stanislovas **Kiška**, Abromas **Voina** ir Merkelis **Geišas** Eliaševyčia ne vien tai pataisė, ką **Petkevičia** buvo pagadinęs, bet dar daugiau parodė⁵⁶. Po Merkelio **Geišo** mirties vyskupu tapo Jurgis **Tiškevičius**. „Jurgis Tyškevyčia, Vilniaus pavyskupė, vyras garsingas, turtingas ir dievobaimingas. Tas, karaliui **Vladislovui** IV norint, nuo **Urbono** VIII 23 d. siekio 1633 metų įgijęs patvirtinimą, pasiuntė į Žemaičius kunigą Jurgį **Lepačinskį** su Albertu **Petravyčia**, kad tuojau pirmasis vyskupyste, o pastarasis turtais, vyskupams priguliničiais, jo vardu pradėtų valdyti. Ką tiems bedarant, pats diena nemetu susikraustęs ir įvairius reikalus atlikęs, 25 d. birželio to paties meto į Varnius parsidangino“⁵⁷.

Vyskupas Jurgis **Tiškevičius** buvo labai veiklus ir energingas ganytojas. Nieko nelaukdamas ėmė vizituoti parapijas, lankyti bažnyčias ir koplyčias, steigti naujas parapijas, taip stengdamasis stiprinti katalikybę savo vyskupijoje⁵⁸. Jis sušaukė net keturis vyskupijos sinodus: 1636, 1638, 1647 m. Varniuose ir 1643 m. Alsėdžiuose⁵⁹. Ganytojas kunigams iškėlė labai svarbias ir spręstinas problemas: kuo geriau įvykdyti Bažnyčios galvos ir Apaštalų Sosto įsakymus, provincijos sinodų nutarimus⁶⁰. Nutarimuose reikalauta, kad dvasininkai laikytųsi drausmės, kad vyktų dekanų vizitai parapijose, dekanatų susirinkimai, kad tinkamai būtų teikiami sakramentai, atliekamos pamaldos bažnyčiose, kad klebonai rūpintųsi bažnytinių pastatų priežiūra, parapijose steigtų mokyklas, statytų koplyčias ir bažnyčias, prieglaudąs (špitoles)⁶¹. Kad visi šie reikalavimai būtų vykdomi, stropiai rūpinosi pats vyskupas J. **Tiškevičius**. Būtent šio uolaus vyskupo rūpesčiu ir buvo įsteigtos Žemaičių kalvarijos ir pakviesti vienuoliai dominikonai.

Dominikonų įsikūrimas Garduose. Žemaičių vyskupijoje 1633 m. buvo trys vienuolynai: Pranciškonų (Bernardinų) Kretingoje ir Telšiuose ir Jėzuitų – Kražiuose. Tiek bernardinai, tiek jėzuitai Žemaičių vyskupijoje įsikūrė XVII a. pirmojoje pusėje. Kretingoje vienuolius pranciškonus įkūrė Lietuvos etmonas Jonas Karolis **Chodkevičius**, o jėzuitai įsikūrė Kražiuose ir čia įsteigė kolegiją⁶². „Žemaičiuose jezavitams su bernardinais jau esant,

⁵⁶ Ten pat, p. 119.

⁵⁷ Ten pat.

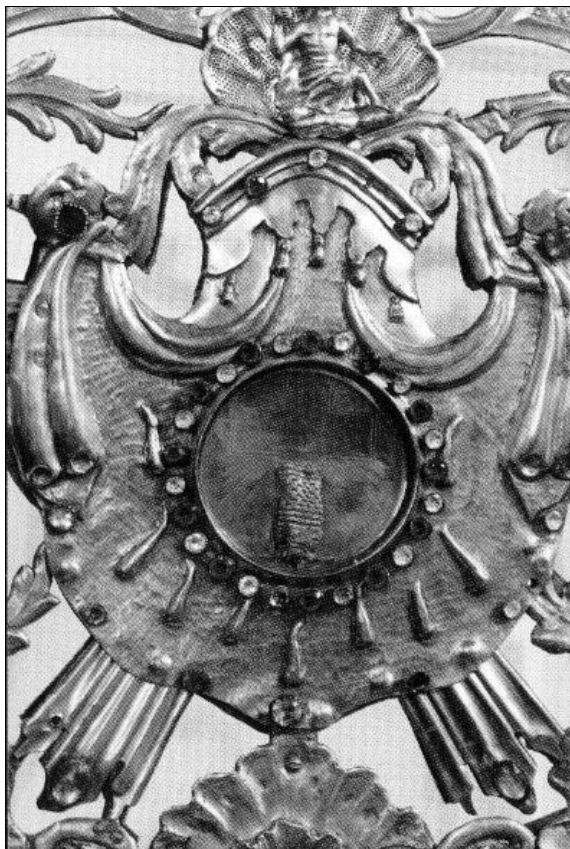
⁵⁸ Plg. ten pat, p. 120.

⁵⁹ Plg. J. **Totoraitis**, *Vyskupas Jurgis Tiškevičius*, p. 28.

⁶⁰ Plg. ten pat.

⁶¹ Plg. ten pat.

⁶² Plg. ten pat, p. 21–22.

Žemaičių Kalvarija. Monstrancijos su Šv. Kryžiaus relikvija fragmentas,
XVII a. vidurys.

nebuvo dar dominikonų. Jurgis [Tiškevičia](#), vyskupas, norėdamas, kad ir tų tarnų Dievo netrūktų, 1637 m. pakvietė juos į Gardus⁶³. Kyla klausimas, kas yra tie dominikonai ir kodėl būtent juos Žemaičių ganytojas pasikvietė į savo vyskupiją – Gardus.

Vienuolių dominikonų ordinas „buvo įkurtas Dominyko de [Guzmano](#) (1170–1221 m.). uolaus kanauninko iš Bastilijos, išsiųsto į Provansą sakyti pamokslų prieš albigiečius. Jis suprato, kad reikia išsilavinusių dvasininkų, pamokslais galinčių bendrauti su žmonėmis“⁶⁴. 1216 m. gruodžio 22 d. Romoje popiežius [Honorijus](#) III patvirtino neturtėlių brolių bendruomenę, susibūrusią apie Dominyką [Osmietį](#) prie Šv. Romano koplyčios Tulūzoje, kaip

⁶³ M. [Valančius](#), *Raštai*, t. 2, p. 299.

⁶⁴ T. [Dowley](#), *Krikščionybės istorija*, Vilnius, 2000, p. 277.

tikrą ordiną. Po kelių savaitių tas pats popiežius leidžia šio ordino nariams sakyti pamokslus, kas iki šiol buvo tik vyskupų privilegija. Šio ordino įsipareigojimas siekti išsamaus teologinio išsilavinimo greitai jį padaro pavojingu eretikų priešu ir pirmaujančia Bažnyčios teologine jėga⁶⁵. Ordino pagrindinis uždavinys – ugdyti vienuolio pašaukimą, mokyti ir pamokslauti. Dominikonai buvo vadinami pamokslautojais, o ordinas gavo pamokslininkų vardą. „Kad intelektu ir morale pranoktų eretikus, jam buvo reikalingas sistemingas teologinis išsilavinimas, meditatyvos pamokslų studijos bei tokia gyvensena, kuri nebeturėtų nieko bendro su to meto nuosavybės ir valdymo formomis“⁶⁶. Šio ordino vienuoliai vilkėjo baltomis tunikomis ir juodais apsiaustais. „Žinomi ir kaip juodieji broliai, jie tarsi „Viešpaties sarginiai šunys“ (lotyniškų žodžių žaismas *Dominicanus* = *domini canis*), susekantys eretijas ir nemokšišumą, išplito Europoje“⁶⁷.

Šio vienuolyno broliai kūrė kolegijas ir seminarias ne tik saviesiems, bet ir kitiems besiruošiantiems dvasininkams. Elgetaujantys vienuoliai dirbo socialinį, pastoracinį, švietimo ir misijų darbą. Marų metu jie rūpinosi mirštančiais žmonėmis, laidojo mirusius, prižiūrėjo ir slaugė raupsuotuosius. Dėl pamokslų ir išsilavinimo šie vienuoliai greitai buvo pamėgti tikinčiųjų ir šių brolių vienuolynai ėmė kurtis įvairiose Europos šalyse. Jų steigiamos mokyklos vis labiau padėjo plisti švietimui. Jie įsikūrė ir Paryžiaus, Oksfordo, Kembridžo, Bolonijos bei kituose europinio garso universitetuose⁶⁸.

Dominikonų ordinas sparčiai plėtėsi. Iš Vakarų Europos jis netrukus pasiekė ir Rytų Europos šalis. 1251 m. Lietuvos valdovui [Mindaugui](#) pasikrikštijus⁶⁹ Vilniuje įsikuria Pranciškonų ir Dominikonų ordinai. Po [Mindaugo](#) mirties (1263) krikščionybės plėtra Lietuvoje nebuvo tęsiama. „Nors krikščionybės sėkla pradžioje pateko ant kietos uolos ir nepajėgė lietuvių širdyse įleisti gilesnių šaknų, jos šen ir ten įsikibusių daigelių buvo ir sekančiais po [Mindaugo](#) mirties dešimtmečiais. Pirmiausia, tai XIII–XIV a. iškilusios ir visoje Europoje, net kai kur ir už jos, išplitusios vienuolijos, ypač pranciškonai ir dominikonai. Pranciškonai jau [Mindaugo](#) laikais pasiekė Lietuvą ir tiek jie, tiek Šv. [Domininko](#) sūnūs patarnaudavo Lietuvos didie-

⁶⁵ Plg. U.[Birnstein](#), H.[Gutschera](#) ir kt., *Krikščionybės kronika*, Vilnius, 1999, p. 165.

⁶⁶ J.[Lenzenweger](#), P.[Stockmeier](#) ir kt., *Katalikų Bažnyčios istorija*, d. 1, Vilnius, 1996, p. 316.

⁶⁷ T.[Dowley](#), *Krikščionybės istorija*, p. 277.

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Plg. P.[Rabikauskas](#), *Lietuvių tauta ir ankstyvieji bandymai krikštytis*, *Krikščioniškoji Lietuva*, Vilnius, 2002, p. 12.

siems kunigaikščiams, ypač jų kanceliarijoje <...>. Tų vienuolių būdavo vos keletas, bet jie turėdavo savo namus ir savo bažnyčias“⁷⁰. Kaip matome, Lietuvoje dominikonai įsikūrė anksti, galėtume sakyti, krikščioniškos Lietuvos priešaušryje.

XVI a. LDK įsigalėjus protestantams, siekiant sumažinti jų įtaką kraštui, XVII a. pradėti kviesti vienuoliai. Vysk. J. **Tiškevičius** 1637 m. į Gardus pasikviečia dominikonus⁷¹. Pasak J. **Ragaišio**, vysk. J. **Tiškevičius** nusprendė pasikviesti dominikonus, nes jie žmones ragino į dorą ir dievobaimingą **Kristaus** Kančios apmąstymą⁷². Vysk. J. **Tiškevičius** Garduose esančią bažnyčią ir jai priklausančią turtą pavedė dominikonams. Ant Varduvo upės kranto buvo pastatyta medinė bažnyčia ir „kloštorius“. Vienuolynui buvo paskirta ir nemažai žemės. „Kloštoriaus perdėtinis Petras **Puhačevskis**, neskanduoamas, kad kuomet nors šiaip jau kunigai susitarę visų, nuo **Tiškevičiaus** pavestų, dalykų neatimtų, per savo kokono generolą meldė tėvo šventojo **Urbono** VIII, kad vyskupo užrašus patvirtintų. Ką popiežius 8 d. birželio 1644 m. ir padarė“⁷³. Vėliau tas pats vyskupas dominikonams užrašė ir kunigo Krištupo Buinevičiaus dvarelį, kurį tas paliko vyskupo valiai. Kalvarijos dominikonams šis dvarelis buvo užrašytas 1646 m. vasario 22 d.⁷⁴ Vėliau dominikonai įsigijo ir Šarnelės dvarelį, o turėdami sukaupę nemažą kapitalą 1766 m. pasistatė naują didelį vienuolyną. Jame įrengta 17 celių, oratorija, biblioteka, du refektorijai bei pagalbinės patalpos⁷⁵. Dominikonai Žemaičių Kalvarijoje išsilaikė iki 1889 m. Apie jų veiklą ir vienuolyno raidą kalbėsime toliau.

Kalvarijų (Kalnų) tradicijos formavimasis. Savo išsilavinimu ir pamokslų sakymu pagarsėję dominikonai daug dėmesio skyrė Išganytojo kančios apmąstymui. Vysk. J. **Tiškevičius**, kviesdamas šį ordiną, matyt, jau buvo nusprendęs Garduose steigti Kryžiaus kelio stotis – kalvarijas. „Kaipogi, nuvažiuavęs į tą sodą, pats kalnus apvaikščiojo, pats paskyrė vietas, katrose koplyčias statyti ketino, pats paskaitė žingsnius nuo vietos iki vietos, kad įdėm tiek būtų, kiek **Kristus** kančios laike nuėjo, pats, eidamas takais, barstė žemę šventą, tyčiomis iš Jeruzolimos parvežintą, savo pinigais padirbino

⁷⁰ Ten pat, p. 13–14.

⁷¹ Plg. Žemaičių Kalvarija, buvęs dominikonų (vėliau – marijonų) vienuolynas, (<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-48/Zkalvarija.htm>), p. 1.

⁷² Plg. J. **Ragaišis**, *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, p. 13.

⁷³ M. **Valančius**, *Raštai*, t. 2, p. 300.

⁷⁴ Plg. ten pat.

⁷⁵ Plg. Žemaičių Kalvarija, buvęs dominikonų (vėliau – marijonų) vienuolynas, (<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-48/Zkalvarija.htm>), p. 1.

ant kalnų 19 medžio koplyčių, dovanojo skiedrele medžio švento kryžiaus, ant katro Viešpats kybojo“⁷⁶. Šis Kryžiaus kelias turi 20 stočių, o jo ilgis – 7 km. Pastatyta 19 koplyčių (vienoje yra 2 stotys):

1. Paskutinė Vakarienė.
2. Jėzaus atsisveikinimas su Motina.
3. Jėzus meldžiasi Alyvų sode.
4. Viešpats Jėzus suimamas.
5. Prie Cedrono upelio.
6. Pas Aną.
7. Pas Kajafą ir Kalėjime (dviguba).
8. Pas Pilotą.
9. Pas Erodą.
10. Rotušėje.
11. Jėzus sutinka savo Motiną.
12. Jėzus sutinka šventąją Veroniką.
13. Prie Miesto vartų.
14. Simonas Kirėnietis padeda nešti kryžių.
15. Jėzų išvelka iš drabužių.
16. Jėzus kenčia ir miršta ant kryžiaus.
17. Jėzų laidoja.
18. Šventojo Kryžiaus Atradimas.

Koplytėlės laisvai išdėstytos kalvotoje miestelio vietovėje. Ansamblio architektūrinių formų raida truko kelis šimtmečius – nuo kalvarių atsiradimo XVII a. iki pat XX a. Kartu vyko ir istorinė bei dvasinė kalvarių raida.

Vysk. J. Tiškevičius stengėsi išgarsinti Žemaičių Kalvariją, todėl „1639 m. koplyčioms pastarosios vakarienės, alyvų darželio, prie stulpo plakimo, erškėčių vainiku apmovimo, nukryžiuojimo ir palaidojimo išmaldė nuo tėvo šventojo Urbono VIII atlaidus“⁷⁷. Kadangi šios kalvarijos buvo pirmosios ne tik Žemaitijoje, bet ir Lietuvoje, todėl 1644 m. birželio 8 d. popiežius Urbanas VIII suteikė privilegiją įsteigti kalvarijas. Vysk. J. Tiškevičius, remdamasis privilegija ir norėdamas išgarsinti šią vietovę, Gardus pavadino Naująja Jeruzale, bet šis pavadinimas neprigijo. Žmonės ją vadino tiesiog Kalvarija. Kad ji nebūtų painiojama su kitomis, oficialiai buvo priduriama – Žemaičių. Ilgainiui Gardų pavadinimas buvo užmirštas ir prigijo Žemaičių Kalvarijos.

Tradicija lankyti Kalvarijos Kalnų koplyčias ir ten melstis formavosi vysk. Jurgio Tiškevičiaus ir dominikonų pastangomis. Vienas dominikonas

⁷⁶ M. Valančius, *Raštai*, t. 2, p. 300.

⁷⁷ Ten pat.

vyskupo įsakymu parašė maldas ir giesmes, skirtas Kristaus kančios ir mirties apmąstymui. Šios giesmės greitai buvo žmonių pamėgtos ir giedamos ne tik pačioje Kalvarijoje, bet ir visoje Žemaitijoje. Atsiradus tradicijai eiti procesijoms į Kalnus, Kalvarijos dar labiau išpopuliarėjo. „Tasai garbingas Žemaičių ganytojas pats pradėjo procesijas į tą Naująją Jeruzalę, primindamas Kristaus kančią ir jos reikalingumą svarstyti širdyje“⁷⁸.

Po šimto metų, nuo 1742 m. Žemaičių Kalvarijoje pradėta rengti visuotiniai atlidai, tapę labai populiariūs ir mėgstami tikinčiųjų. Matydamas tokį atlidų pamėgimą vysk. Antanas Tiškevičius 1748 m. Žemaičių vyskupijos parapijų, esančių arčiau Žemaičių Kalvarijos, klebonams įsakė keliauti į didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus. „Mosėdžio, Skuodo, Palangos, Gargždų, Kartenos, Salantų, Žagarės, Akmenės, Papilės, Kuršėnų, Šaukėnų ir visiems, arčiau Kalvarijos gyvenantiems, kasmet vaikščioti į „Didžiąją Kalvariją“ su savo parapijomis“⁷⁹. Ilgainiui vyskupas savo kunigams ir tikintiesiems griežtai įsakė vykti į Žemaičių Kalvariją ir taip populiario šią maldos formą visoje Lietuvoje. „Geresniam visų paraginimui į tokias keleivystes tasai vyskupas dar parėdė, kad nors vieną kartą ten nenuėjusis koksai klebonas mokėtų dominikonams 50 timpų (apie 9 rublius) baudmės, už kuriuos pinigų įsakė dominikonams taisyti Kalnų koplyčias“⁸⁰.

Klebonai rūpestingai būrė savo parapijiečius į šias keliones, ir didžiuliai būriai su giesmėmis, dūdomis, parapiinėmis ir bažnytinėmis vėliavomis traukdavo į Žemaičių Kalvariją. Dominikonai šiuos būrius pasitikdavo prie miestelio prieigų, pagerbdami maldininkus. Tačiau vėliau šios maldininkų eisenos tapo ne tik maldingumo išraiška. „Žinoma, nėra tokio dievobaimingo darbo, kurio nedori žmonės neapverstų į pikta. Tas pats atsitiko ir su šventomis kaleivystėmis. <...> Visą tą ištyręs 1763 m. vysk. Jonas Lopacinskis (1762–1778) visiškai užgynė panašiu būdu keliauti į atlaidus“⁸¹. Kalvarijų populiarumas dėl šio vyskupo sprendimo nesumažėjo. Žmonės per didžiuosius 12 dienų vykstančius atlaidus plūste plūdo į Žemaičių Kalvariją ir toliau. Apie tai rašo ir prof. kun. J. Totoraitis: „Ir nuo tada procesijos per 300 metų nesiliovė, kas metai pradžioje liepos daug kas visais keliais eina į Žemaičių Kalvariją, daug kas eina melsdamiesi, ar šventas giesmes giedodami. <...> Šiais 1939 metais sukanka 300 metų nuo to laiko, kada vyskupas Jurgis Tiškevičius įkūrė Žemaičių Kalvarijos kalnuose kruvinų kelių, arba Kristaus

⁷⁸ J. Totoraitis, *Vyskupas Jurgis Tiškevičius*, p. 46.

⁷⁹ J. Ragaišis, *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, p. 18.

⁸⁰ Ten pat.

⁸¹ Ten pat.

kančios, koplyčias. Žemaičiai savo maldomis, jų lankymu ir aukomis rėmė jas ir laikė per 300 metų, kad jos nesunykėtų ir negriūtų“⁸².

Kaip matome iš istorinių šaltinių, Kalvarijų tradicijos formavimasis vyko gana ilgai ir savitai. Ilgainiui maldingumo formos kito, tačiau viena aišku, kad **Kristaus** kančia amžina, **Kristaus** Atpirkimas yra amžinas, visą amžių žmonėms reikalingas. Žmonės nori su Dievu susitaikinti, nori Dievą turėti širdyje, nori gyviau atsiminti ir kruviną Kryžiaus kelią, ir karčią **Kristaus** kančią⁸³. Troškimas sustiprinti savo dvasią ir išmelsti Dievą pagalbos ir palaimos gyvenime, stiprybės savo kasdienybės kryžiui nešti tikinčiuosius ir traukė į šią maldos vietą. Ši graži tradicija formavosi ilgus šimtmečius ir tebesiformuoja iki šiol – tai mūsų dvasinio gyvenimo ir atgimimo centras.

Tas dvasinis centras formavosi įvairiomis pozicijomis – **Kristaus** Kančia minima ne tik einant Kryžiaus kelią lauke, lankant koplyčias, bet ir individualiai meldžiantis šia maldos forma bažnyčioje. Prisiminti ir apmąstyti išganyto paslaptis atvykusiems maldininkams padeda Žemaičių Kalvarijos stotys, sudarančios dominikoniškąjį Kelio variantą, žymintį pasaulio Atpirkimą atlikusio mūsų Viešpaties **Jėzaus Kristaus** pagrindinius Kančios momentus. Žiemos ir Gavėnios metu Kryžiaus kelio stotys buvo apvaikščiojamos Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos Apsilankymo šventovėje. Yra žinoma, kad Kryžiaus kelio stočių paveikslų, vaizduojančių **Kristaus** Kančią, Žemaičių Kalvarijos bažnyčioje buvę nuo seno, nes jau 1826 m. inventorių mini 22 tokius ant drobės tapytus paveikslus. Devyni iš šių paveikslų buvo tapyti italų, o turint galvoje, kad Švč. M. Marijos su Kūdikiu paveikslas taip pat parvežtas iš Italijos, galėjo būti, kad tie devyni Kryžiaus kelio paveiksai yra tapyti tuo pačiu metu, kaip ir didžiajame altoriuje esantis paveikslas. Manoma, kad po šiais paveikslais kabojo baltai dažytos lentelės, žyminčios, kokia stotis ir kiek poterių reikia prie kiekvienos stoties sukalbėti. Neaišku, kiek šių paveikslų liko po 1896 m. bažnyčioje kilusio gaisro, tačiau, remdamiesi kun. J. **Ragaišiu**, galime teigti, kad paveiksai jei ir neišliko, tai vietoj sudegusiųjų buvo nutapyti nauji. „Kaip miestelio kalnuose yra 19 koplyčių Kryžiaus kelių, taip čia bažnyčioje yra stacijų, kurios ypatingai žiemos laike tankiai esti žmonių apvaikščiojamos“⁸⁴.

Šiuo metu bažnyčioje šoninių navų sienas puošia 20 **Kristaus** Kančios kelią vaizduojančių paveikslų. Tikintieji, susirinkę į Žemaičių Kalvarijos šventovę, eina giedodami Kalvarijos *Kalnus* šaltuoju metų laiku ir per Gavė-

⁸² J. **Totoraitis**, *Vyskupas Jurgis Tiškevičius*, p. 46–51.

⁸³ Ten pat, p. 46.

⁸⁴ J. **Ragaišis**, *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, Vilnius, 1906, p. 41.

nią, kai lauke lankyti koplytėles yra neparanku dėl oro sąlygų ir kitų nepatogumų.

Žemaičių Kalvarijos Švč. M.Marijos Apsilankymo šventovė traukė ir traukia maldininkus ir dėl Kalvarių Kalnų, ir dėl ten esančio stebuklingojo Švč. M.Marijos paveiklo. Būtent čia formavosi Žemaitijos dvasinis centras, traukęs žmones ne tik iš Žemaitijos, bet ir iš visos Lietuvos.

Švč. M.Marijos Apsilankymo šventovės įkūrimo istorija

Šiame skyriuje kalbama apie XVIII a. Švč. M.Marijos Apsilankymo bažnyčios ir parapijos įkūrimą ir stebuklingojo Švč. M.Marijos su Kūdikiu paveiklo pargabenimo į Žemaičių Kalvariją aplinkybes. Stebuklingojo paveiklo garsas ir Didieji Švč. M.Marijos Apsilankymo atlidai traukė dvasinės atgaivos ir stiprybės ištroškusius tikinčiuosius iš visos Lietuvos. Prieš pateikiant šių įvykių istoriją, būtina, remiantis teologine ir istorine įžvalga, aptarti pagrindinius Marijos garbinimo raidos etapus.

Švč. M.Marija, būdama **Jėzaus Kristaus** Motina, kartu yra ir Bažnyčios Motina. **Kristus**, savo kančia ir mirtimi atpirkęs žmoniją, įkūrė Bažnyčią, kuri „apmąstydamą **Kristaus** slėpinį ir savo pačios prigimtį, randa tą pačią Moterį ir **Kristaus** slėpinio pradžioje, ir būsimojoje Bažnyčios pilnatvėje – t.y. Mergelę Mariją, **Kristaus** Motiną ir Bažnyčios Motiną“⁸⁵. Būtent Bažnyčios Motina yra taip pat ir kiekvieno Bažnyčios nario Motina. Ji kiekvienam krikščioniui yra tikėjimo pavyzdys. Jos vaidmuo išganymo istorijoje yra nepakeičiamai svarbus. „<...> Marija yra tapusi pavyzdžiu maldingumo dvasios, su kuria Bažnyčia švenčia ir gyvenimiškai perteikia dieviškus slėpinius. Švč. M.Marija gali būti šioje srityje pavyzdžiu dėl to, kad ji, Bažnyčios nuomone, įstabiausiai liudija ir puikiausiai įrodo tikėjimą, meilę ir tobulą vienybę su **Kristumi**“⁸⁶. Marija, kaip tikėjimo Motina, mus moko, kaip turime atsiduoti Dievui ir juo visiškai pasitikėti tiek savo gyvenimo varguose, tiek džiaugsmuose. Marija pasitikėjo Dievu įsikūnijimo momentu ir tada, kai stovėjo po **Kristaus** kryžiumi. Ji visada buvo tobuloje vienybėje su savo Sūnumi. „Ši Motinos vienybė su Sūnumi išganymo darbe labiausiai nušvito Kalvarijos kalne, kuriame **Kristus** *paaukojo save kaip nesuteptą auką Dievui* (Žyd 9, 14) ir Marija, stovėdama prie kryžiaus (plg. Jn 19, 25), skaudžiai ken-

⁸⁵ Popiežius **Paulius** VI, Apaštalinis paraginimas *Marialis Cultus, Enchiridion Vaticanum*, vol. 5, 1992. Lietuviškas tekstas iš spaudai rengiamo vertimo, p. 2.

⁸⁶ Ten pat, Nr. 16.

tėjo su Viengimiui ir motinos širdimi jungėsi su jo auka, meilingai sutikdama, kad būtų aukojama jos pagimdytoji atnaša, kurią ir ji pati paaukojo amžinajam Tėvui“⁸⁷. Būtent todėl Marijos kaip mūsų Užtarėjos ir tikėjimo Motinos bei pavyzdžio vaidmuo labai svarbus išganymo istorijoje ir kiekvieno žmogaus kelionėje su Motina paskui kenčiantį ir ant kryžiaus mirštantį **Jėzų Kristų**. Marija tampa tikintiesiems keliu pas Dievą, todėl „**Kristaus** Motinai reiškiamas maldingumas teikia tikintiesiems galimybę tobulėti Dievo malonėje, o tokį tobulėjimą reikia laikyti aukščiausiu kiekvienos sielovadinės veiklos tikslu“⁸⁸.

Marijos garbinimas yra svarbi Bažnyčios misija, nes tai yra priemonė, padedanti tikintiesiems geriau įsigilinti į išganymo darbą, **Kristaus** misiją ir tikėjimo pagrindą.

Būtent apie šio Marijos kulto raidą Europoje ir jo į Lietuvą atėjimo aplinkybes bei šio kulto sąsajas su Žemaičių Kalvarijos Kalnais toliau ir kalbama.

Švč. M. Marijos garbinimo tradicijos formavimosi Europoje apžvalga ir Žemaičių Kalvarijos dvasinė jungtis su šia tradicija. Evangelijoje pagal **Luką** randame sceną, kurioje aprašomi du veikėjai: mergelė, vardu Marija, ir Viešpaties angelas. *Atėjęs pas ją, angelas tarė: „Sveika, malonėmis apdovanotoji! Viešpats su tavimi!“ Išgirdusi šiuos žodžius, ji sumišo ir galvojo sau, ką reiškia toks sveikinimas. O angelas jai tarė: „Nebijok, Marija, tu radai malonę pas Dievą! Štai tu pradėsi išciose ir pagimdysi sūnų, kurį pavadinsi **Jėzumi**. Jisai bus didis ir vadinsis Aukščiausiojo Sūnus. <...> Šventoji Dvasia nužengs ant tavęs, ir Aukščiausiojo galybė pridengs tave savo šešėliu; todėl ir tavo kūdikis bus šventas ir vadinamas Dievo Sūnumi (Lk 1, 28–32. 35).*

Švč. M. Marija – Jėzaus Kristaus Motina nuo pat pirmųjų krikščionybės amžių buvo labai gerbiama ir garbinama kaip Dievo Motina. Net apokrifinėje Šv. **Jokūbo** evangelijoje (II a.) apie Švč. **M. Mariją** rašoma su didžiausia pagarba. Iki mūsų dienų yra išlikę **Efrema** Airiečio himnai Marijos garbei, rašyti apie 350 m. Šie himnai buvo vartojami ano meto liturgijoje, nes juose Marija apgiedama kaip gražiausioji, skaisčiausioji, nesuteptoji. „Marijos šventės, Marijos vardu pavadintos bažnyčios atsirado krikščionims gavus laisvę – po Milano edikto 313 m. Išlikusios seniausios bazilikos iš IV a. Efeze – Antika, Romoje ir Trastevere, Maria Maggiore. Yra išlikę iš IV a. ir stebuklų aprašymai, įvykę su Marijos užtarimu“⁸⁹. Švč. **M. Marijai** skirtos šven-

⁸⁷ Ten pat, Nr. 20.

⁸⁸ Ten pat, Nr. 57.

⁸⁹ R.G.**Skrinskas**, *Piligrimo vadovas*, Kaunas, 1999, p. 17.

tės atsirado jau IV a. Pati pirmoji liturginė šventė yra *Memoria seu Commemoratio Sanctae Mariae*, kuri Rytuose pradėta švęsti jau IV a. viduryje. Ši Marijos šventė buvo švenčiama sekmadienį prieš **Kristaus** Gimimo šventę. Šia švente norėta pagerbti Jos dieviškąją motinystę ir nekaltąją prasidėjimą. IV a. ši šventė pasiekė ir Vakarus: pradėta švęsti Vakarų Ispanijoje bei Italijos miestuose: Milane, Ragenoje ir kitur. Šventės populiarumas ir mastai augo, todėl jau VII a. popiežius **Sergijus** I (+701) visoje Katalikų Bažnyčioje įveda keturias Švč. **M.**Marijai skirtas šventes: Dangun Ėmimo, Įvedybų, Apreiškimo ir Gimimo, nors kiekviena jų turėjo savą pradžią⁹⁰. Pirmiausia pradėta švęsti ir laikoma seniausios kilmės yra Marijos Dangun Ėmimo šventė. Krikščionybės tradicijoj ir Bažnyčios Tėvų (Šv. **Irenėjas**, Šv. **Grigalius** Nazianzietis, Šv. **Epifanijus**, Šv. **Jeronimas**, Šv. **Augustinas**) visada buvo mokoma, kad Švč. **M.**Marija, **Kristaus** Motina, yra Dievo gimdytoja. Šią tiesą Visuotinis Efezo Susirinkimas (431 m.) paskelbė dogma. Po šio Efezo Susirinkimo Marijos Dangun Ėmimo šventė pradėta švęsti Rytuose. Šios šventės pagrindas – minėtoji dogma – Marija tikrai yra Dievo Motina.

Vakarų Bažnyčioje ši šventė, vardu *Natale S.Mariae*, imta švęsti VII a. Popiežius **Leonas** IV 847 m. įsakė ją švęsti su oktava, o popiežius **Mikalojus** I 856 m. pridėjo dar ir vigiliją.

Visos Švč. **M.**Marijos šventės, pradėtos švęsti Vakarų Bažnyčioje, atėjo ir į Lietuvą. Europoje imta statyti daug bažnyčių, tituluotų Švč. **M.**Marijos Dievo Motinos vardu. Po krikšto priėmimo ir Lietuvoje pradėta švęsti: Marijos Įvedybų šventę (Grabnyčios), Marijai Apreiškimo šventę, Marijos Gimimo šventę. Šios Švč. **M.**Marijos šventės, Lietuvoj priėmus krikštą, visos Bažnyčios pavyzdžiu tuoju imta švęsti visose bažnyčiose. *Marijos Nekaltojo Prasidėjimo šventė* Rytuose buvo švenčiama nuo VII a. Vakarų Bažnyčioje ši šventė, pavadinta *Nekaltuoju Marijos Prasidėjimu*, pirmiausia pradėta švęsti Pietų Italijoje apie IX a., nuo to paties amžiaus ši šventė švenčiama ir Airijoje. Anglijoje ši Marijos šventė pradėta švęsti XI a., o Prancūzijoje ir Vokietijoje – nuo XII a. Kadangi krikščionybė į Lietuvą atėjo iš kaimyninės Lenkijos, todėl mums labai svarbu, kaip ši šventė ir Švč. **M.**Marijos garbinimas čia buvo įsitvirtinęs. Apie šią šventę Lenkijoje randama žinių nuo 1396 m., tačiau tai būta tik atskiros vyskupijos ar parapijos šventė. Visoje Visuotinėje Bažnyčioje šią šventę aprobavo popiežius **Sikstas** IV 1476 m., o galutinai šios šventės šventimą įtvirtino ir įteisino popiežius **Klemensas** XI 1708 m. Visoje Lenkijoje šią šventę įsakė švęsti provincijos sinodas 1511 m.⁹¹

⁹⁰ Plg. J. **Vaišnora**, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958, p. 41.

⁹¹ Plg. ten pat, p. 43.

Apie Marijos Nekaltojo Prasidėjimo šventę Lietuvoje randame žinių nuo 1439 m. Dar vienas XV a. liudytojas, kad tuo laiku Nekaltajai Pradėtosios kultas jau buvo žinomas Lietuvoje, tiksliau Žemaitijoje, yra Nekaltojo Prasidėjimo garbei pastatyta Žemaitijoje, Alsėdžiuose, pati seniausioji Lietuvoje bažnyčia. Šią bažnyčią būsimoje Žemaičių vyskupų rezidencijoje 1475 m. pastatė Žemaičių vyskupas [Baltramiejus Svirenkavičius](#). Gali kilti klausimas, ar iki šių dienų ir išsilaikė šis bažnyčios titulas? „<...> žinant, kad bažnyčių titulai nėra lengvai kaitaliojami ir kartą parinktą titulą, o su juo ir bažnyčios dedikacijos šventę paskui keisti reikia labai rimtų priežasčių ir Apaštalo Sosto leidimo, esame linkę manyti, kad Alsėdžiams tenka garbė turėti pirmąją Lietuvoje bažnyčią Nekaltai Pradėtosios vardu“⁹². Žemaitijoje tokiu titulu bažnyčių yra ir daugiau, tačiau jos statyti pradėtos apie XVII a. Vilniaus vyskupijoje pirmosios šio vardo bažnyčios yra minimos nuo XVI a.

Kalbėdami apie Švč. [M.](#)Marijos šventes ir jų populiarumą Vakarų Bažnyčioje, iš kur pas mus ir atėjo krikščionybė, akcentavome, kad jos gana greitai pasiekė Lietuvą ir Žemaitiją. Ne tik Alsėdžiuose pastatyta Švč. [M.](#)Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia, bet ir vėliau, 1593 m., netoliese iškilo Žemaičių Kalvarijos (senųjų Gardų) Švč. [M.](#)Marijos Apsilankymo šventovė, pagarsėjusi atlaisais.

Šią šventę pirmieji įvedė pranciškonai. Šv. [Bonaventūra](#) 1263 m. dėjo pastangas, kad ši šventė būtų pradėta švęsti, o popiežiai [Urbonas VI](#) ir [Bonifacas IX](#) 1389 m. ją leido švęsti visoje Katalikų Bažnyčioje. Bazelio Susirinkimas 1441 m. ją propagavo, o popiežius [Pijus V](#) (1566–1572) šventę padarė privaloma ir įsakė švęsti visoje Bažnyčioje.

Į Lietuvą Švč. [M.](#)Marijos kultas atėjo beveik kartu su krikštu. Bažnyčia atnešė šventes, skirtas Dievo Motinai Marijai. [Liuterio](#) sekėjai atsisakė Marijos kulto. Katalikiškoji Lietuva per visus išbandymus ir sunkumus išlaikė Romos kryžių. „Jį priėmė, nuo jo jie neatsimetė, tuo paveldėdami Pabaltijyje, vienintelės ten palikusios „Marijos Žemės“ titulą“⁹³. Švč. [M.](#)Marijos garbinimas Lietuvoje greitai įleido savo šaknis. „Vaizduojant Dievo Motinos garbinimą per šimtmečius Nemuno šalyje, reikia prisiminti įvairių vietų lurdus, stebuklingais paveikslais garsias šventoves, akmenyse įspaustas Marijos pėdas. Tai reiškia pavaikščioti ir po tokias šiandien tremtyje jau apmirštas, bet Lietuvos liaudyje per šimtmečius stebuklingais Marijos paveikslais išgarsėjusias bažnyčias <...>; reikėtų taip pat nepamiršti aplankyti ir tas

⁹² Ten pat, p. 44.

⁹³ [Z.Ivinskis](#), *Rinktiniai raštai*, t. 4, p. 580.

Dievo Motinos paveikslais žinomas šventoves, kur žmonės per kartų kartas savo skausmus, sielvartus, maldas ir apžadus nešė. <...> Be abejo, šitos Marijos kulto šventovės nėra nė iš tolo tokios garsios, kaip italų Loreto, prancūzų – Lurdas, meksikiečių – Guadalupė, portugalų – Fatima, vokiečių – Altottingen ar lenkų – Čenstachava⁹⁴.

Lietuvoje dauguma Švč. M.Marijos švenčių yra susijusios su atskiromis Dievo Motinai dedikuotomis šventovėmis. Ypač liaudyje populiarios Gegužinės pamaldos, Švč. M.Marijos atlidai įvairiose Lietuvos bažnyčiose. „Gyvai prieš akis stojasi, kaip iš tolimiausių parapijų vykdavo žmonės į Marijos garbei didžiuosius atlaidus Šiluvon, Žemaičių Kalvarijon, Pažaislin, į Vilniaus Aušros Vartus, Trakus, Krekenavą“⁹⁵. Protestantizmo banga, atsiritusi į Lietuvą, nepadarė tokios didelės žalos mūsų tautos katalikybei, kokios būtų galima tikėtis. „Palyginti dar silpna bažnytinė organizacija sunkiai atsilaukė iš Vakarų ir iš Lenkijos einančiai protestantizmo bangai. Kai kam jau rodėsi, kad tik reikia stipriau pūstelti, ir jau silpnai besiblaškanti Lietuvoje Romos tikėjimo liepsnelė galutinai užslopsianti“⁹⁶. Tačiau Katalikų Bažnyčia išlaikė savo pozicijas, ir jos raida Lietuvoje labai pagyvėjo. Evangelizacija čia ima pamažu klestėti. Švč. M.Marijos kultas ne tik nesusilpnėjo, bet net sustiprėjo: imamos statyti Dievo Motinai skirtos bažnyčios, pradeda vykti visuotiniai atlidai, į kuriuos suplaukia minios maldininkų. „Ji [evangelizacija] tik dar skaisčiau ir stipriau sužibėjo! Ji didingai sušvito ant puošnių barokinių altorių, prie Švč. Mergelės paveikslų. Atsispyrusi prieš Marijos kultą neigiantį protestantizmą – tai darė ypač kalvinistai – Lietuvos liaudis natūraliai dar labiau akcentavo jos garbę“⁹⁷. Kaip atspara naujajam „mokslui“ pagarsėjo Vilniaus Aušros Vartai, Trakai, Žemaičių Kalvarija, dar labiau sužibėjo Šiluva su savo Apsireiškimu.

Būtent tuo laikotarpiu Švč. M.Marijos Apsilankymo šventė labai išgarsėjo Žemaičių Kalvarijoje, o XVII a. dominikonai čia pastatė Švč. M.Marijos Apsilankymo bažnyčią ir ten įvedė net 12 dienų atlaidus, į kuriuos suplaukdavo minios tikinčiųjų ne tik iš Žemaitijos, bet ir visos Lietuvos. Savo stebuklinguoju paveikslu, Kalvarijos Kalnais ir M.Marijos Apsilankymo atlidais ši šventovė įgyja didžiulį svorį visoje Lietuvos Bažnyčioje.

Taigi Marijos garbinimas Lietuvoje turi senas ir gražias tradicijas, kurios glaudžiai susijusios su Vakarų Europoje esančiomis tradicijomis ir maldų

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ Ten pat, p. 581.

⁹⁷ Ten pat.

formomis. Aiškiai matome stiprią Žemaičių Kalvarijos dvasinę jungtį su šia tradicija ir gyvas dvasines sąsajas, kurios yra labai svarbios ir reikalingos.

Stebuklingasis Švč. M. Marijos paveikslas. Kaip atrodė Dievo Motina, nėra žinoma, nes neturime nei aprašymų, nei tikrų Švč. M. Marijos paveikslų. Nesant ikonografinių duomenų, visų amžių dailininkams liko laisvė interpretuoti Marijos paveikslus pagal savo laiko meno dvasią ir kryptis. Senajame Testamente paveikslai buvo draudžiami. Krikščionys, laikydamiesi Senojo Įstatymo, iš pradžių paveikslais katakombų sienas tik puošė. Švč. M. Marijos paveikslų garbinimas atsiranda tik apie III a., o po Efezo Bažnyčios susirinkimo (431), kai buvo paskelbta Marijos Dievo Motinos dogma, ši maldingumo praktika tampa visuotine. Įkūrus pirmąsias bažnyčias Marijos garbei, kuriami ir paveikslai su Marijos atvaizdu, kurie tampa kulto objektu. „Seniausi Marijos paveikslai yra iš II a. istorinėse ir kristologinėse scenose (Kristaus gimimas, Išminčių pagarbinimas). Daug rečiau Marija vaizduojama atskirai. Pats seniausias Marijos paveikslas yra Romos Priscilės katakombų freska, kur Marija vaizduojama su Kūdikiu ant rankų“⁹⁸. Ilgainiui Švč. M. Marija imama vaizduoti labai įvairiai, nuo VI a. įsigali bizantiškasis stilius, kai Marija vaizduojama sėdinti soste su Kūdikiu ant rankų, dažnai puošniais imperijos laikų drabužiais, su vainiku ant galvos. Tokią ją randame garbingoje vietoje bazilikų apsidėse, apsuptą apaštalų ir angelų. XII a. dar kai kurie garsūs Marijos paveikslai (S. Maria Maggiore, S. Maria in Trastevere, S. Maria del Popovo Romoj ir kt.) yra tipiško bizantinio stiliaus. Ryškiausias bruožas – Švč. M. Marijos vaizdavimas kaip karalienės su karūna ant galvos ir skeptru rankoje. Sekant graikų pavyzdžio ikonomis, kurių į Europą daug parvežė Kryžiaus karų dalyviai, Marijos paveikslai imta dengti sidabro ir aukso skarda. Šio laiko yra vadinamosios „Juodosios Madonos“ – Marijos veidas tamsus, kartais visai juodas. Ši Marijos veido spalva atsirado tiek dėl tapybos technikos (panaudojant paveikslo pagrindui sidabro klodą, kuris atmosferos veikiamas pajuosdavo), tiek dėl žvakių, deginanų prie paveikslų⁹⁹.

Renesanso amžiui būdinga didelė Marijos paveikslo interpretacijų gausa. Siužetai labai įvairūs: Marijos, maitinančios Kūdikį, siužetas labai mėgstamas Italijoje ir Prancūzijoje XII–XIII a. Be to, vaizduojama ir Nekaltai Pradėtoji, ir Marija Gailestingumo Motina, ir Marija Nuolankumo Motina. Šie

⁹⁸ *Lietuvių enciklopedija*, t. 17, Bostonas, 1959, p. 324.

⁹⁹ Ten pat, p. 327.

Žemaičių Kalvarijos stebuklingasis
Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas,
XVII a.

siužetai labai paplito visoje Vakarų Europoje. Po Tridento Susirinkimo (1563), kuris pripažino paveikslų garbinimą ir jų stebuklingumą, kilo nauja kūrybos banga. Paveikslai tapomi pagal ispaniškąją asketinę realistinę dvasią. Marijos paveikslai plinta vis toliau už Europos, o jų garbinimas įgyja didelį mastą.

Šiems procesams vykstant Vakarų Europoje ir „vyskupui [Tiškevičiui](#) tebevaldant mūsų vyskupiją, žemaičiai gavo iš Rymo brangiausią „žemčiūgą“, t.y. stebuklingą Šv. Marijos P. paveikslą, kuris lig šiol tebėra laikomas didžioje garbėje Kalvarijos bažnyčioje, ir kuriuo Žemaičiai tapo garsingi ne tik visoje Lietuvoje, bet ir kituose kraštuose“¹⁰⁰. Stebuklingasis Švč. [M.](#)Marijos su Kūdikiu ant rankų paveikslas kabo bažnyčios didžiajame altoriuje. Kaip ir iš kur atsirado šis stebuklingasis paveikslas Žemaičių Kalvarijoje? „Svarbių ir galutinių išvadų apie paveikslo kilmę bei atsiradimo aplinkybes <...> daryti vargu ar galima. Juo labiau kad, [Z.Ivinskio](#) žodžiais tariant, stebuklingųjų paveikslų kilmė, kelionės, kaip ir dailininkai, dingsta istorijos sutemoje“¹⁰¹. Paveikslas „papuoštas aukso, sidabro plokštėmis ir apkabinėtas daugybe votų. Jį atvežė iš Romos t. Petras, kuris ten buvo išvykęs studijuoti, dominikonams įsikūrus Kalvarijoje“¹⁰². Dominikonas Petras gyveno Romoje, dominikonų vienuolyne. Jo kambaryje buvo pakabintas Švč. [M.](#)Marijos su Kūdikiu paveikslas. Šis paveikslas garsėjo stebuklais. „Petras labai pamylėjo tą Šv. Panos paveikslą ir tankiai naktimis melsdavosi prieš jį atsi klaupęs, užtat Marija leido jam ne kartą regėti Dangišką šviesybę apie Jos ir [Jėzaus](#) galvą. Atsitiko tuo tarpu, kad vienas iš brolių zokoninkų, vardu Romualdas, ūmai ir sunkiai susirgo. Tuokart Petras, uždegęs žvakę priešais to paveikslo, karštai pradėjo melsties už savo brolių, prašydamas Šv. Paną sugrąžinti jam sveikatą“¹⁰³. Stebuklas įvyko – brolis Romualdas pasveiko, o vienuolis Petras [Pugačevskis](#), grįždamas į Žemaičių Kalvariją, jį melste išmeldė iš Romos dominikonų. Taip šis paveikslas atsidūrė Lietuvoje, tiksliau, Žemaičių Kalvarijoje. Čia paveikslas greitai išgarsėjo stebuklais. Petras, tapęs vienuolyno vyresniuolu, iškilmingos procesijos būdu Švč. [M.](#)Marijos paveikslą iš vienuolyno pernešė į bažnyčios centrinį altorių. Stebuklų vis daugėjant dvasinė vyresnybė paskyrė komisiją stebuklų tikrumui ištirti. 1643 m., remiantis komisijos išvadomis, minėtas paveikslas paskelbtas ste-

¹⁰⁰ [J.Ragaišis](#), *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, p. 15.

¹⁰¹ [N.Markauskaitė](#), *Žemaičių Kalvarijos stebuklingasis Dievo Motinos paveikslas, Žemaičių praeitis*, 1993, p. 151.

¹⁰² *Lietuvių enciklopedija*, t. 10, Bostonas, 1957, p. 362.

¹⁰³ [J.Ragaišis](#), *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, p. 16.

buklingu. Stebuklai buvo rašomi į knygą, kuri sudegė 1896 m.¹⁰⁴ Švč. M.Marijos paveikslą kaip stebuklingą mini ir istorikas Albertas Vijūkas-Kojelavičius. Šio istoriko 1650 m. išleistame veikle *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Ducatu Lithuaniae pertinentium* randame aprašytą vieną iš stebuklų, įvykusių Žemaičių Kalvarijoje, užtariant Švč. M.Marijai: esą 1648 m. miręs kilmingo žemaičių pono Lvovičiaus sūnus. Tėvas padaręs įžadą aplankyti Gardų kalnus drauge su sūnumi, jei jis atgytų, ir pėsčias apeiti Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelią. Sūnus atgijęs, ir abu dalyvavę tų metų atlaiduose, dėkodami Dievui ir Švč. M.Marijai¹⁰⁵. Paveikslas itin ėmė garsėti, kai žmonės, prašydami įvairių malonių, ėmė gausiai lankytis Kalvarijoje. Tai garsino ne tik paveiksle esantį Marijos su Kūdikiu atvaizdą, bet ir ten įkurtąsias kalvarių Kalnų koplyčias bei atlaidus. „To paveikslo stebuklingumą aiškiai mums parodo užkabintos ant jo aukso ir sidabro dovanos (votai), kaip tai: širdys, rankos, kojos ir kitų daiktų daugybė, kuriuos dievobaimingi žmonės dovanojo, atsiteisindami (dėkavodami) Marijai už įvairias malones, dvasiai arba kūnui suteiktas“¹⁰⁶. Votai imti kabinti prie stebuklingojo Švč. M.Marijos paveikslo nuo tada, kai jis imtas viešai garbinti ir pagarsėjo stebuklingumu. Votas – votumas (lot. *votum* – linkėjimas, pažadas) – Katalikų Bažnyčioje pagal senas tradicijas koks nors daiktas, dedamas/kabinamas ant altoriaus, šventų paveikslų, statulų reiškiant padėką. Votumu vadinamas ir bažnyčiai padovanotas jos elementas (altorius, vitražas, brangios lentelės su užrašais)¹⁰⁷. „<...> kas tuos votus (išskyrus kelis) įtaisė, kada ir už kokias malones jie buvo čia atnešti, Žem. Kalvarijoje mūsų laikais nėra likę žinių. Gal jų buvo dominikonų archyve ar kronikose, bet ir tų šiandien nėra“¹⁰⁸. Votumų yra įvairiausių formų ir vertės; čia kabo gintarinių, perlinių ir paprastų stiklinių karolių. „Kai kurie votumai turi savo istorijas. Kai kuriuos iš jų pamena senieji Žemaičių Kalvarijos miestelio gyventojai. Ant purpurinio paveikslo ovalioje skardelėje padarytos iš auksinių žiedų kabo porėlė akių. Pamaldi moterėlė Cinavičienė E.Bušmienei papasakojo, kad šias akytes pakabino tėvai, dėkodami Švč. Mergelei Marijai už savo dukters pagijimą. Mergaitė, buvusi akla, po apžadų Žemaičių Kalvarijoje praregėjo“¹⁰⁹.

¹⁰⁴ Plg. K.M. Žemaičių kalvarijoms 350 metų, p. 36.

¹⁰⁵ Plg. Žemaičių Kalvarijos Švč. M.Marijos Apsilankymo atlaidai (http://www.lcn.lt/paveldas2000_relig/all/b_1_3.htm), p. 1.

¹⁰⁶ J.Ragaišis, *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, p. 16.

¹⁰⁷ *Religijotyros žodynas*, p. 406.

¹⁰⁸ J.Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, p. 377.

¹⁰⁹ R.Balkutė, *Žemaičių Kalvarijos atlaidai, Liaudies kultūra*, Nr. 4, Vilnius, 2002, p. 40.

1980 m. Žemaičių Kalvarijos bažnyčia buvo apvogta. Išnešta apie 20 vertingiausių votumų. „Po centrinio altoriaus rekonstrukcijos votumai, kabęję prie stebuklingojo paveikslų, buvo perkelti ir pakabinti galinėje bažnyčios sienoje, už altoriaus. 2001 metais ant dviejų purpurinių audeklų kabojo 139 metaliniai ir gintariniai votumai (širdys, kojos, akys, rankos, žmogaus kūnas, kryželis), 15 gintarinių, perlinių ir paprastų karolių, 6 rožančiai“¹¹⁰. 2003 m. suskaičiuota 150 votumų. Šie faktai rodo, jog prie Švč. M. Marijos stebuklingojo paveikslų žmonės tebeatiria gausių Dievo Motinos teikiamų malonių. Nuo XVII a. plačiai sklindantis garsas apie Žemaičių Kalvarijos stebuklingą Švč. M. Marijos su Kūdikiu paveikslą tebegarsėja savo teikiamomis malonėmis.

Apie Marijos stebuklingą paveikslą buvo kuriamos giesmės ir giedamos jau XVII a. Giesmės *Karaliene Maloninga* ir *Karalaus Dangaus Motina Szweččiausia* randame Jurgio *Kasakauskio* 1681 m. išleistoje maldaknygėje *Rožančius*. Tai „pirmoji katalikiška maldaknygė lietuvių kalba; išleista 43 kartus (XVII–XIX a. viduryje)“¹¹¹. Minėtos giesmės perteikia visus stebuklus Žemaičių Kalvarijoje prie stebuklingojo Švč. M. Marijos su Kūdikiu paveikslų, malones, kurias gauna maldininkai, suplaukiantys prie Žemaičių Kalvarijos Dievo Motinos kojų. Apie šių giesmių svarbą ir vertę plačiau kalbama kitame skyrelyje. Čia norime pabrėžti, kad garsiojo paveikslų stebuklingumas yra nepaneigiamas, tai rodo ir minima *Rožančiaus* maldaknygė, aprobuota autoritetingos bažnytinės vadovybės, kuri tikrai neleisdavo spausdinti nepatikimų, tiesos neatitinkančių leidinių.

Švč. M. Marijos Apsilankymo atleidų formavimasis Žemaičių Kalvarijoje. Garduose įrengus Kryžiaus kelią ir parvežus stebuklingą Dievo Motinos paveikslą, ši vieta tampa traukos centru ne tik aplinkinių parapijų tikintiesiems, bet ir visai Žemaitijai, taip pat ir visai katalikiškajai Lietuvai. Jau minėta, kad, pastačius Kryžiaus kelio koplyčias, vysk. J. *Tiškevičiaus* prašymu kai kurioms tų koplyčių popiežius *Urbonas* VIII suteikė atlaidus. Šie atlaidai ir buvo pagrindas formuotis visuotiniams, iki šių dienų rengiamiems Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidams. Vyskupo rūpesčiu tuomet dominikonai parašė giesmes ir maldas, nustatė tvarką, kaip apeiti Kryžiaus kelią, kaip melstis ir kaip kitas sąlygas įvykdyti, norint laimėti atlaidus.

Apie stebuklingą Švč. M. Marijos paveikslą yra minima, jog jis buvo nuneštas į bažnyčią. Į kokio titulo bažnyčią nugabentas paveikslas, neaiš-

¹¹⁰ Ten pat, p. 42.

¹¹¹ D. *Pociūtė*-Abukevičienė, M. *Vaicekauskas*, *Giesmės dangaus miestui*, p. 391.

ku – galėjo būti ir Šv. Jono Krikštytojo (tai pati pirmoji Žemaičių Kalvarijos bažnyčia), ir kitokio titulo, gal net ir Švč. M.Marijos. Žemaičių Kalvarijoje vysk. Antanas Tiškevičius pastatė naują medinę bažnyčią 1750 m. Toje bažnyčioje buvę net 15 altorių, o svarbiausia, kad „nuo Petro Inocentijaus de Molinos, bernardinų generolo, išmeldė daug atlaidų, katruos kiekvienas, Kalvarijos kalnus vaikščiodamas, gali pelnyti“¹¹². Ši citata rodo, kad Kalvarijoje atlidai suteikiami už koplyčių lankymą. Kyla klausimas, kaip atlidai įgijo Švč. M.Marijos Apsilankymo vardą? Kita vertus, kokį titulą turėjo naujoji vysk. Antano Tiškevičiaus pastatytoji Kalvarijoje bažnyčia? Kai kurie autoriai, pavyzdžiui, kun. J. Totoraitis, rašo, jog 1649 m. vysk. J. Tiškevičiaus iš Liublino dominikonų parvežta šv. Kryžiaus relikvija buvo įnešta į Švč. M.Marijos Vardo bažnyčią. Nei vysk. M. Valančius, nei kun. J. Ragaišis nemini bažnyčios titulo. J. Ragaišis bažnyčią pavadina Kalvarijos šventove. Remiantis kun. J. Vaišnora, tenka sutikti, kad bažnyčia buvo dabartinio titulo. J. Vaišnora rašo: „Tada vysk. Jurgis Tiškevičius ant kalnelio šalia vienuolyno pastatydino Marijos Apsilankymo vardo bažnyčią“¹¹³. Taigi atrodo, kad vysk. Antanas Tiškevičius pastatydino tokio paties titulo Kalvarijos bažnyčią, kaip ir prieš 100 metų buvo jo pirmtako pastatytoji. Kadangi Kalvarijos bažnyčia buvo tituluota Švč. M.Marijos Apsilankymo vardu, tai ir atlidai buvo sujungti su jau švenčiamais Žemaičių Kalvarijos Kalnų atlidais.

Žemaičių Kalvarijoje Švč. M.Marijos Apsilankymo atlidai tolydžio populiarėjo – prasidėję liepos 2 dieną, tęsėsi net 10 dienų. 1649 m. liepos 2 d. į Kalvarijos bažnyčią buvo įnešta Šv. Kryžiaus relikvija, parvežta iš Liublino dominikonų vienuolyno (žr. p. 403). Ji yra 3,2 cm ilgio ir 0,6 cm pločio – didžiausia Baltijos šalyse. Tiek stebuklingasis Švč. M.Marijos paveikslas, tiek Šv. Kryžiaus relikvija išliko iki mūsų dienų. Ją parvežęs ir į bažnyčią įnešęs vyskupas griežtai uždraudė relikviją skaldyti ir kitur gabenti¹¹⁴. Dominikonų rūpesčiu atlidai buvo vis labiau garsinami ir tai padėjo susiformuoti gyvai atlaidų tradicijai, kuri išlikusi iki šių dienų.

Atlaidų sąsaja su Kryžiaus keliu (Kalvarijos Kalnais). Žemaičių Kalvarijos bažnyčios Švč. M.Marijos Apsilankymo titulą gali patvirtinti ir tai, jog netoli didžiojo altoriaus iškaltas įrašas: *Iš kur man tai, kad mano Viešpaties Motina pas mane ateina* (Lk 1, 43) ir paveikslas *Marijos apsilankymas pas Elzbie-*

¹¹² M. Valančius, *Raštai*, t. 2, p. 301.

¹¹³ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, p. 373.

¹¹⁴ Plg. Žemaičių Kalvarijos Švč. M.Marijos Apsilankymo atlidai (http://www.lcn.lt/paveldas2000_relig/all/b_1_3.htm), p. 2.

ta. Galime rasti ir kitą šio titulo šventovės ir atlaidų bei kalvarijų (Kalnų) sąsają. Visos kalvarijos buvo kuriamos Marijos Kryžiaus kelio lankymo pavyzdžiu. XIX a. išleistoje maldaknygėje *Šaltinis* kalvarijų pradžioje randame paaiškinimą apie šią maldų formą ir čia, remiantis Šventuoju Raštu, rašoma: „Senovės rasztininkaj o ipatingaj *Adrikoniuszas*, raszidams apie Jeruzolimą, pasako, jog Marija SS. Pirmoji pradejo lankiti kelius, Krauju Iszganitojaus musu paszwęstus; o wiską diewobajmingos moters miesto Jeruzolimos ir kiti wiernieji, sekdami Jos pawejkslą, tejp tą Swentą budą apdumojimo kanczios Wieszpaties *Jėzaus* praplatino, jog isz tolimu szaliu pasaules burejs ejo Krikszionej į Jeruzolimą dėl paszlowinimo wietu sawo atpirkimo; diewobajmingaj apwajksziodami kelius Iszganitojaus daug dėl sawęs atrado losku dwasiszku“¹¹⁵.

Laikantis tokios tradicijos, Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčia tapo pagrindine šiame miestelyje esančio *Jėzaus* Kančios kelio vieta. Būtent iš čia maldininkai pradeda procesijos būdu lankyti *Kristaus* kentėjimo vietas ir čia vėl sugrįžta. Taigi ši sąsaja greičiausiai būtent čia ir glūdi – Marijos Apsilankymas vyksta per maldininkų asmenis. Tai tarytum tąsa to laiko, kai Švč. M. Marija – *Jėzaus* *Kristaus* Motina – ėjo paskui Jį, nešantį sunkų kryžių, ir išgyveno neapsakomas kančias. Ir dabar tartum prieš 2000 m. Marija aplanko savo Sūnaus kančios vietas taip, kaip ir maldininkai. Šie aspektai paaiškina atlaidų ir *Kalnų* sąsajas. Be to, tas sąsajas patvirtina ir tai, kad dalis *Kalnų* giesmių yra skirta ir Žemaičių Kalvarijos Marijos garbei. Tos giesmės yra giedamos po 20-osios *Kalnų* vietos. „Žemaičių Kalvarijos Marijos garbei nežinia kada (gal XIX a.) buvo parašytos dvi giesmės. Spėjama, kad jų autorius yra kuris nors iš Žem. Kalvarijos dominikonų. Tai „Karalienė maloninga, Kalvarijoj stebuklinga“ ir „Karaliaus dangaus Motina švenčiausia“. Jos mielai giedamos Žemaičių Kalvariją lankančių maldininkų ir visų žinomos...“¹¹⁶

Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos stebuklingasis paveikslas buvo garsus nuo pat XVII a. Į Kryžiaus kelią maldininkai rinkosi per didžiuosius Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidus. Taip jie paminėdavo *Jėzaus* *Kristaus* kančią ir mirtį, taip pat kartu su Jo Motina Švč. M. Marija kiekvienas išgyvendavo ir žengdavo Golgotos keliu. Kad stebuklingasis paveikslas buvo susijęs su Kalvarijos Kalnais, rodo minėtoji XVII a. pabaigoje išleista maldaknygė, kurioje randame ir šiandien populiarias giesmes, kur apsakoma *Kristaus* ir Jo Motinos Marijos išganymo misija bei kančia, kurią jie abu iš-

¹¹⁵ *Auksa Altorius arba Szaltinis Dangiszku skarbu*, Wilnius, 1879, p. 826–827.

¹¹⁶ J. *Vaišnora*, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, p. 377.

kentė. Dominikono kun. Jurgio **Kasakauskio** (apie 1650–po 1722) sudarytoje maldaknygėje *Rožanczius Swęcziausios Maryos Pannos yr saldžiausy warda Jezusa, teypogi Spasabas apwaykcionjima Kalnu Katwaryos ziamayciu Su Modlitwomis yr Giesmiemis ant to sluzijęciomis randame nepaneigiamą įrodymą, jog Švč. M.Marijos paveikslas Žemaičių Kalvarijos bažnyčioje yra stebuklingas*¹¹⁷. Čia pateiktos giesmės byloja ne tik apie paveikslo stebuklingumą, bet atskleidžia ir kalvarių (Kalnų) tradicijų sąsajas su Švč. M.Marijos Apsilankymo atlais. Čia išspausdintos *Kalnų* giesmės, o po jų giedamos giesmės, skirtos Švč. M.Marijai: *Karalienė maloninga ir Karaliaus dangaus Motina Švenčiausia*¹¹⁸.

Šios originalios giesmės apie Žemaičių Kalvarijos Švč. Mergelę Mariją vėliau kartotos ir kituose leidiniuose¹¹⁹. Giesmių sąsajos su atlais ir giedamaisiais *Kalnais* labai aiškos. Dievo Motinos užtarimas ir jos kartu su Sūnumi iškentėta kančia ir sopuliai yra neatsiejami, todėl visiškai natūralu, kad Apsilankymo atlais neįsivaizduojami be *Kalnų*, nes tai neatskiriama, sudaro vientisą kūrinį.

Abi giesmės kalba apie **Kristaus** kančią ir Išganytojo išganymo darbą, taip pat apie Dievo Motinos Marijos sopulius ir iškentėtas kančias kartu su dieviškuoju Sūnumi. Šios giesmės giedamos baigus *Kalnų* giesmes; jos visada buvo priskiriamos prie *Kalnų*. Jos tebegiedamos ir mūsų dienomis. *Kalnų* ir atlais istorinėje ir dvasinėje raidoje šios giesmės buvo itin svarbios, nes ilgainiui tekstai buvo lietuvinami: literatūrinami, taisomi pagal lietuvių kalbos gramatiką, pašalinami barbarizmai, ypač slavizmai, nors mintis ir išraiška išliko nepakitusi iki mūsų dienų. Tai rodo jų populiarumą, o populiarumas – atlais svarbą maldininkams. Šių giesmių tekstai buvo spausdinami visose maldaknygėse ir giesmynuose, žmonės šias giesmes giedojo ne tik per atlais, bet ir šermenyse ar kituose maldinguose susibūrimuose garbindami mūsų Išganytoją ir Jo Motiną Mariją. Ši tradicija išliko iki mūsų dienų.

Žemaičių Kalvarijos ir Švč. **M.Marijos** Apsilankymo atlais XX a.

Paskutinis šio darbo skyrius yra skirtas Žemaičių Kalvarijos ir Švč. **M.Marijos** Apsilankymo atlais istorinei bei dvasinei raidai XX a. istorinių įvykių kontekste. Glaustai nusakysime atlais teologinę sintezę.

¹¹⁷ D.**Pociūtė**-Abukevičienė, M.**Vaicekauskas**, *Giesmės dangaus miestui*, p. 389.

¹¹⁸ Visą giesmių tekstą žr. 1 priede, p. 457.

¹¹⁹ D.**Pociūtė**-Abukevičienė, M.**Vaicekauskas**, *Giesmės dangaus miestu*, p. 396–397.

Atlaidai, kaip Bažnyčios savo tikintiesiems skiriama dovana, dažnai buvo siejama su piligrimyste. Šis aspektas išreiškė keliaujančiosios Bažnyčios esmę ir jos santykį su kenčiančiąja ir triumfuojančiąja Bažnyčia. Žemaičių Kalvarijoje atlaidus galima pelnyti nuo XVII a. vidurio. „Atlaidai yra laikinosios bausmės už nuodėmes, kurių kaltė jau panaikinta, atleidimas Dievo akivaizdoje; jį gauna aiškiai nurodytomis sąlygomis tinkamai pasirengęs krikščionis, tarpininkaujant Bažnyčiai, kuri, būdama atpirkimo vaisių dalytoja, turi galios skirstyti ir suteikti atsilyginimo malonę iš **Kristaus** ir Jo šventųjų nuopelno lobyno“¹²⁰. Būtent šių dvasinių malonių ištroškę žmonės ir plaukia į Žemaičių Kalvariją. Apie šių atlaidų populiarumą, žmonių prierašumą savo garsiajai šventovei, jų ryžtą ją išsaugoti net pačiais gūdžiausiais priespaudos metais ir kalbama šiame skyriuje.

Žemaičių Kalvarija iki 1927 m. Žemaičių Kalvarija buvo garsi net tada, kai carinė priespauda bandė užgniaužti religinį ir tautinį judėjimą. Didieji Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Apsilankymo atlaidai buvo ta terpė, kur labai intensyviai buvo platinamos lietuviškos religinės knygos spaudos draudimo metais. Per didžiuosius atlaidus suplaukdavo minios žmonių iš visos Lietuvos ir knygas platinti čia nebuvo labai pavojinga, nes tokiose miniose ne taip paprasta rasti pagrindinius tokio sąjūdžio veikėjus. Čia skambėjo tautą sąmoninantys kunigų pamokslai, čia buvo platinami įvairūs atsisaukimai prieš okupacinę priespaudą.

1750 m. vysk. Antano **Tiškevičiaus** rūpesčiu Žemaičių Kalvarijoje buvo pastatyta didelė ir puošni medinė bažnyčia, suremontuotos arba net ir naujai perstatytos Kalnų koplyčios. Atlaidų garsas vis didėjo ir ši medinė bažnyčia buvo per maža, kad galėtų sutalpinti visus plūstančius maldininkus. Nors bažnyčioje buvo 24 altoriai, tačiau kunigai nespėdavo ten aukoti šv. Mišių aukotojų intencijomis, todėl dominikonai nusprendė statyti didesnę, erdvesnę mūrinę bažnyčią¹²¹. Kad Žemaičių Kalvarijos šventovė buvo žmonių branginama, rodo ir tai, jog trūkstant pinigų naujai bažnyčiai užbaigti, kun. **Vaitkevičius**, važinėdamas po kaimynines parapijas, surinko tiek lėšų, jog 1823 m. bažnyčia buvo baigta, o po metų, 1824 m., į ją iš medinės bažnyčios pernešti altoriai ir ji pašventinta¹²². Dominikonai Žemaičių Kalvarijoje pirmiausiai rūpinosi bažnyčios grožiu, tvarkingumu. Tik pastatę

¹²⁰ *Katalikų Bažnyčios Katekizmas*, Kaunas, 1996, p. 316.

¹²¹ J. **Ragaišis**, *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, p. 19.

¹²² Ten pat, p. 19.

išpūdingą, daug kainavusią mūrinę bažnyčią, jie pasirūpino savimi – pasistatė mūrinį vienuolyną. Tai jiems pelnė gerą vardą ir žmonės dar labiau pamėgo Žemaičių Kalvariją, į ją plūste plūdo.

Caro įsakymu 1889 m. dominikonų vienuolynas buvo uždarytas ir į Žemaičių Kalvariją buvo atkeltas diecezinis kunigas. Pati bažnyčia 1896 m. sudegė. Bažnyčiai sudegus, šv. Mišios buvo aukojamos Kalnų koplyčiose. Galbūt dėl šių įvykių, o gal dėl tebesitęsiančios carinės priespaudos Žemaičių Kalvarijos garsas sumenko. Kun. J. [Ragaišis](#) rašė: „Bet lankančių Kalvariją žmonių skaitlius vis mažinas. To keleivių mažinimos, mano nuomone, yra šios priežastys: 1) dominikonų vienuolyno panaikinimas, į kuriuos žemaičiai buvo labai įsimylėję (ilgą laiką žmonės (ypatingai Kalvarijos parapijiečiai) negalėjo atprasti nuo dominikonų, o priprasti prie svietišųjų kunigų); 2) mažesnis kunigų susivažiavimas per atlaidus iš priežasties dar neseniai panaikinto valdžios užgynimo (seniau, dominikonams tebesant, Kalvarijon suvažiudavo lig 50 svietišųjų kunigų ir daugiau susirinkdavo kasdieną žmonių, dabar gi viso to mažiaus beesti) ir 3) kai kurių katalikų tikėjime atšalimas“¹²³.

Dominikonams išvykus iš Kalvarijos, čia klebonu paskirtas kun. Justinas [Sankauskis](#)¹²⁴. Bažnyčiai 1896 m. sudegus jis nesiėmė bažnyčios atstatymo darbų, todėl po jo klebonu šioje parapijoje buvo paskirtas kun. Petras [Tamošauskas](#). Šis veiklus kunigas ėmėsi iniciatyvos: visoje Žemaičių vyskupijoje buvo renkamos lėšos bažnyčios statybai. Surinkta apie 30 000 rublių. Prof. J. [Totoraitis](#) teigia, kad tuos pinigus suaukoję į didžiuosius atlaidus susirinkę maldininkai: „Bažnyčios atnaujinimas kaštavęs apie 30 000 rublių, kuriuos sumetė žemaičiai, lankydami ją per didžiuosius atlaidus“¹²⁵. 1897 m. pradėti sudegusios bažnyčios atstatymo darbai. Vietoj buvusių medinių bažnyčios dalių išmūrytos mūrinės. Kol vyko atstatymo darbai, pamaldos buvo kapinių koplyčioje Beržų kalne, kur nuneštas stebuklingasis Švč. [M. Marijos](#) paveikslas, stebuklingai išlikęs gaisro metu. Per atlaidus pamaldos vykdavo Šv. Jono koplyčioje (pirmojoje Gardų bažnyčioje)¹²⁶. Atstant bažnyčią buvo laikomasi ankstesnės bažnyčios projekto, parengto architekto A. [Kosakausko](#), tik nutarta paaukštinti bokštus.

Po kun. P. [Tamošausko](#) 1898 m. Žemaičių Kalvarijoje pradeda klebonauti kun. Jonas [Petrauskis](#). Šis kunigas jau buvo pasižymėjęs kaip puikus administratorius Naujosios Žagarės klebonijoje. Čia klebonui teko didelis ir

¹²³ Ten pat, p. 18.

¹²⁴ Ten pat.

¹²⁵ J. [Totoraitis](#), *Žemaičių Kalvarija*, p. 40.

¹²⁶ J. [Ragaišis](#), *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, p. 26.

sunkus uždavinys – baigti Žemaičių Kalvarijos bažnyčios statybos darbus ir įrengti jos vidų. 1902 m. pagal architekto [Serbonovičiaus](#) projektą bažnyčia suremontuota, įrengti trys altoriai, paaukštinti bokštai¹²⁷. „[Petrauskis](#) paėmė nuo kun. [Tamošausko](#) nudegusią bažnyčią, kurią puikiai atstatė, įrengė naujus gražius altorius, išdažė aliejiniais dažais, atremontavo kleboniją“¹²⁸. Kas itin svarbu, kad kun. J. [Petrauskis](#) labai rūpinosi Kalnų ir atlaidų populiarinimu. Jis įvedė iki šiol tebesančią tradiciją – Kalnų koplyčias remontuoti atskiroms Telšių vyskupijos parapijoms ir dekanatams. Tai didino parapijų atsakomybę ir už atlaidų tradicijas, ir už ir pačias kalvarijas. „Atremontavo Žem. Kalvarijos kalnų koplyčias, nepridedant parapijiečiams nė vieno rublio. Kalnų koplyčias remontavo aplinkinės parapijos, tai dėka [Petrauskio](#) J.“¹²⁹

Carinės priespaudos metais Žemaičių Kalvarija nuolat buvo sekama ir puolama valdininkų. Čia įvairūs valdininkai bandydavo trikdyti atlaidų tvarką ir ieškoti „kaltų“, nes Žemaičių Kalvarijoje buvo platinama spauda, iš čia sklido informacija ir atlaidų garsas. J. [Mickevičius](#) rašo, kad kun. J. [Petrauskis](#), būdamas vaišingas, atitraukdavo valdininkų dėmesį vaišėmis ir taip sumažindavo jų agresiją. Kartą atvažiavo Telšių apskrities viršininkas su savo padėjėju į Žemaičių Kalvarijos kleboniją. Klebonas gerai pasistengė ir savo vaišingumu nugalėjo valdininkus: jie ne tik netrikdė atlaidų, bet ir stengėsi kiek galėdami padėti, o ne kenkti. Klebonas laimėjo ir taip garantavo atvykstantiems į atlaidus maldininkams ramybę.

Į Žemaičių Kalvarijoje vykstančius atlaidus suplaukdavo minios žmonių iš įvairiausių Lietuvos parapijų. Štai kaip į atlaidus atvykstančias minias aprašo iš Žemaičių Kalvarijos kilęs rašytojas P. [Abelkis](#): „Jau iš pat ryto, be pavienių, ėmė plaukti organizuotų minios. Tai buvo parapijos su savo kunigais, bažnytinėmis vėliavomis, altoriukais, šventųjų statulomis ir dideliais būriais visokio amžiaus ir lyties parapiečių. <...> Su kiekviena parapija ateina ir choras. Peržengus iškilmių vartus, choras užtraukia giesmę, ją pagau-na minios žmonių, ir visais laukais nuaidi, visas oras prisipildo giesmių melodijos...“¹³⁰ Čia aprašomieji atlaidai vyko dar Lietuvai tebesant carinės Rusijos priespaudoje. Tai mums labai svarbi informacija. „Visa tai, – toliau rašo P. [Abelkis](#), – skendo bažnyčioje grojamų vargonų garsuose ir veik be persto-jo skambinamų varpų gaudesy. Kartais pro langą įsiverždavo varpelių

¹²⁷ Ten pat, p. 61.

¹²⁸ Kun. Jono [Petrauskio](#) veikla Žemaičių Kalvarijoje 1902–1926 m. Užr. J. [Mickevičius](#). (Rankraštis), *Žemaičių muziejus Alka* (toliau – ŽMA), f. 11, b. 8, S. v. 39, p. 2.

¹²⁹ Ten pat, p. 2.

¹³⁰ P. [Abelkis](#), *Atlaidų pavėsy*, p. 211.

skambesys, nes prie visų altorių be pertraukos buvo laikomos šventos mišios¹³¹. Procesijos su giesmėmis vykdavo visą parą: nuo ankstyvo ryto iki vėlyvo vakaro su žvakėmis. Žmonės giedojo, meldėsi, lankė Kryžiaus kelio stotis. Istoriskai žvelgiant į šiuos atlaidus galima sakyti, jog tai buvo žmonių pasipriešinimo išraiška, lietuviybės ir katalikybės demonstravimas. Giedota lietuviškai, taigi žmonės geriau suvokė savo tautinę tapatybę ir įsitikinimus. Be to, žmonės troško dvasinio tobulėjimo, – čia skambėdavo giesmės Aukščiausiam garsiai ir atvirai. Atlaidų metu kiekvienas stengėsi atlikti išpažintį, apsivalyti sąžinę ir grįžti į savo kasdienybę šviesesnis, dvasingesnis. Apie atlaidų iškilmingumą ir didingumą bei jų organizuotumą randame informacijos toje pačioje P. [Abelkio](#) knygoje. Jis rašo: „Bažnyčios gatvė iki pat šventoriaus vartų greit tirštėjo vėliavų mišku. <...> Kai nuo Mūro kryžiaus aikštės iki pat bažnyčios durų buvo pripildyta organizuotų procesijos dalyvių, iš bažnyčios bokšto pasigirdo visų varpų gaudesys. Tai buvo kažkokia didinga varpų muzika, nustelbianti visa kita. Žmonės nutilo, nusiėmė kepurės ir sustingo susikaupti. Buvo lygiai ryto septinta valanda, ir tuoj turėjo prasidėti iškilmingasis Kryžiaus Kelio vaikščiojimas. Pro milžiniškas bažnyčios duris pasirodė eilė kunigų ir klierikų su žvakėmis rankose. Paskui juos ėjo mažos baltais rūbeliais mergaitės, pilnais krepšeliais gėlių, kurias barstė ant žemės. Paskui jas keturi kamžomis apsivilkę vyrai nešė keturkampį balto šilko baldakimą, po kuriuo ėjo trys kunigai, vienas smilkytojas ir aibės berniukų, visą laiką skambinusių varpeliais. Vienas kunigų nešė milžinišką relikvijorių, vietinių Šventuoju kryžium vadinamą, kuriame jau keli šimtmečiai laikomas įdėtas Šventojo kryžiaus medžio gabalas, parvežtas vyskupo J. [Tiškevičiaus](#); prie jo pridėtas baisiausiomis bažnyčios bausmėmis grasinamas tam, kuris drįs šį medžio gabalą išimti ar sumažinti ar dalį atsiskelti. Relikvijorius yra monstrancijos formos ir nepaprasto dydžio. <...> Paskui baldakimą ėjo būrelis didikų. Už jų [Steponavičiaus](#) diriguojamas choras ir šalia iš parapijiečių sudarytas dūdų orkestras“¹³². Šie iš Žemaičių Kalvarijos kilusio rašytojo pateikti vaizdai dar kartą patvirtina žemaičių uolų tikėjimą ir tvirtą apsisprendimą neatsižadėti Dievo ir Tėvynės.

Į atlaidus plaukdavo minios žmonių ne tik iš Žemaitijos, nes garsas, kad carinė valdžia netrukdo žmonėms melstis Žemaičių Kalvarijoje, greitai plito net už Lietuvos ribų. Žemaičių Kalvarijos parapijos pastangomis atlaidai dažniausiai praeidavo ramiai: budintys caro valdininkai žiūrėdavo tik bendros tvarkos ir nesistengdavo trukdyti maldininkams. Iš kur atvykdavo

¹³¹ Ten pat, p. 212.

¹³² Ten pat, p. 319.

žmonės, rodo pasirašiusiųjų po peticija, prašant atkurti dominikonų vienuolyną Žemaičių Kalvarijoje, gyvenamosios vietos nurodymas. J. Mickevičius rašo: „1905 metais Pranciškus Barakauskis, gyv. Mantvidiškių vienkiemyje, Šarnelės bajorkaimyje, parašė prašymą (peticiją), o klebonas Didžiosios Kalvarijos atlaidų metu suorganizavo parašų rinkimą, kurių surinko 782 iš visos Lietuvos (net iš Vilniaus, Rygos ir kt.)“¹³³. Klebono rūpesčiu Kalvarijoje vargonininku dirbo konservatoriją baigęs Vaclovas Steponavičius; jis subūrė stiprų ir gana profesionalų chorą¹³⁴. Atlaidų metu suvažiuodavo aplinkinių parapijų chorai ir atlaidai dar labiau pagyvėdavo. Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidų populiarumas nesumažėjo nei per I pasaulinį karą – žmonės čia plaukė su savo vargais ir skausmais, viską sudėdami prie stebuklingosios Dievo Motinos Marijos kojų. Apie 1917 m. Žemaičių Kalvarijoje dirbo 3 kunigai: klebonas Jonas Petrauskis, vikaras Jonas Gerulis ir altarista Lukoševičius. Vargonininku tuo metu dirbo Telesforas Reivydas, kuris vėliau buvo aktyvus šaulių organizacijos dalyvis. Jis dažnai važinėdavo į Telšius, Mažeikius, Sedą ir garsino Žemaičių Kalvariją bei aktyvino tikėjimą. Prieš Telesforą Reivydą čia dirbęs minėtasis vargonininkas Vaclovas Steponavičius¹³⁵ parašė atsiminimus apie didžiuosius Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidus, vykusius per I pasaulinį karą, taip pat Lietuvos nepriklausomybės pirmaisiais metais.

Vargonininkas Ferdinandas Jonauskas savo atsiminimuose pasakoja, kad į Žemaičių Kalvariją dažnai atvažiuodavo Alsėdžių vargonininkas S. Dargis, kuris buvo baigęs Oginskio muzikos mokyklą Rietave ir Plungėje ir paskui tobulinęsis pas kompozitorių Juozą Žilevičių. Per didžiuosius atlaidus jis atvykdavo su savo gerai parengtu choru ir taip prisidėdavo prie Žemaičių Kalvarijoje vykstančių atlaidų populiarinimo¹³⁶. „Didelį vaikystės įspūdį, – pasakojo jis, – darydavo didieji Žemaičių Kalvarijos atlaidai, kai privažiuodavo tūkstančiai maldininkų ir šimtai kunigų. Aš tada svaigau nuo dieviškos vargonų muzikos, puikiai atliekamų giesmių, kurias atlikdavo ne tik žymiausieji Lietuvos vargonininkai, bažnyčių chorai, bet ir žinomi kompozitoriai, dirigentai, solistai. Miestelis tada tapdavo didele bažnytinės muzikos sale, ir aš dar labiau troškau būti vargonininku“¹³⁷. Didieji Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidai tuo metu buvo vieta, kur plačiai išsiskleis-

¹³³ ŽMA, f. 11, b. 8, S. v. 39, p. 5.

¹³⁴ Plg. ten pat.

¹³⁵ S. Abromavičius, *Vargonininkai*, Kaunas, 2001, p. 116.

¹³⁶ Ten pat, p. 117.

¹³⁷ Ten pat, p. 119.

davo tiek katalikybė, tiek tautiškumas. Čia skambėjo lietuviškas žodis – pamokslai, čia aidėjo lietuviškos *Kalnų* giesmės, čia meldėsi visa Lietuva, prašydama Dievą gerovės ir dvasinio bei materialinio atgimimo. Žemaičių Kalvarijos miestelis per atlaidus tapdavo „skruzdelynu“. „Patys didžiausi buvo Šv. Panos Marijos Apsilankymo didieji Žemaičių Kalvarijos atlaidai, žmonių vadinami „Didžiąja Kalvarija“. Taip ir buvo: nors patys atlaidai prasidėdavo liepos 1 d. ir baigdavosi 12 d., bet jau prieš mėnesį prasidėdavo kurtis aludariai, valgyklų laikytojai ir kiti įvairūs prekiautojai. Jie užsiimdavo pačias geriausias vietas prie Varduvo upės iš abiejų jos pusių, kaldavo lentų pavėsines, įsikurdavo prie klebonijos ir gyventojų sodybose. Buvo užimamos visos aikštės ir pakelės. Naujamiesčio ganyklas <...> užimdavo čigonai iš Prūsijos, Latvijos, Lenkijos“¹³⁸. Atlaidų ir *Kalnų* svarbą rodo ir tai, kad čion susirinkdavo žmonės dažniausiai pėsčiomis ar arkliais kinkytais vežimais ir visi turėjo savas intencijas ir troškimus, kuriuos sunešdavo į šią šventovę. „Penktadieniais ir šeštadieniais atvykdavo minios žmonių su vėliavomis, orkestrais, eidavo pėsčiomis ir jojo ant žirgų. Atkeliavusių procesijų prie išpuoštų miestelio vartų ateidavo pasitikti kunigai, gyventojai ir lydėdavo jas, varpams skambant, būgnams gaudžiant, net armotoms šaudant. Per tuos didžiuosius atlaidus atvažiuodavo iki 150 kunigų, o žmonių būdavo apie šimtą tūkstančių“¹³⁹. Žinoma, giesmės skambėdavo nuo ryto iki vakaro, nes, anot F. Jonausko, žmonės į kalnus su giesmėmis eidavo nuo saulės patekėjimo iki sutemų, žvakių šviesoje. Turėdamas didelį autoritetą, vargonininkas T. Reivydas per didžiuosius atlaidus kviesdavosi vargonininkus su jų parengtais choralais iš Telšių, Mažeikių, Kretingos, Klaipėdos, Kauno, Liepojos, Rygos. Jo rūpesčiu ir kvietimu į atlaidus „iš Vilniaus buvo atvykęs kompozitorius Balys Dvarionas ir grojo bažnyčioje vargonais Liudviko van Bethoven Mišias“¹⁴⁰.

Tiek klebono rūpesčiu, tiek visų aplinkinių parapijų kunigų iniciatyva didieji Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidai tapo tikru Žemaitijos dvasiniu centru. Didelis buvo ir žmonių uolumas – jie suaukojo lėšų, kai reikėjo perstatyti 17-ąją – „Kryžaninkės“ koplyčią. Ją perstatė kun. J. Petrauskis, padėdamas savo parapijiečių¹⁴¹.

Po kun. J. Petrauskio Žemaičių Kalvarijos klebonas nuo 1925 m. buvo kan. Povilas Pukys. Apie šio garbaus, trijų bažnyčių statytojo kanauninko

¹³⁸ Ten pat, p. 120.

¹³⁹ Ten pat.

¹⁴⁰ Ten pat.

¹⁴¹ ŽMA, f. 11, b. 8, S. v. 39, p. 4.

veiklą ir darbą Žemaičių Kalvarijoje kalbėsime remdamiesi jo paties parašyta *Mano biografija*, išspausdinta laikraštyje *Žemaičių saulutė*.

Prel. P.[Pukys](#) rašė: „Aš buvau ketvirtasis Žemaičių Kalvarijos bažnyčios klebonas. Prieš mane dvidešimt kelerius metus klebonavo iš Padėgimo kaimo kilęs kun. J.[Petrauskas](#)“¹⁴². P.[Pukys](#) atvykęs rado gana varganą parapijos finansinę padėtį. Kun. J.[Petrauskis](#), turėdamas didžiulį bažnyčiai priklausantį ūkį, neįstengė visko tobulai sužiūrėti tiek dėl susilpnėjusios sveikatos, tiek dėl lėšų trūkumo. Tad darbo užteko ir naujam klebonui. Jis rašė: „Pavasari atstaciau žiemą dar prie kun. [Petrausko](#) sudegusią klėtį, suremontavau bažnyčios bokštą, pataisiau keturių koplyčių stogus. Tam išleidau visus parapijos pinigus (ostus) ir už paskutinį cemento maišelį mokėjau vėliau, jau litais“¹⁴³. Žemaičių Kalvarija garsėjo ne tik atlaidais, vargonais ir choriais, bet ir savo bažnyčios varpais. „Per Pirmąjį pasaulinį karą iš Žemaičių Kalvarijos buvo išvežti du varpai – mažasis ir didysis. Liko tik vidurinysis. Parapijiečiai apgailėjo didįjį varpą, sako, labai gerai skambėjęs“¹⁴⁴. Tačiau atsirado geradarys Kalvarijos gyventojas, kuris paaugojo vienam varpui išlieti 400 dolerių. „Žmogus man prisipažino pasižadėjęs nupirkti Žemaičių Kalvarijos bažnyčiai mažąjį varpą ir aukojąs tam 400 dolerių su sąlyga, kad tas varpas būsiąs pavadintas Kazimiero vardu. Padėkojau jam ir pasakiau, kad jo noras bus išpildytas. Varpus liedinome Liepojos vielų fabrike. Didysis varpas svėrė 65 centnerius. Pašventino juos 1926-aisiais per didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus Telšių vyskupas [Justinas Staugaitis](#)“¹⁴⁵. Šis vyskupas šventino varpus jau kaip Telšių vyskupas ordinaras, nes neseniai buvo įžengęs į Telšių Katedrą. Pirmoji parapija, kurią savo vizitu pagerbė vyskupas [Justinas Staugaitis](#) po ingresso buvo Žemaičių Kalvarija – didieji Švč. M.Marijos Apsilankymo atlaidai. Čia apsilankyti vyskupą pakvietė P.[Pukys](#). „Po iškilnių užėjau pas vyskupą paprašyti, kad jis atvažiuotų į Žemaičių Kalvarijos didžiuosius atlaidus ir pašventintų bažnyčios varpus. Pažadėjo. Atlaidų dieną pasitikome vyskupą jau Telšių gatvės gale. Bažnyčioje perskaičiau jam apie Žem. Kalvarijos atlaidus ir apskritai apie žemaičius katalikus“¹⁴⁶. Vysk. J.[Staugaitis](#) Žemaičių Kalvarijai skyrė daug dėmesio nuo pat pirmųjų vyskupijos valdymo dienų. Jis norėjo pagyvinti garsiąją šventovę, todėl nusprendė čia suorganizuoti rekolekcijas

¹⁴² P.[Pukys](#), *Mano biografija, Žemaičių saulutė*, Nr. 3 (182), 1999, p. 2.

¹⁴³ Ten pat.

¹⁴⁴ Ten pat.

¹⁴⁵ Ten pat.

¹⁴⁶ Ten pat.

vyskupijos kunigams. Jos vyko Žemaičių Kalvarijoje, Vieکشniuose, Kretingoje ir Rietave¹⁴⁷.

Kun. P. Pukys rūpinosi ir Kalnų koplyčiomis. Jo iniciatyva buvo stengiamasi pagyvinti procesijas, pradėta restauruoti procesijų vėliavas. Šis energingas kunigas remontavo ne tik koplyčias, bet ir bažnyčią.

Kun. P. Pukys Žemaičių Kalvarijoje klebonu buvo nuo 1925 iki 1927 m. Vysk. J. Staugaitis, mąstydamas apie šios šventovės didingumą ir jos svarbumą visai vyskupijai ir katalikiškajai Lietuvai, nusprendžia Žemaičių Kalvariją skirti vienuoliams. „Ir pradėjo važiuoti apsižiūrėti: atvažiavo kapucinai, vėliau, į atlaidus, – jėzuitų atstovai. Galiausiai vyskupas susitarė su marijonais, kurie 1927 m. lapkričio pirmomis dienomis ir atvažiavo perimti bažnyčios“¹⁴⁸.

Taip Telšių vyskupo J. Staugaičio sprendimu į Žemaičių Kalvariją atvyko ir šią parapiją bei šventovę pradėjo globoti Marijonų ordinas.

Marijonai Žemaičių Kalvarijoje. Marijonų kongregacijai 1927 m. perduota Žemaičių Kalvarijos parapijos bažnyčia su klebonijos pastatais ir 80 ha ūkiu už kasmet mokamą 1500 Lt mokestį iš didžiųjų atlaidų pajamų¹⁴⁹. Gali kilti klausimas: kodėl vyskupas šią šventovę paskyrė globoti vienuoliams marijonams? Juk į Kalvariją galėjo grįžti čia ilgus metus dirbę vienuoliai dominikonai. Trumpai prisiminkime marijonų įsikūrimo istoriją.

Marijonai (lot. *Congregatio Clericorum Regularium Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae*) – Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vienuolija įkurta 1673 m. Dievo tarno kun. Stanislovo Papczyński (1631–1701) Korabieje, Poznanės vyskupijoje. Popiežius Inocentas XII 1699 m. ją patvirtino ir pavedė pranciškonų globai. Tada patvirtintos regulos marijonai laikėsi iki 1909 m. Ypatingas vienuolijos tikslas buvo Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kulto bei garbės skleidimas, sielovada, liaudies mokymas ir pagarba mirusiųjų atminimui bei maldos už sielas skaistykloje. Lietuvoje marijonų vienuolynai imta kurti XVIII a.: 1750 m. Marijampolėje, 1763 m. Miroslave, 1775 m. Jonavoje, 1783 m. Igliaukoje¹⁵⁰. Tačiau marijonų skaičius nuolat mažėjo. 1909 m. Marijampolėje buvo likęs vienintelis marijonas t. Vincentas Senkus. Pas jį atvyko Petrapilio dvasinės akademijos profesorius kun. Jurgis Matulaitis (1871–1927) su sumanymu slapta atnaujinti vienuoliją. Naujus marijonų Įstatus 1910 m. lapkričio 28 d.

¹⁴⁷ Žr. J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, Vilnius, 1995, p. 299.

¹⁴⁸ P. Pukys, *Mano biografija...*, p. 2.

¹⁴⁹ R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, Vilnius, 1997, p. 103.

¹⁵⁰ *Lietuvių enciklopedija*, t. 17, Bostonas, 1959, p. 359.

patvirtino popiežius Šv. [Pijus X](#). Bet tik 1918 m. atkuriamas Marijampolės vienuolynas. Lietuvos marijonų Šv. Jurgio provincija oficialiai įsteigta 1930 m. „Pirmieji MIC namai oficialiai įsikūrė Š. Amerikoje, Lenkijoje, o po Pirmo pasaulinio karo – ir Lietuvoje (Marijampolėje, Kaune, Žemaičių Kalvarijoje, Ukmergėje, Panevėžyje). Taigi vienuolijos ribos iš tradicinės Sūduvos išplito po visą Lietuvą. 1918–1940 m. Lietuvoje buvo 12 MIC namų, kuriuose gyveno 122 kongregacijos nariai. Iki 1928 m. jos centras – Marijampolėje, vėliau – Romoje“¹⁵¹. Ši veikli vienuolija ir Lietuvoje sparčiai besikuriantys vienuoliai yra kviečiami ir į Žemaitiją. Tai nulėmė jų išskirtinis Švč. [M.](#) Marijos garbinimas ir siekimas išgarsinti Jos kultą. „Lietuvos MIC provincijos darbas pasižymėjo intensyvia organizacine veikla, turinčia įtakos katalikiškam mokslui, spaudai, auklėjimo įstaigoms, pavyzdinei pastoracijai bei misijoms“¹⁵². Tokios dvasios ir taip nusiteikę apaštalausti į Žemaičių Kalvariją atvyko marijonai. Jie čia nuveikė didžiulius darbus, ypač populiarindami Švč. [M.](#) Marijos šventovę ir didžiuosius Apsilankymo atlaidus, taip pat *Kalvarijų Kalnų* kultą.

Apie marijonų veiklą Žemaičių Kalvarijoje sužinome iš ano meto periodinės spaudos. *Žemaičių prieteliuje* ir *Šaltinyje* rašyti straipsniai atspindi konkrečią ano meto situaciją ir padeda atskleisti Žemaičių Kalvarijos aukso amžių.

Atvykę į Žemaičių Kalvariją, marijonai rado nemažą ūkį, kurį reikėjo tvarkyti ir daug laiko skirti materialiniams dalykams. Vienuolynas turėjo 80 ha žemės, laikė apie 30 karvių, 24 arklius ir daug kiaulių. Pieną veždavo į pieninę. Rūpestingai ir sumaniai prižiūrėjo savo laukus. Vienuolyno ūkveždžiais yra buvę [A. Misiukevičius](#), [A. Bakštys](#). Prie vienuolyno buvo didelis sodas, kurį pavyzdingai tvarkė sodininkai broliai [J. Urbonas](#) ir [J. Kuklys](#). Prie sodo buvo įrengti inspektai ankstyvosioms daržovėms ir gėlių daigams. Daržoves ir daigus veždavo net į turgų parduoti. Visuose darbuose vienuoliams padėdavo ir kalvariškiai. Vienuolynas turėjo savo malūną. Kai kurie vienuolyno pastatai išlikę iki mūsų dienų.

Žvelgiant į šiuos faktus, gali kilti klausimas, ar vienuoliai nebuvo sumaterialėję ir tesirūpino tik žemiškais dalykais? „Dėl didelių išlaidų bažnyčios, beneficijos ir parapijos reikalams (marijonai įsteigė ir išlaikė pradinę mokyklą, vaikų darželį) vienuolynas šios sumos [metinio 1500 Lt mokesčio] su-

¹⁵¹ [J. Blažytė](#), *Marijonų vienuolijos istorija Lietuvoje iki 1940 m.* (Diplominis darbas. Vilniaus universitetas. Istorijos fakultetas. Naujosios istorijos katedra, darbo vadovas vysk. dr. [J. Bortas](#), SJ.), Vilnius, 1995, p. 57.

¹⁵² Ten pat.

mokėti negalėjo ir jo prašymu 1935 m. BTVT¹⁵³ mokestį atidėjo 5 metams¹⁵⁴. Marijonai ėmėsi ir labdaros darbų. Jų dėka buvo išlaikoma net 60 vargšų. Kai sudegė kalvariškės M. Kniukštaitės namas, vienuolyno broliai kuo galėdami jai padėjo. 73 metų kalvariškė Eugenija Daukšaitė pasakoja: „Mamytė buvo neturtinga ir be sveikatos. Buvo dar ir brolis. Mes gyvenome kaime, aplūžusioje trobelėje. Mamytė sunkiai sirgo ir mes, maži vaikai, pasiilikome be globos vieni, tačiau visai netikėtai pas mus užėjo kunigas klebonas. Jis buvo vienuolyno šeimininkas. Atradęs sunkiai sergančią mamytę ir mus vaikus verkiančius, liepė atvesti mus pas jį. „Aš juos priglausiu, aprengsiu, pavalgydinsiu“, – pasakė klebonas¹⁵⁵. Toliau ta pati senutė prisimena, kad Žemaičių Kalvarijoje buvę 5 senelių globos namai, kur buvo apgyvendinami ir išlaikomi bei į mokyklą leidžiami neturtingų tėvų vaikai. Šiuos globos namus išlaikė marijonų vienuolynas.

Vienuoliai marijonai rado parapijoje veikiančias katalikiškas organizacijas: angelaičius, pavasarininkus, Katalikių moterų organizaciją, Katalikų ūkininkų sąjungą, Tretininkus, Švč. Sakramento broliją. Šias organizacijas buvo įkūręs Žemaičių Kalvarijoje vikaru dirbęs kun. Jonas Gerulis¹⁵⁶. Žemaičių Kalvarijoje veikė ir ateitininkai, Gyvojo rožančiaus brolija. Ir čia marijonai daug nuveikė. Veiklūs tikintieji iš visos vyskupijos buvo kviečiami atvykti į atlaidus; būdavo skiriamos net atskiros dienos konkrečios organizacijos nariams. 1935 m. *Žemaičių prieteliuje* randame tokį skelbimą: „Didieji Žemaičių Kalvarijos atlaidai prasidės liepos 2 dieną ir tęsis iki liepos 12 d. Šiemet bus viena naujanybė, kad liepos 5 diena paskirta vyrams. Jiems bus specialios pamaldos, pamokslai ir jie vaikščios Kelius. Tikimasi, kad gerb. žemaičiai vyrai pasinaudos šia švente ir gausiai atsilankys. Svarbiausios atlaidų dienos, kuriomis daugiausiai atsilanko maldininkų, liepos 5, 6, 7 ir 8 dienos. Gerbiamieji kunigai maloniai prašomi ir kviečiami atvykti atlaiduosna, ypač tomis dienomis, kai atvyksta daug maldininkų“¹⁵⁷.

Marijonai rūpinosi ir Žemaičių Kalvarijoje vykstančių atlaidų organizavimu. Per didžiuosius atlaidus suplaukdavo net 30–50 tūkstančių maldininkų, daugybė elgetų. Štai ką rašė ano meto laikraštis *Šaltinis*. „Gegužės 11 d. buvo net dviejų draugijų susirinkimai, būtent: „Šv. Vincento a Paulio“ pavargėliams šelpti ir pavasarininkų. Labdaros draugija nutarė prašyti poną

¹⁵³ BTVT – bažnytinio turto valdymo taryba.

¹⁵⁴ R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 103.

¹⁵⁵ *Autoriaus asmeninis archyvas*.

¹⁵⁶ Ten pat.

¹⁵⁷ Didieji Žemaičių Kalvarijos atlaidai, *Žemaičių prietelius*, Nr. 25, 1935, p. 2.

Telšių apskrities viršininką leisti per Didžiuosius Kalvarijos atlaidus, kurie esti nuo liepos 1 ligi 12 d. padaryti elgetų naudai viešą rinkliavą ir per tuos atlaidus neleisti elgetauti, nes tuomet būna apgavikų ir išnaudotojų. Be to, prisirinkus elgetų iš įvairių ir tolimų vietų, ne vienas iš nuovargio ir kitų įvairių kelionės ir orų nepatogumų suserga. <...> Na, o dar atlaidų metu, kai esti susirinkę nuo 30 000 ligi 50 000 žmonių, tai tuomet vargu kame ir kokia nors vieta gauti. Be to, ateina elgetų visokiomis ligomis sergančių. Iš to kyla pavojus ir kitiems užsikrėsti. Be sakytų priežasčių, reikėtų paminėti ir šią, kad į Didžiuosius Kalvarijos atlaidus atkeliauja net iš užsienio žmoniai. Jie, pamatę susirinkusių, dar ir apsimetusių, elgetų, ne kokį gauna įspūdį apie Lietuvos žmonių būklę“¹⁵⁸.

Marijonai, stengdamiesi išlaikyti tradicijas ir maldingumo papročius, Žemaičių Kalvarijoje įvedė ir naujų, labai greitai prigijusių ir pamėgtų papročių. Tas pats *Šaltinis* rašė: „Kasmet pavasarį iškilmingas *Kristaus* Kančios Kelių vaikščiojimas prasideda Šv. Kryžiaus Atradimo – geg. 3 d. Žemaičiai vadina šią šventę mažąja Kalvarija. Šiais metais, pasinaudodami gražiu ir šiltu oru, žmonės maldininkai buvo atkeliavę ir iš tolesnių vietų. Vietos gyventojai sako, kad seniai jau tiek žmonių yra buvę per Šv. Kryžiaus atlaidus. Buvo taip pat atvykę visi apylinkės kunigai“¹⁵⁹. Kaip matome, Kalvarijos Kalnų tradicija neapsiribojo tik Apsilankymo atlaidais, jų tradicija puoselėta ir kitomis progomis, taip stengiantis vis labiau garsinti ir Žemaičių Kalvarijos šventovę, ir stebuklingąją Švč. *M.*Marijos paveikslą, ir čia vykstančius Apsilankymo atlaidus bei Kalvarijos Kalnus.

Marijonų uolumo ir didžiulio darbo bei pastangų dėka Žemaičių Kalvarijos garsas sklido ir už Lietuvos ribų. Tame pačiame *Šaltinyje* randame padėką net iš Rygos: „Nors prabėgo pora savaitių ir tolimas kelias atskyrė mus nuo taip brangaus žemaičių kampelio – Kalvarijos, tačiau gaudūs varpų balsai, skambančių nuo ankstauro ryto iki vėliausios nakties, *Kristaus* garbei giesmės neišnyko iš mūsų atminimo ir širdžių. Pasisėmę iš to galybių šaltinio jėgų, liekame tvirtais Dievo ir tėvynės vaikais. Nors ir didžiausios audros siaustų, norėdamos išplėsti iš mūsų sielų šventumo jausmą, tačiau dabar to nepajėgs. Dėkingi liekame gerb. Žem. Kalvarijos Klebonui už reikšimą mums palankumą. Kun. *Senkui* už bendrą kelionę į *Kristaus* kančių prisiminimo vietą, žadinančius ir stiprinančius žodžius amžinai tiesai pasiekti (*Rygos Šv. Zitės draugijos ekskursijos vardu stud. J.G.*)“¹⁶⁰.

¹⁵⁸ *Šaltinis*, Nr. 22, 1936, p. 284.

¹⁵⁹ Ten pat.

¹⁶⁰ *Šaltinis*, Nr. 34, 1937.

1938 m. *Žemaičių prieteliuje* paminimas marijonų veiklos Žemaičių Kalvarijoje dešimtmetis. Išsamiai rašoma apie vienuolių darbus, padarytus ne tik Žemaičių Kalvarijos parapijoje, bet ir garsinant šią šventovę. Rašoma, kad tėvai vienuoliai nuolat organizuodavo religinius pokalbius kaimuose, taip sąmonindami savo ir ne tik savo parapijos tikinčiuosius. Jų rūpesčiu žmonės labai suaktyvėjo Bažnyčios ir visos parapijos gyvenime. Jų iniciatyva remontuojamos koplyčios ir bažnyčia. Labai aktyviai platinama religinė spauda. Žemaičių Kalvarijoje buvo užsisakoma iki 700 egz. katalikiškų laikraščių ir žurnalų, atlaidų metu ši spauda aktyviai platinama. „Ateityje Tėvai turėtų iškilmingai atšvęsti 300 metų nuo Kalnų įsteigimo jubiliejų, atidaryti 5 ir 6 skyrių ir dar įsteigti kokią amatų mokyklą. Žemaičių Kalvarija nuo amžių buvo visų žemaičių religijos centras, iš jos kartų kartos sėmėsi sau stiprybės. Stebuklingoji Marija visada laimino mūsų šalį. Todėl Tėvams Marijonams, kuriems ypač rūpi Marijos garbinimas, žengiant į naują dešimtmetį, tenka palinkėti, susikvietus daugiau darbininkų į šią Marijos tvirtovę, sukelti žemaičių religinį ir kultūrinį atgimimą“¹⁶¹. Iš tikrųjų artėjant Kančios kelių įsteigimo jubiliejui kultūrinis ir dvasinis atgimimas labai pagyvėjo.

1938 m. *Šaltinyje* rašoma, kaip buvo rengiamasi didiesiems 1939 m. atlaidams. „Penktadienį (liepos 1 d.) 19 val. prasidėjo didieji Žem. Kalvarijos atlaidai. Žmonės mariomis linguoja. Žemaitiškos giesmės net debesius siekia. Nuotaika nepaprasta. Visas miestelis pasipuošęs. Kalnų koplyčios tik ką atremontuotos, tik blizga, tviska. Naujai įtaisyti radijo garsintuvai išnešioja Dievo žodį ir giesmių aidus. Žemaičiai niekada neapsileido, o šiemet ypač pasistengė. Iš liepos 2 d. į 3 d. ir iš 9 į 10 bus iškilmingos naktinės su Švč. Sakramentu eisenos. Eisenų metu bus sakomi pamokslai. Sugrįžus į bažnyčią naktinės šv. Mišios. Tolimesnė iškilnių tvarka bus šiokia: Liepos 2 d. 7 val. ryte Primarija prie Stebuklingojo Paveikslo. Pamokslas. 9.45 val. Votiva. 10.30 val. Suma. Pamokslas. 19 val. Mišparai. Pamokslas. Švč. Sakramento adoracija. Eisena su Švč. Sakramentu. Grįžus iš eisenos šv. Mišios“¹⁶². Ši dienotvarkė ir tvarka bei jos galingi mastai – tai tik repeticija prieš pačius, ko gera, didžiausius ir didingiausius Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidus Žemaičių Kalvarijoje, kuriuos maldininkai šventė 1939 m.

1939 m. per didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus vyko didžiulis sujudimas – buvo švenčiamas Kalvarijų Kalnų įkūrimo 300 metų jubiliejus. Senieji kalvariškiai dar ir dabar atsimena šių atlaidų didingumą ir iškilmingumą.

¹⁶¹ *Žemaičių prietelius*, Nr. 3, 1938, p. 8.

¹⁶² *Žemaičių prietelius*, Nr. 30, 1938, p. 11.

mą. Jau iš anksto katalikiškoje spaudoje pasirodė kvietimai ir skelbimai bei informacija apie jubiliejinius Žemaičių Kalvarijos atlaidus.

1939 m. liepos 1 d. vakare prasidėjo Lietuvos vaikų kongresas. Suvažiavo gausūs vaikučių, ypač angelaičių, būriai iš Žemaitijos ir visų Lietuvos kraštų su savo dvasios vadais ir globėjais. Liepos 2 d., sekmadienį, arkivyskupas Pranciškus [Karevičius](#), MIC, aukojo iškilmingas Sumos šv. Mišias, kurių metu buvo šventinamas kunigu vienas pranciškonų vienuolis. Kongrese dalyvavo keletas pranciškonų, daug klierikų, kunigų ir moksleivių. Liepos 3 d. prasidėjo iškilmingosios misijos, kurios baigėsi liepos 7 d. Šios misijos buvo skirtos visiems susirinkusiesiems į didžiuosius atlaidus¹⁶³. Liepos 7–8 d. į Žemaičių Kalvariją plūste plūdo didžiuliai moterų būriai. Spauda rašė, kad Žemaičių Kalvarija buvo pasiruošusi priimti tūkstantines moterų minias – suremontuota bažnyčia ir koplyčios, ruošiami garbės vartai sutikimui, parengtos užkandinės ir vietos nakvynei. Šio kongreso tikslas – padėkoti Žemaičių Kalvarijos Marijai už Lietuvos globojimą 300 m. ir išprašyti mūsų tautai, šeimai ir pasauliui taiką¹⁶⁴.

„Nematytos minios. – Gražiausios procesijos. – Jaudinančios ugnies srovės. – 20 kunigų dalina Šv. Komuniją. – Kas 2–3 min. maldininkų būrys“¹⁶⁵. Tokius vaizdus aprašo straipsnio apie Žemaičių Kalvarijos atlaidus autorius. Kitų šaltinių neturėdami, remsimės šiuo straipsniu, nes tai patikimas šaltinis, padedantis įvertinti marijonų veiklą ir pastangas padaryti Žemaičių Kalvariją ne tik žemaičių, bet ir visų lietuvių dvasingumo centru. „Ir tikrai. Žem. Kalvarija šiemet savo atlaidais gali didžiuotis prieš visą pasaulį. Jubiliejinėse 300 metų iškilmėse dalyvavo JJ. EE. Arkiv. Per. [Karevičius](#) MIC, vysk. J. [Kukta](#), 130 kunigų, 26 klierikai ir, galima sakyti be jokio svyravimo, 100 000 maldininkų iš visų Lietuvos kampų ir kampelių. Vien tik organizuotai atvyko ekskursijų ir procesijų reikia skaityti 13. Jos atvyko su orkestrais, gražiais choralais, o kai kurios atsinešė ir savo būgnus“¹⁶⁶. Į Žemaičių Kalvarijoje vykusį moterų kongresą sugužėjo apie 25 000 organizuotų, vėliavomis, plakatais išsipuošusių moterų kolonos. Žemaitės, aukštaitės, kapsės, zanavykės, dzūkės. Atstovaujama visoms Lietuvos vyskupijoms¹⁶⁷. Liepos 7–8 d. atlaiduose dalyvavo ir procesija į Kalnus ėjo nuo 40 000 iki 44 000 žmonių. Naktį buvo einama su žvakėmis ir giedami *Kalnai*, vyko Švč. Sakra-

¹⁶³ Šaltinis, Nr. 30, 1939, p. 2.

¹⁶⁴ Šaltinis, Nr. 29, 1939, p. 2.

¹⁶⁵ Šaltinis, Nr. 30, 1939, p. 585.

¹⁶⁶ Ten pat.

¹⁶⁷ Ten pat.

mento adoracija. Kongrese dalyvavo įvairioms katalikiškoms organizacijoms priklausančios moterys: pavasarininkės, skautės, ateitininkės, inteligentės, ūkininkės, studentės... Minėto straipsnio autorius teigia: „Šią valandą meldėsi visa Lietuva“¹⁶⁸.

1939 m. vykę jubiliejiniai atlidai parodė didelę marijonų veiklos reikšmę ne tik Telšių vyskupijai, bet ir visai katalikiškai Lietuvai. „J.E.Telšių vyskupas, – kaip rašė P.Meškauskas, MIC, – Žemaičių Kalvariją yra pavedęs globoti TT. Marijonams. Jie visomis jėgomis stengiasi tą garsiąją Lietuvos šventovę papuošti. Jau aptvėrė šventorių, kapines, suremontavo vienuolyną, išbaltino bažnyčią, pastatė parapijos salę ir pradėjo remontuoti Kalnų koplyčias. Tuo tikslu vienas kunigas važinėdamas rinko koplyčioms remontuoti aukas, kad iki jubiliejaus jos visos būtų atnaujintos. Juk šis jubiliejus yra nepaprastas ir reikšmingas. Per tuos 300 metų, jei skaityti po 20 000 apsilankusių maldininkų, tai čia apsilankė 6 milijonai žmonių. Kas suskaitys, kiek per tuos metus yra įvykę išgijimų per stebuklingosios Dievo Motinos užtarimą, kurios paveikslas didžiajame bažnyčios altoriuje yra pakabintas. Tai liudija daugybė dovanų, paaukotų Švč. Dievo Motinai prie jos paveikslo. Bet ši vieta bus vis dar gražesnė, dar labiau trauks tikinčiųjų minias, jei Kristaus kančios stotys bus jaukesnės, jei paveikslai bus meniškesni, jei patys keliai ir takeliai geriau ištaisyti. Tokiam dideliui darbui reikia ir lėšų. Jau užpernai Žemaičių Kalvarijos Marijonai per spaudą kreipėsi į visuomenę. Ir neapsivylė. Kreipiasi ir dabar, prašydami, kad ir mažomis aukomis padėti išpuošti tą brangiąją Švč. M.Marijos ir Kristaus kančios šventovę. Iki šiol Kristaus kančios koplyčių remontui surinkta aukų 5386,30 lt. Išleista 1766 lt.“¹⁶⁹

Rinkliava šiems darbams buvo daroma visoje Lietuvoje. Buvo surinkta tiek lėšų, kad užteko remontams. Žemaičių Kalvarijos bažnytniniame archyve pavyko rasti aukotojų knygą. Pirmajame šios knygos puslapyje rašoma: „Aukos, renkamos Žem. Kalvarijos bažnyčios ir Kryžiaus kelių koplyčių remontui, nes 1939 m. sukaks 300 metų nuo įsteigimo tų Kalvarijų Kalnų, visai Lietuvai žinomų ir lankomų. Todėl ir Kristaus Kančios garbintojai, ir Švč. Marijos Panos stebuklingosios mylėtojai nepasigailės aukų tos brangios šventovės atnaujinimui ir papuošimui. Žemaičių Kalvarija. 1935 m. kovo 8 d. Kun. Pr.Meškauskas, MIC. Lietuvos Marijonų provincijolas kun. D.Petrauskas, MIC“¹⁷⁰. Šioje aukų knygoje nurodomas aukų dydis, aukotojų vietovių ir bažnyčių bei parapijų sąrašai.

¹⁶⁸ Ten pat.

¹⁶⁹ *Lietuvos aidas*, Nr. 187, 1938.

¹⁷⁰ Aukų Žemaičių Kalvarijai knyga, 1935, p. 1 (Žemaičių Kalvarijos bažnytninis archyvas).

Marijonų iniciatyva daroma rinkliava populiarino Žemaičių Kalvariją, nes kiekvienas aukotojas stengėsi pats atvykti į didžiuosius atlaidus ir savo akimis pamatyti, kiek ir kas buvo padaryta už suaukottus pinigus. Marijonų rūpesčiu bažnyčioje buvo įrengti galingi garsiakalbiai, suremontuotos koplyčios, išleista net 100 000 egzempliorių *Kalnų* maldų ir giesmių knygučių, išleisti Švč. M. Marijai pasiaukojimo lakštai, keletas knygų apie Žemaičių Kalvariją.

Dar 1937 m. marijonų rūpesčiu ir iniciatyva buvo išspausdintas *Savęs ir mūsų brangiosios Tėvynės paaukojimas Švenčiausiajai Panelei Marijai*¹⁷¹. Pasiaukojimą 1937 m. patvirtino Telšių vyskupas Justinas *Staugaitis*. O jubiliejiniais 1939 m. Žemaičių Kalvarijoje žmonės paaukoko Švč. M. Marijos globai savo šeimas, save pačius, savo parapijas ir savo kaimus. Lietuva aukojosi Marijai, prašydama Jos pagalbos, nes Antrojo pasaulinio karo grėsmė jau kybojo virš pasaulio. Lietuva puolė po Dievo Motinos kojų, prašydama Jos dangiškosios globos ir užtarimo.

Marijonų veikla neišblėso ir vėliau, okupacijų metais. Štai 1944 m. liepos 2–9 d., per didžiuosius Kalvarijos atlaidus, buvo suorganizuotos misijos, kurioms vadovavo jėzuitas tėvas Jonas *Bružikas*. Šias misijas savo laiške tikintiesiems, parašytame 1944 m. birželį, mini Telšių vyskupas (vėliau kanikyns) V. *Borisevičius*: „Šiandien turime Švenčiausios Panelės Aplankymo šventę. Mūsų vyskupijai ta šventė juo brangesnė, kadangi Žemaičių Kalvarijoje prasideda atlaidai, Didžiąja Kalvarija vadinami. Dabar ten parsidėjo misijos, jėzuito tėvo *Bružiko* vedamos. Ateinantis sekmadienis tų atlaidų yra svarbiausioji diena. Žemaičių Kalvarijon pirmą sekmadienį po liepos 2-osios dienos suplaukia minių minios žmonių. Kas brangu yra Kalvarijoje ne tik žemaičiams, bet ir visiems lietuviams? Ten yra Šv-sios Panelės stebuklingasis paveikslas, kuris kaip toks pripažintas ir Žemaičių vyskupijos dvasinės vyriausybės. 1) Ten žmonės, Šv-sios Panelės užtariami, per ištisus amžius yra įgiję daug malonių. Tai liudija paveikslą puošiantieji ženklai, votais vadinami“¹⁷². Pasaulinis karas palietė ir Lietuvą. Vyskupas, aiškiai suvokdamas ir įvertindamas grėsmę ir karo baisumus, tame pačiame laiške savo tikintiesiems rašė: „Įvairių reikalų verčiami, lietuviai eina į savo šventoves: Aušros Vartus, Šiluvą, Žem. Kalvariją. Šiais laikais mūsų rūpesčiai yra labai dideli. Kardas kybo ant mūsų galvų. <...> Kad Dievas mus išklausytų, kad Jis mums leistų iš nuodėmių atsikelti, kad tos nuodėmės neužtrauktų nupelnytą Dievo rykštę, kad iš gresiančių pavojų gelbėtų, kreipkimės per

¹⁷¹ Visą šio pasiaukojimo tekstą žr. 2 priede, p. 460.

¹⁷² V. *Borisevičius*, Ganytojinis laiškas, 1944., p. 1 (Telšių vyskupijos kurijos archyvas).

Mariją į Viešpatį Dievą. Jos Švenčiausioji Širdis atjaučia „stokojantį ir beturtį“, Ji mus atjaus ir gelbės. <...> Būkime drąsūs **Kristaus** išpažinėjai ne tik žodžiais, bet ir darbais, o tada Marijos pagalba bus mums užtikrinta“¹⁷³. Šis vyskupo laiškas buvo skaitomas visose Žemaitijos bažnyčiose ir tai taip pat turėjo didelę įtaką, nes, kaip teigia misijas atsimenantieji, į jas ir į atlaidus buvo susirinkę minios žmonių iš visos Lietuvos.

„Karui einant į pabaigą ir traukiantis vokiečiams, t. kun. VI. **Polonskis**, pritariant vysk. kankiniui Vincentui **Borisevičiui**, suorganizavo misijas. Pakvietė tų laikų įžymų pamokslininką jėzuitą tėvą Joną **Bružiką** (gim. 1897 VI 20; žuvo Amerikoje autokatastrofos metu). Jis pasakydavo po 6–8 pamokslus per dieną ir taip darė 8 dienas. Atlaidų dienomis oras buvo išskirtinai nuostabus. Naktys šiltos, dienos be didesnio vėjo. Pamokslus sakė šventoriuje, šalia klebonijos. Žiauraus gyvenimo akivaizdoje: karas jau žengė vėl į Lietuvą, pabėgėlių su arkliukais buvo apsistoję apylinkėse; kasdien kraupesnės žinios sklido iš fronto, – minios rinkosi prie Švč. Marijos kojų, prašydamos pagalbos. 1940–1941 metų rusų darbai tebebuvo palikę skaudžius randus daugeliui šeimų. <...> Pamokslų temos labai aktualios. Besiartinančiai netikėjimo ir persekiojimų epochai, būtina buvo bent šiuos klausytojus sustiprinti tikėjimo ir doros nuostatomis. Turėjome vienuolyno elektrinę. Atsivežė t. **Bružikas** su broliukais garsiakalbių. Visame miestelyje buvo gerai girdimi pamokslai, šv. Mišios. Daug sėkmingiau negu 1939 m. iškilmėje galėjo pasiekti žmonių ausis ir protus. Pagrindinę švenčių dieną (aš buvau jau diakonu) nuo 5 val. ryto iki vakaro 9–10 val. dalinome 3 diakonai, talkino kunigai šv. Komuniją. Atsimintina nuostata: susilaikymas nuo valgio ir gėrimo nuo vidurnakčio. Tai žmonės ėjo į kalnus, išvargo išprakaitavo ir dar įstengė iki 10 val. vakaro išlikti negėrę ir nevalgę. Diak. Jonas **Sova** (1914 m.) paėmė didžiąją pilną komuninę ir negrįžo, kol neišdalino apie 10 000 komunikantų. Atėjęs prie altoriaus turėjo dešinę ranką ištiesinti kairės rankos užmirusius pirštus ir išlaisvinti nuo komuninės. Taip tą vieną dieną buvo išdalinta virš 22 000 komunikantų. Per tas misijų dienas kunigų suvažiavo virš 100. Kai kurie klausykloje išbuvo ištisą naktį; aišku ir dieną nemiegojo“¹⁷⁴.

Kunigo Brunono **Bagužo** atsiminimai – didelis turtas, nes tuo metu, kai Kalvarijoje per didžiuosius atlaidus vyko misijos, jis jau buvo seminarijos studijas baigęs diakonas. Kilęs iš Žemaičių Kalvarijos, pats puikiai atsimena tuos įvykius ir autentiškai liudija. Jis rašo: „Užbaigus misijas pats t. Jonas

¹⁷³ Ten pat, p. 7–8.

¹⁷⁴ B. **Bagužas**, Kiek prisimenu..., Salantai, 2003, p. 6 (Rankraštis. Autoriaus asmeninis archyvas).

Bružikas prie paskutinio stalo pasidžiaugė išskirtiniu žemaičių pamaldumu, kalnais, klausymusi pamaldų. Klebonas dėkojo, vyskupas V.**Borisevičius** laimino tokį sunkų darbą nuveikusį tėvą. Čia reikia pastebėti, kad nuo vysk. Jurgio **Tiškevičiaus** laikų *Kalnus* ėjusio vyskupo procesijoje niekas nebuvo minėjęs. Mūsų kankinys vyskupas Vincentas **Borisevičius** didžiąją dieną pats nešė su visa apranga didįjį Kryžiaus relikvijorių, apsisiautęs raudona kapa¹⁷⁵. Žmonės ėjo paskui savo ganytoją į Kalnus su giesmėmis ir melsdamiesi už tikėjimą ir tėvynę. „Toje Kalnų procesijose buvo nešamos ir pačios didžiosios trišakės vėliavos, kaimyninių parapijų atsineštos. Taip jūra žmonių, vėliavų, orkestrų demonstravo savo ryžtą išlaikyti tikėjimą, tautiškumą. Kalvarijoje esantys vokiečių karininkai, kareiviai savo krašte tokių iškilmių nebuvo matę“¹⁷⁶.

1944 m. liepos 2–9 d. Žemaičių Kalvarijoje vyko atlidai ir buvo vedamos misijos. Liepos 9 d. į atlaidus susirinkę inteligentai atskiru būriu apvaikščiojo Kalnus. Giesmėms vadovavo teisininkas **Prielgauskas**, kilęs iš Žemaičių Kalvarijos parapijos. Po Sumos klebonijos (vienuolyno) sode įvyko inteligentų susirinkimas. Ekonomistas Grigas **Valančius** papasakojo apie Lietuvos padėtį, taip pat kas dedasi Raudonosios armijos užimtojoje šalies dalyje, o poetas Vytautas **Mačernis** padeklamavo savo eilėraščių.

Misijų metu visa Lietuva pasiryžo neapleisti Dievo ir Bažnyčios, mylėti tėvynę Lietuvą ir neišduoti to, kas brangiausia. Visus savo troškimus ir pasiryžimus tauta paaukėjo ir pavedė stebuklingajai Žemaičių Kalvarijos Dievo Motinai. Karas ėjo į pabaigą ir Lietuvai nešė didžiulius išbandymus. Niekas net neįtarė, kad prieš akis baisus ir grėsmingas laikotarpis – sovietmetis, kuris tęsis net pusę amžiaus. Tautos maldos ir pasiaukojimas Dievo Motinai Marijai buvo patvirtinti kančiomis, trėmimais ir kankinių krauju.

Sovietmetis. Grįžtant Antrojo pasaulinio karo frontui, Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje iškilo didžiulė persekiojimų ir išbandymų grėsmė. 1945 m. per didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus pagrindinės atlaidų dienos didžiai procesijai vadovavo ir pats didįjį Žemaičių Kalvarijos bažnyčios Šv. Kryžiaus relikvijorių į Kalnus nešė Telšių vyskupas ordinaras Vincentas **Borisevičius**. Paskui vyskupą, kuris šią procesiją į Kalnus savo gyvenime išvedė paskutinį kartą, sekė gausi tikinčiųjų minia. Sovietinės valdžios įsakymu vyskupas V.**Borisevičius** buvo suimtas 1946 m. vasario 5 d., o tų pačių

¹⁷⁵ Ten pat, p. 6–7.

¹⁷⁶ Ten pat, p. 7.

metų lapkričio 18 d. sušaudytas. „Vis dėlto Katalikų Bažnyčia, reprezentuojanti vyraujančią religiją, nepalaikiusi sovietinių pertvarkymų, buvo traktuojama kaip vienas pavojingiausių naujosios santvarkos priešų. Pokario metais buvo laužoma Lietuvos Katalikų Bažnyčios struktūra (nutraukti ryšiai su Vatikanu, sujungtos vyskupijos, uždarytos Vilniaus, Telšių, Vilkaviškio dvasinės seminarijos ir daug bažnyčių), naikinamos religinės tradicijos (draustos religinės šventės, slapta versti kryžiai). <...> Lietuvos katalikų vienuolynai buvo likviduoti 1944–1949 m.“¹⁷⁷

Marijonai iš Žemaičių Kalvarijos buvo išvyti 1948 m. Jų vienuolynas ir turima žemė nacionalizuota. Vienuolyno pastate įsikūrė mokykla ir bendrabutis, atimti visi baldai, indai ir kitoks kilnojamas vienuolyno turtas. Plungės apsk. vykdomojo komiteto rašte Nr. 425 LSSR Ministrų Tarybai ir religijų reikalų įgaliotiniui Pušiniui 1948 m. nurodoma, kad iš 15 parapijinių ir kt. bažnyčių dalį reikią uždaryti, „nes jos viena nuo kitos randasi 4–5 km atstume ir nesusidarys (sunkumų) tikintiesiems lankyti“. Rašte nurodoma, kad būtų tikslinga uždaryti Platelių bažnyčią, nes klebonijoje įsteigta gimnazija. Kadangi „gimnazija yra prie pat bažnyčios, tai gali atsiliiepti jaunimo auklėjimui“. Tokiu pat motyvu remiantis prašoma leisti uždaryti Žemaičių Kalvarijoje esantį marijonų vienuolyną, bažnyčią ir 19 Kryžiaus kelio koplyčią, nes tikintieji esą gali melstis ir už keliolikos kilometrų esančiose Alsėdžių ir Gegrėnų bažnyčiose¹⁷⁸. Marijonus išvijus iš Žemaičių Kalvarijos, nuo 1949 m. čia klebonavo kun. Jonas Staškevičius. „1949 m. kovo 3 d. komisija, į kurią įėjo Plungės apsk. DŽDT VK pirmininkas Taurinskas, partijos rajono sekretorius Kondrotas, VRS viršininkas Golovanov, VRM viršininkas Malinin ir religijų reikalų įgaliotinis Pušinis, surašė aktą, siūlantį apskr. vykdomojo komiteto pirmininkui Taurinskui iki kovo 10 d. atimti kulto tarnų registracijos pažymėjimus iš kunigų, dirbančių: Notėnų, Gintališkės, Šateikių, Beržoro, Gegrėnų, Žlibinų, Kantaučių bažnyčiose, taip pat ir iš dviejų kunigų vienuolių, aptarnaujančių Žemaičių Kalvariją. Minėtų bažnyčių kunigams turėjo būti pasiūlyta išvykti iš Plungės apskrities, o kunigams vienuoliams nurodytas ir terminas – 24 val.“¹⁷⁹

Kun. J. Staškevičius skubomis perėmė vienuolių paliktą Žemaičių Kalvarijos bažnyčią ir parapiją. Tuo metu jam buvo ypač sunku, nes Tarybų valdžia draudė procesijas, neleido skambinti varpais, eiti Kalnus ir kitaip viešai

¹⁷⁷ R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p. 133.

¹⁷⁸ J. Bučevičiūtė, Bažnyčių ir parapijos raidos tendencijos Telšių vyskupijoje po II Pasaulinio karo, *Žemaičių praeitis*, Nr. 8, Vilnius, 1998, p. 141.

¹⁷⁹ Ten pat.

ir atvirai reikšti savo religinius įsitikinimus. Sunkus laikas atėjo ir didiesiems Kalvarijos atlaidams – buvo neleidžiama į juos atvykti kitiems kunigams, o dvasiniai patarnavimai turėjo būti atlikti tik vietinio klebono ir tuo metu ten dirbusio altaristos. Kun. J. [Staškevičius](#) „Praveda 1949 m. ir 1950 m. liepos mėnesio pradžioje vykstančius didžiuosius Žem. Kalvarijos atlaidus. 1950 m. rudenį suimamas“¹⁸⁰. Kunigas kankinys J. [Staškevičius](#) buvo labai uolus, todėl labai greitai buvo suimtas ir nuteistas už religinę ir antisovietinę veiklą.

Maldininkai į Žemaičių Kalvariją tebevyko gana aktyviai; tai rodo ir tas faktas, kad klebono rūpesčiu maldininkams šventoriuje buvo iškastas šulinys. „Kai atėmė vienuolyną, nebuvo iš kur semti vandenį, nes šulinys buvo vienuolyno kieme, tai klebonas suorganizavo darbus ir iškasė šulinį šventoriuje, ten jis yra ir dabar“¹⁸¹. Žmonės veržėsi į Žemaičių Kalvarijos šventovę, nors ir buvo išvarginti pokario nepriteklių ir skurdo, tremčių ir vežimų. Jie troško atvykti į Žemaičių Kalvarijos Švč. [M. Marijos](#) šventovę ir kartu sujungti savo kančias su [Kristumi](#), eidami Jo kančios keliu. Vietiniai gyventojai atsimena, kad atvykę žmonės eidavo Kryžiaus kelią, tyliai ar garsiai giedojo *Kalnus* ir meldėsi prie uždarytų koplyčių, o jei susirinkdavo didesnis būrelis, išlauždavo koplyčių duris ir ten susirinkę meldavosi.

Po kun. J. [Staškevičiaus](#) suėmimo į Žemaičių Kalvariją atkeliamas kun. Julijonas [Tamošauskas](#). Jam irgi teko sunki dalis – slapta organizuoti didžiuosius atlaidus, kai į juos negalėdavo pasikviesti gretimose parapijose dirbančių kunigų. Tiesa, klebonaujant kun. J. [Tamošauskui](#) Žemaičių Kalvarijoje įvyko ir pokyčių. „Reikia pasakyti, kad 1953–1958 m. susilpnėjus režimo kontrolei, žymiai pagerėjo pastoracinės veiklos sąlygos. Buvo atnaujinta grupinė vaikų katekizacija bažnyčiose, radiofikuotos bažnyčios ir šventoriai, vyko intensyvus bažnytinių chorų kūrimas, atgijo didieji atlaidai Žemaičių Kalvarijoje ir Šiluvoje, nes nebebuvo varžomas kunigų susitelkimas tokiomis progomis“¹⁸². Tikinčiųjų pastangomis Žemaičių Kalvarijos bažnyčia išliko neuždaryta, o Kalnų koplyčios nenugriautos. Tačiau sovietiniams pareigūnams kėlė nerimą gausus tikinčiųjų lankymasis per atlaidus šventose vietose – Žemaičių ir Vilniaus Kalvarijose, Šiluvoje. „1959–1963 m. vėl pradėta riboti „atšilimo“ metais šiek tiek išsiplėtusi pastoracinės veiklos erdvė. <...> Užsimota likviduoti ir šventąsias vietas. Tam įvairiomis prie-

¹⁸⁰ J. [Ciparis](#), *Kankinys kunigas Jonas Staškevičius*, Kaunas, 2003, p. 10

¹⁸¹ Ten pat, p. 27.

¹⁸² A. [Streikus](#), *Lietuvos Katalikų Bažnyčia 1940–1990, LKMA Metraštis*, t. 12, Vilnius, 1998, p. 53–54.

monėmis pradėtas riboti ne tik maldininkų antplūdis į jas (sunkinamas susisiekimas, atlaidų metu organizuojami tose apylinkėse įvairūs pasaulietiniai kultūriniai renginiai, taikomos netgi fizinio poveikio priemonės), bet ir fizinis šventų vietų naikinimas: 1962–1963 m. likviduotos kalvarijos Vilniuje, 1961 m. nugriauti kryžiai Kryžių kalne¹⁸³. Po to, kai septintojo dešimtmečio pradžioje buvo dar labiau sustiprinta ateistinė valstybės politika ir Bažnyčios persekiojimas. „1961 ir 1962 m. Religijų reikalų tarybos įgaliotinis J. Ruginis, informuodamas apie atlaidus ir maldininkų keliones į šventas vietas, savo rašte Lietuvos SSR LKP CK sekretoriui A. Sniečkui, Ministrų Tarybos pirmininkui M. Šumauskui ir SSRS religijų kultų įgaliotiniui A. Puzinui nurodė tikinčiųjų mažėjimo tendenciją Marijos Aplankymo atlaiduose Žemaičių Kalvarijoje: 1958 m. susirinko 30 000, 1959 m. – 8–10 000, o 1961 m. – 1500 tikinčiųjų. Be abejo, maldininkų skaičius čia gerokai sumažintas, nes siekiama padidinti ateistų „nuopelnus“¹⁸⁴. Sovietinė valdžia stengėsi kuo daugiau propagandos skleisti per spaudą. Rašomi ne tik straipsniai, bet ir knygos, apybraižos, kur buvo daug melo ir šmeižto. Tuo tarpu juodinama ir puolama Bažnyčia negalėjo viešai pasisakyti, nes dvasininkai buvo „uždaryti“ zakristijose ir klebonijose. Joks katalikas neturėjo teisės viešai kalbėti spaudoje ar susirinkimuose. Dėl tokios propagandos šiek tiek sumažėjo žmonių Žemaičių Kalvarijos atlaiduose. Tačiau tai nebuvo pagrindinė priežastis. Tarybų valdžia ėmėsi ir fizinių priemonių nukreipti žmonėms į kitus renginius. Kaip rašo E. Juciūtė: „<...> išvažiavau į Lieplaukę pas pažįstamus, kurie seniai kvietė aplankyti. Su jais nuvažiavau į Platelius, į „festivalį“, kuris ruošiamas tuo pat laiku, kada vyksta didieji atlidai Žemaičių Kalvarijoje. Valdžia nepakentė tokio su krikščionių religija susieto pavadinimo, užtat miestelis pavadintas Varduva. Tai vardas čia pat tekančios upės. Taigi Žemaičių Kalvarijos jau nebėra. Tačiau įprasti atlidai tuo metu dar buvo. <...> Privažiavome kryžkelę, kur kelias šakojasi: dešinysis suka į Žemaičių Kalvariją, o kairysis – į Platelius. Čia pamatėme gyvą areną, kur vyksta valdžios kova su Bažnyčia dėl „dūšių“. Kalvarijoje didžiausi metiniai atlidai, o Plateliuose – valdžios rengiamas festivalis. Stojome į eilę, kurioje stovėjo visokių vežimų: atvirų sunkvežimių, prikrautų žmonių, lengvų mašinų, arkliais pakinkytų vežimų ir daugybė dviratininkų. Pastarieji be jokių trukdymų kelio pakraščiais važiojo Kalvarijos link. Visoki vežimai, kurie suko į kairę – į Platelius, taip pat nebuvo sulaikomi, Kalvarijos kely stovėjo milicininkai ir kiekvieną vežimą cenzūravo. <...> O jeigu keleiviai nori į Kalva-

¹⁸³ Ten pat, p. 56.

¹⁸⁴ J. Bucevičiūtė, min. str., p. 142.

riją, tai tegu eina pėsti. Sunkvežimiai valdžios, mums įsakyta nepraleisti. Keleiviai pasidalino į dvi dalis: vieni liko sunkvežimy ir pasuko į Platelius, kiti pėsti nukulniavo į Kalvariją, nors dar buvo gana toli, sakė, apie septyni kilometrai“¹⁸⁵.

Būtent tokiais būdais, t.y. įvairiais renginiais, žmonės buvo užimami ir stengiamasi nustelbti dvasinius dalykus pasaulietinėmis priemonėmis. „Kad tikintieji negalėtų lankytis atlaiduose, atlaidų metu (liepos 2–8 d.) buvo sustiprinta darbo dienos kontrolė, stebimi atvykstantys į atlaidus žmonės, todėl ypač inteligentai negalėdavo dalyvauti atlaiduose. Sekmadienį, per didžiąją Kalvariją, buvo organizuojamas tarprajoninis festivalis prie Platelių ežero, 16 km nuo Žemaičių Kalvarijos. Įgaliotinis nurodė, kad 1959 m. festivalyje dalyvavo 40 000, o 1960 m. – apie 60 000, 1961 m. – jau daugiau kaip 60 000 žmonių“¹⁸⁶. Bažnyčia stengėsi kiek įmanydama priešintis šiai akcijai. Tuo metu Žemaičių Kalvarijoje klebonavęs kun. J. **Tamošauskas**, gerai suvokdamas keblią tikinčiųjų padėtį, pagrindinę atlaidų dieną iš liepos 8 d. perkėlė į 9 d. ir apie tai informavo visų Telšių vyskupijos dekanatų kunigus, o šie savo parapijiečius. Taip 1961 m. per didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus ateistų organizuotas festivalis savo tikslo nepasiekė. Kun. J. **Tamošauskui** šis narsus žygis kainavo labai daug, nes jam buvo atimtas kulto tarnautojo registracijos pažymėjimas visiems metams. Atlaidus Bažnyčiai organizuoti trukdė ir tai, kad sovietų valdžia draudė kitų parapijų klebonams ir kunigams aukoti šv. Mišias Žemaičių Kalvarijoje be specialaus valdžios leidimo, o tie leidimai būdavo išduodami tik vienam ar dviem kunigams¹⁸⁷.

Kad ir kaip sovietinė valdžia stengėsi trukdyti tikintiesiems atvykti į didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus, tačiau jiems nelabai sekėsi. Kasmet tūkstančiai tikinčiųjų iš visos Lietuvos suvažiuodavo į garsiąją Žemaitijos šventovę. „Net religijų reikalų įgaliotinis buvo priverstas pripažinti, kad 1962 m. Žemaičių Kalvarijos atlaiduose dalyvavo daug vyrų (apie 35–40 procentų), vaikų (10–15 procentų) ir vidutinio amžiaus žmonių (30–60 m.). Be abejo, maldininkų surašyta mažiau, bet ir tai rodo, kad įvairaus amžiaus žmonės rinkosi į atlaidus. 1962 m. rašte įgaliotinis, svarstydamas, kaip sumažinti maldininkų antplūdį į Žemaičių Kalvariją, nurodė, kad reikėtų pamažu uždarinėti koplyčias“¹⁸⁸. Bet tam labai priešinosi tikintieji. Vietiniai kalvariškiai narsiai gynė savo šventovę – jie akmenimis ir kumščiais nuvai-

¹⁸⁵ E. **Juciūtė**, *Pėdos mirties zonoje*, Bruklinas, 1974, p. 422–423.

¹⁸⁶ J. **Bucevičiūtė**, min. str., p. 142.

¹⁸⁷ Plg. ten pat, p. 143.

¹⁸⁸ ten pat.

kydavo susirinkusius griovėjus, saugodavo ištisas savaites tiek dienomis, tiek naktimis. Todėl koplyčios nebuvo nugriautos, tik iš kai kurių „nežinomi piktadariai“ išvogė senus vertingus paveikslus, kurie vėliau atsidūrė Ateizmo muziejuje. Ateistams išvogus šventuosius paveikslus, netrukus jų vietoje buvo pakabinami nauji, tapyti tautodailininkų pagal turimą ikonografinę medžiagą.

Taigi sovietinei valdžiai nepavyko uždaryti nei Žemaičių Kalvarijos bažnyčios, nei Kryžiaus kelio koplytėlių, sutrukdyti maldininkams jas lankyti. Tik miestelis buvo pavadintas Varduva, kad bedieviams senasis pavadinimas taip ausies nerėžtų. Bet pavadinimo pakeitimas nesustabdė žmonių antplūdžio į Marijos šventovę ir nesumenkino jų pamaldumo.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikoje, kuri pogrindyje pradėta leisti nuo 1972 m. kovo 19 d., randame informaciją apie vykstančius didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus. Tiksliai ir autentiškai pasakojama apie to meto atlaidus ir įvykius Žemaičių Kalvarijoje. Antai apie 1976 m. vykusius atlaidus *Kronikoje* rašoma: „Šimtą tūkstantinės žmonių minios kasmet dalyvauja didžiuosiuose Žemaičių Kalvarijos atlaiduose. Vaikai, jaunimas ir suaugę pamaldžiai eina prie šventų sakramentų, dalyvauja šv. Mišiose, lanko Kryžiaus kelio koplyčias. Per praėjusių metų atlaidus tikintieji pastebėjo ir religijų kulto įgaliotinį *Tumėną*“¹⁸⁹. Nei spaudimas, nei persekiojimas atvykstančių į Žemaičių Kalvariją maldininkų skaičiaus nesumažino. 1980 m. per Kalėdas išleistame *Kronikos* numeryje randame labai iškalbingus skaičius. „Per didžiuosius Marijos atlaidus Žemaičių Kalvarijoje išdalinta šv. Komunijos:

1966 m. – 6944

1970 m. – 8624

1977 m. – 12 511

1978 m. – 16 413

1979 m. – 20 250

1980 m. – 22 100

Š. m. minėtų atlaidų metu tikintieji paėmė daugiau nei 4000 kortelių su pažadais laikytis abstinencijos, arba blaivybės“¹⁹⁰.

Šie faktai akivaizdžiai rodo didžiulę Žemaičių Kalvarijos reikšmę gūdžiaisiais sovietiniais metais. Čia žmonės rinkdavosi pareikšti savo katalikiškumo, tautiškumo, savo vidinės laisvės. Žvelgiant iš istorinės perspektyvos matyti, kad atlaidai stiprino dvasinių vertybių ir religijos svarbos suvokimą.

¹⁸⁹ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 4, Čikaga, 1978, p. 185.

¹⁹⁰ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 6, Čikaga, 1983, p. 371.

Vėlesniuose *Kronikos* numeriuose matome, kad atlaidų vyksmo nepajėgė sustabdyti nei ano meto milicija, nei persekiojimai, nei kankinimai. Apie 1982 m. vykusius didžiuosius Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidus *Kronikoje* rašoma: „Kiek baimės bedieviškai Lietuvos valdžiai sukėlė nuoširdžių maldininkų minios, suplaukusios Žem. Kalvarijon“¹⁹¹. 1982 m. liepos 2–9 d. atlaidai vyko budint milicijos ir kariuomenės daliniams. Buvo persekiojami tikintieji ir dvasininkai: „Kaimyninės Tirkšlių parapijos klebonas Vincentas **Gauronskis** kasdien vakare vykdavo namo. Kartais jis atveždavo į atlaidus savo kaimynus, Mažeikių kunigus, todėl autoinspekcija jį sustabdė ir nukabinavo valstybinę mašinos numerį, replikuodama: „Daugiau nebekursuosi!“ Liepos 5 d. vakare Sedos kleboną Petrą **Serapiną**, talkinantį atlaiduose, iškviatė pas ligonį į Plinkšes. Sugrįžus vairuotojui **Paulauskui** valstybinė autoinspekcija atėmė vairuotojo teises. Liepos 3 d. vakare, grįžtant iš atlaidų, autoinspekcija sulaukė kun. **Kaunecką** netoli Sedos ir nebeleido toliau važiuoti asfaltu, bet įsakė grįžti ir važiuoti žvyrkeliu per Alsėdžius“¹⁹².

1984 m. paskelbtame *Kronikos* 63-me numeryje rašoma: „RRT įgaliotinis P. **Anilionis** terorizuoja Telšių vyskupą A. **Vaičių**, kad šiais metais Žemaičių Kalvarijoje nebūtų skelbiama kunigų diena, kad vyskupas ir kunigai kartu su liaudimi neitų Kryžiaus kelio. Esą tai religinių susivienijimų nuostatų laužymas. Kunigams leista tik savo parapijoje melstis, o kartu su žmonėmis apmąstyti Kryžiaus kelią – jokia būdu negalima. Liaudis Kryžiaus kelią tegul eina viena, o kai ji eis viena, bedieviams drąsiau bus imtis kraštutinių priemonių“¹⁹³. Taip grasinimais ir bausmėmis buvo stengiamasi sumenkinti ir uždrausti tiek pačius atlaidus, tiek Kalnų vaikščiojimą. Buvo puolamas ne tik vyskupas A. **Vaičius**, bet ir Plungės dekanas bei Žemaičių Kalvarijos klebonas. Reikalaujama, kad kunigai iš sakyklų skelbtų žmonėms, jog negalima į atlaidus vykti darbo dienomis, negalima naudoti garsiakalbių, sakyti pamokslų šventoriuje ir koplyčiose, kad gausiai susirinkę tikintieji negirdėtų sakomų pamokslų.

Prieš nenugalimą jėgą – tikinčiąją liaudį buvo imamasi įvairiausių kovos priemonių. Rajono centre buvo įkurtas specialus štabas, kuriam vadovavo iš Maskvos atvykęs aukštas saugumo pareigūnas. Pačioje Ž. Kalvarijoje buvo didelis skaičius saugumiečių, autoinspektorių, užrašinėjančių į atlaidus vykstančių mašinų numerius. Dalyvavo daug RRT įstaigos darbuotojų, visa brigada agentų, įpareigotų užrašyti kiekvieną sakomą pamokslą. Pamokslą

¹⁹¹ Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika, t. 7, Čikaga, 1984, p. 271.

¹⁹² Ten pat, p. 272.

¹⁹³ Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika, t. 8, Čikaga, 1987, p. 167.

turejo užrašyti net keli agentai, kad nebūtų nė mažiausios galimybės ką nors nusiųpti¹⁹⁴. Sovietinė valdžia suvokė, kad besimeldžiantį žmogų įbauginti ir sutramdyti ne taip paprasta, todėl ir buvo imamasi kraštutinių priemonių. Deja, nepaisant visų pastangų ir veiklos: „Tikinčiųjų skaičius atlaiduose kasmet vis didėja. Šiemet Ž.Kalvarijos <...> atlaidų dienomis išdalinta virš 20 000 šv. Komunijos“¹⁹⁵.

Artėjant Lietuvos Krikšto 600 m. jubiliejui, imta jam rengtis. Tačiau į Žemaičių Kalvarijos atlaidus tebebuvo draudžiama vykti tiek kunigams, tiek tikintiesiems: „1986 m. liepos 2–9 d. į Žemaičių Kalvarijos didžiuosius atlaidus iš visos Lietuvos suvažiavo minios tikinčiųjų, ypatingai daug jaunimo. Jautriai išgyvenę religinės dvasios galią, pajutę, jog visi tikintieji yra Marijos žemės vaikai, pasisėmę jėgų kilniai gyventi, maldininkai grįžo namo“¹⁹⁶. Atrodo, jau buvo nurimę valdininkai, jeigu netgi jaunimas galėjo atvykti į atlaidus, tačiau iš tikrųjų buvo kitaip: „Atlaidų sekmadienį ir trečiadienį, kuris jau tapo tradicine kunigų diena, pamaldoms ir procesijai į Kalnus vadovavo Telšių vyskupas Antanas Vaičius. Kalnuose, prie koplyčių, buvo sakomi pamokslai. Žemaičių Kalvarijos atlaidų metu buvo išdalinta 23 000 šv. Komunijų. Nors saugumas darė įvairius trukdymus, tikinčiųjų šiais metais dalyvavo daugiau nei praėjusiais. Kulto reikalų įgaliotinis Petras Anilionis, norėdamas įvesti atlaidų metu sakomų pamokslų kontrolę, pareikalavo, kad vyskupas A. Vaičius dar prieš atlaidus pateiktų tų kunigų, kurie sakys pamokslus, sąrašą. <...> Nežiūrint į įgaliotinio reikalavimus, Žemaičių Kalvarijoje buvo pasakyta apie 60 pamokslų“¹⁹⁷. Žinoma, už tai nebuvo paglostyti nei Telšių vyskupas A. Vaičius, nei Plungės dekanas kan. Kazimieras Gaščiūnas, nei Žemaičių Kalvarijos klebonas kun. Liudas Dambrauskas. Saugumas pagrasino ir tiems kunigams, kurie sakė pamokslus. Bažnyčia nepasidavė okupantų grasinimams. Atlaiduose prie Dievo Motinos kojų žmonės sudėjo savo ir visos tautos likimą, prašydami stiprybės išverti visus išbandymus ir vargus.

1987 m. liepos 8 d. Lietuvos Krikšto jubiliejaus minėjimas vyko Žemaičių Kalvarijoje. „Dalyvavo keturi vyskupai: J.Steponavičius, V.Sladkevičius, J.Preikšas ir svečias iš Latvijos – vyskupas tremtinys Dublinskis, šiais metais švenčias savo vyskupystės 40 m. jubiliejų. Pamokslą pasakė J.E. vyskupas

¹⁹⁴ Žinios iš vyskupijų. LKB Kronika Nr. 64. 1984 10 07; *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 8, Čikaga, 1987, p. 251.

¹⁹⁵ Ten pat, p. 252.

¹⁹⁶ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 9, Čikaga, 1989, p. 218.

¹⁹⁷ Ten pat.

V. Sladkevičius, iškeldamas Krikšto reikšmę Lietuvai. <...> Kristaus kančios procesijai į Kalnų vadovavo J.E. vyskupas J. Preikšas, procesijos metu Skaudvilės klebonas kun. J. Kauneckas pasakė tris pamokslus, išskėlė kryžiaus svarbą lietuvio kataliko gyvenime, žemaičių tvirtumą ginant ir išlaikant prieš 600 metų priimtą katalikų tikėjimą, ir tą dvasinę tuštumą, kurią sukuria jaunimo sielose prievarta ir klasta brukama bedievybė¹⁹⁸. Būtent čia, Žemaičių Kalvarijos atlaiduose, einant Kryžiaus kelią buvo ugdomas jaunimo sąmoningumas ir laisvė. Pamokslais ir maldomis, pasiaukojimais ir atsidavimu Dievui ir Jo Motinai Marijai buvo ugdoma karta, kuri po keleto metų pakilo už savo tautos laisvę ir nepriklausomybę. Dar ir tada saugumas veikė: „Pamaldas filmavo valstybinė televizija, milicininkai ir autoinspektoriai šias metais Žemaičių Kalvarijoje buvo santūresni ir mandagesni. J.E. vyskupui A. Vaičiui grįžus iš Romos, įgaliotinis P. Anilionis gąsdino susišauksiąs į Kuriją Telšių vyskupijos dekanus ir įspėsiąs už „nusikaltimus“ Kalvarijos atlaidų metu; įgaliotiniui ypač kliuvo kun. J. Kaunecko pasakyti pamokslai bei Lietuvos himnas, sugiedotas baigus Kalnų procesiją, kunigų trečiadienyje“¹⁹⁹.

Šiuo sunkiu Lietuvos Katalikų Bažnyčiai laikotarpiu Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidų ir Kalvarijos Kalnų istorinė ir dvasinė raida pasižymėjo tuo, kad ši nuostabi tradicija, kuri kabėjo ant sunaikinimo briaunos, stebuklingu būdu išliko. Šis laikotarpis parodė, kas mes esame iš tikrųjų – uolūs ir nepalaužiami katalikai, Dievo ir Švč. M. Marijos garbintojai. Žmonės, nepaisydami sunkumų ir pavojų, atlaikė šį baisų spaudimą ir išsaugojo tas mums labai brangias maldingumo formas, kuriomis galime didžiuotis. Matyt, į tai atsižvelgdamas Telšių vyskupas A. Vaičius, artėjant Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejui, kreipėsi į popiežių Joną Paulių II, prašydamas Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos Apsilankymo šventovei suteikti Mažosios bazilikos titulą ir priskirti ją Europos Marijos šventovių šeimai. Vyskupui A. Vaičiui iš Vatikano buvo atsiųstas raštas, kad Žemaičių Kalvarijos bažnyčia skelbiama Mažąja bazilika. (Dokumentą iš lotynų į lietuvių kalbą išvertė šio darbo autorius²⁰⁰.) Netrukus vysk. A. Vaičiui buvo atsiųstas oficialus dokumentas, skelbiantis Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčią Mažąja bazilika. Tai labai svarbus dokumentas, todėl jo vertimas į lietuvių kalbą taip pat yra pateikiamas. (Jį iš lotynų į lietuvių kalbą išvertė prel. J. Pr. Gedgaudas²⁰¹.)

¹⁹⁸ Ten pat, p. 439.

¹⁹⁹ Ten pat.

²⁰⁰ Pats dokumentas ir jo vertimas į lietuvių kalbą pateikiamas 3 priede (žr. p. 462–463).

²⁰¹ Žr. 4 priedą, p. 464.

1988 m. liepos 2–10 d., kaip ir kiekvienais metais, Žemaičių Kalvarijoje vyko didieji Mergelės Marijos Apsilankymo atlidai. „Šiais metais jie praėjo visų jaučiamo dvasinio pakilimo atmosferoje. Tikinčiųjų, o ypač žemaičių, religinį entuziazmą stiprino žinia, jog Šventasis Tėvas Žemaičių Kalvarijos šventovei suteikė Mažosios bazilikos titulą. Atlaidų iškilmėse buvo dėkojama už šią malonę. Daug maldininkų buvo sekmadienį ir ypatingai liepos 6 d., vadinamą kunigų trečiadienį. Šią dieną Sumos pamokslą pasakė J.E. vyskupas Juozas Preikšas“²⁰².

1988-ieji metai popiežiaus Jono Pauliaus II buvo paskelbti Švč. M. Marijos metais. Šie metai iškilmingai paminėti ir Žemaičių Kalvarijoje. „Liepos 6 d. Žemaičių Kalvarijos šventovėje kartu buvo paminėti Marijos metai. Iškilmėse dalyvavo J.E. vyskupai: Julijonas Steponavičius, Juozas Preikšas, šventovės šeimininkas Telšių vyskupas Antanas Vaičius – apie 110 kunigų ir nesuskaitoma minia tikinčiųjų, tarp jų nemaža dalis jaunimo. Telšių vyskupas A. Vaičius net šešias dienas – nuo liepos 2 d. iki 7 d. vadovavo Sumos pamaldoms, joms pasibaigus, kartu su liaudimi ėjo Kalnus“²⁰³. Vyskupo, kunigų ir tikinčiųjų maldos tapo pagrindu toliau ugdyti dvasingumą, platinėti Žemaičių Kalvarijos garsą ne tik po visą Lietuvą, bet ir po visą krikščioniškąją pasaulį. Dar kartą prisiminta, kaip „bedieviška valdžia įvairiausiais draudimais ir gąsdinimais siekė panaikinti Kalnų koplytelių lankymo tradiciją: draudė kunigams vadovauti ir kartu su liaudimi lankyti kalnus (vien kun. Klemensas Arlauskas, Ylakių altaris, išdrįsdavo nepaklusti šiam draudimui); buvo metai, kaip prie šventoriaus vartų į Kalnus besiruošiančią minią sustabdė ginkluoti milicininkai ir grasino šausią, jei tik minia peržengs šventoriaus ribą, vis dėlto ir tą kartą ginkluoti pareigūnai atlyžo, pamatę žmonių ryžtą – koplytelių lankymo tradicija nenutrūko“²⁰⁴. Matėme, kad mėginta koplytėles nugriauti. Žmonės budėjo naktimis ir jas išsaugojo. Kartais žmonės Kalnų koplytėles rasdavo užrakintas – tekdavo išlaužti duris; į atlaidus nebuvo leidžiama pasikviesti svečių kunigų ir maldininkų minias galėdavo aptarnauti tik du kunigai²⁰⁵. Tai nelengvi prisiminimai.

Tikintieji atlaikė visus sunkumus ir atlidai buvo išsaugoti. Išsaugotos Kryžiaus kelio koplytėlės, išsaugotas giedojimas ir giesmių melodijos. Eilijuota Evangelija skambėjo gūdžiaisiais carinės okupacijos metais. Ji skambėjo ir baisiaisiais trėmimų, represijų ir persekiojimų metais. Sovietinei oku-

²⁰² Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika, t. 10, Čikaga, 1992, p. 205.

²⁰³ Ten pat.

²⁰⁴ Ten pat.

²⁰⁵ Ten pat, p. 206.

pantų valdžiai nepavyko sunaikinti Žemaičių Kalvarijos šventovės ir Kryžiaus kelio koplyčių, nepavyko ištrinti iš žmonių sąmonės ir širdies Dievo meilės, maldos ir dvasinio tobulėjimo troškimo.

Minėjome apie dominikono Jurgio [Kasakauskio](#) išleistą *Rožančių*, kuriam randame pirmąsias *Kalnų* giesmes, giedamas nuo XVII a. *Kalnų* giesmės buvo labai pamėgtos ir nuolat giedamos, todėl natūralu, kad pirmasis maldynas su *Kalnų* giesmėmis sulaukė net 17 leidimų. *Kalnų* giesmės buvo taisomos, literatūrinama jų kalba, pamažu keitėsi ir tekstai, tačiau esmė ir išraiška liko nepakitusi. Paskutinis iki šių dienų naudojamas leidimas su Žemaičių Kalvarijos *Kalnų* giesmėmis yra 1984 m. išleistas „Liturginis maldynas“. „1984 m. leidžiant „Liturginio maldyno“ antrąjį leidimą, kurį parengė kun. Petras [Palšis](#), tardamasis su kun. J. [Paliūku](#) ir laikydamasis jo principų, susidarė proga išleisti „Žemaičių Kalvarijos kalnų“ gaidas“²⁰⁶. 1984 m. išleistas „Liturginis maldynas“ buvo pataisytas 1968 m. išleisto „Liturginio maldyno“ leidimas. Pataisytame leidime rašoma: „Įdėta naujų giesmių, pakeisti Kryžiaus kelio ir rožančiaus eiliuotieji mąstymėliai, atnaujintos bei papildytos Kalvarijos kalnų giesmės“²⁰⁷. Vėliau šio maldyno pataisytieji leidimai išėjo dar 1992 m., o paskutinis – 1996 m. Juose visuose *Kalnų* giesmės išliko tos pačios, kaip ir 1984 m. leidime. Apie Kalvarijos *Kalnų* giesmių ir tekstų kitimą ir įvairumą daug yra rašęs A. [Motuzas](#), tačiau mes apie tai nekalbėsime, nes tai jau atskira tema. Kalvarijos *Kalnų* giesmės ir jų populiarumas prisidėjo tiek prie Žemaičių Kalvarijų *Kalnų*, tiek prie Švč. M. Marijos atlaidų istorinės ir dvasinės raidos. Visais laikais žmonės rinkdavosi į Žemaičių Kalvariją giedoti, melstis, šlovinti Dievą ir Dievo Motiną Mariją.

Žemaičių Kalvarijos reikšmė ir svarba XXI a. Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčiai 1988 m. popiežius Jonas [Paulius](#) II suteikė Bazilikos titulą. Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, aktyviųjų kalvariškių pastangomis 1989 m. miesteliui sugrąžintas Žemaičių Kalvarijos pavadinimas, o kiekvieną pirmą mėnesio šeštadienį piligrimai renkasi į Marijos šventovę, trokšdami pasimelsti prie stebuklingojo Švč. [M. Marijos](#) su Kūdikiu paveikslo ir apeiti Kryžiaus kelią.

2000 jubiliejiniais metais Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos Bazilika Telšių vyskupo A. [Vaičiaus](#) sprendimu buvo paskirta jubiliejine bažnyčia, kurią aplankius ir joje pasimeldus buvo galima laimėti visuotinius atlaidus.

²⁰⁶ A. [Motuzas](#), „Švč. Mergelės Marijos valandų“ maldų ir giesmių lietuviškoji kilmė, jų giedojimo lokaliniai ypatumai, *LKMA Metraštis*, t. 11, Vilnius, 1997, p. 154.

²⁰⁷ *Liturginis maldynas*, p. 5.

Jubiliejiniais metais per didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus buvo leidžiamas *Atlaidų biuletenis*. Šiame leidinyje randame informacijos apie atlaidų eigą ir įvykius. „Antrąją atlaidų dieną (liepos 3-ąją) 18 val. Žemaičių Kalvarijos „žvalgai“ buvo suskaičiavę 16 didesnių ar mažesnių būrių maldininkų, išėjusių į Kalvarijos kalnus“²⁰⁸. Maldininkų būriai, giedantys ir besimeldžiantys liudija, kad mes dar gyvi ir dvasiškai nepalūžę. Nepriklausomybės metais atsiranda naujas atlaidų aspektas – kiekviena atlaidų diena paskiriama atskiriems dekanatams ir atskirų profesijų, luomų, amžiaus ir socialinės padėties žmonėms. Štai kaip buvo suskirstyti 2000 m. Žemaičių Kalvarijos didžiųjų atlaidų dienos: „07 02 (sekmadienis, Telšių dekanatas) – mokytojų, katechetų, kultūros ir meno darbuotojų diena; 07 03 (pirmadienis, Plungės dek.) – politinių kalinių ir tremtinių diena; 07 04 (antradienis, Tauragės dek.) – medicinos ir *Caritas* darbuotojų diena; 07 05 (trečiadienis, Palangos dek.) – kunigų ir vienuolių diena (meldžiamės už pašaukimus ir blaivybę); 07 06 (ketvirtadienis, Akmenės ir Skuodo dekanatai) – ligonių diena; 07 07 (penktadienis, Klaipėdos dek.) – karių ir šaulių diena; 07 08 (šeštadienis, Mažeikių dek.) – jaunimo diena; 07 09 (sekmadienis, pagrindinė atlaidų diena, Šilalės dek., padeda Telšių ir Plungės dekanatai) – Didžiojo Jubiliejaus diena (meldžiamės už šeimas); 07 10 (pirmadienis, Šilutės dek.) – Padėkos diena“²⁰⁹. Kiekviena atlaidų diena įprasminama, nes susirinkusieji piligrimai ir dvasininkai meldžiasi vis kita labai svarbia intencija. Čia maldos kyla už Tėvynę, už blaivybę, už Bažnyčią, už pašaukimus ir kitomis intencijomis. Liepos mėnesį į Žemaičių Kalvariją suplaukia visa Lietuva. Eidama ir giedodama Kalvarijos *Kalnus*, Lietuva kartu su Dievo Motina Marija dar kartą apėina ir apmąsto skaudžią *Kristaus* kančią.

Žemaičių Kalvarijos Švč. M.Marijos šventovė išliko pagrindinė Telšių vyskupijos šventovė sunkiausiais metais, tokia išliks ir XXI a. Šios šventovės svarbą ir reikšmingumą parodė ir po Telšių vyskupo A.*Vaičiaus* vyskupijos valdymą 2002 m. perėmęs vyskupas J.*Boruta*, SJ. Jis savo ingresui į Telšių Katedrą paminėti išleido paveikslėlius su Žemaičių Kalvarijos Švč. *M.*Marijos su Kūdikiu atvaizdu, tuo parodydamas, kad ši pagrindinė Telšių vyskupijos šventovė sulauks ganytojo ypatingo dėmesio.

2002 m. Telšių vyskupo J.*Borutos*, SJ, sprendimu Žemaičių Kalvarijos kas mėnesį vykstantys atlaidai iš pirmojo mėnesio šeštadienio perkelti į kiekvieno mėnesio 2 d. (jei pasitaiko, kad ši diena sekmadienis, – nukeliamą į pirmadienį ar šeštadienį). Tomis dienomis vyksta pamaldos, taip pat

²⁰⁸ *Atlaidų biuletenis*, Nr. 3, 2000 07 04, p. 4.

²⁰⁹ Ten pat, p. 2.

tai yra ir atskirų dekanatų dienos. Pirmaisiais mėnesių šeštadieniais žmonės renkasi prie stebuklingojo Švč. M. Marijos paveiklo Žemaičių Kalvarijos šventovėje.

Kitas Telšių vyskupo J. Borutos, SJ, svarbus žingsnis, parodantis Mažosios bazilikos svarbą ir didingumą – kreipimasis į Apaštalų Sostą, prašant vainikuoti didžiajame altoriuje esantį Švč. M. Marijos su Kūdikiu paveikslą. „Žemaičių Kalvarija garsi bažnyčioje esančiu stebuklingu Dievo Motinos paveikslu, kaip mes sakome – teikiančiu dvasios malonių. Tačiau jis nėra vainikuotas. Lankydamiesi Romoje kreipėmės į popiežių Joną Paulių II. Jis žadėjo vainikuoti, tačiau reikia žmonių prašymų, įrodančių paveiklo teikiamas malones. Seniau jos buvo registruojamos votų knygoje, tačiau per 1896 metų bažnyčios gaisrą ji sudegė. Dabar rinksimė faktus. Lietuvoje yra šeši Popiežiaus vainiku vainikuoti paveikslai“²¹⁰. Į Telšių vyskupo J. Borutos, SJ, kreipimąsi atsakė Vatikano valstybės sekretoriatas. (Šį dokumentą iš italų kalbos išvertė kun. S. Žilys²¹¹.)

Kitas, itin svarbus Telšių vyskupo siekimas – pagyvinti visą Žemaičių Kalvarijos miestelį ir dar labiau išgarsinti jo bažnyčią. Savo vyskupavimo Telšių vyskupijoje metinių proga Telšių vyskupas J. Boruta, SJ, buvo pakalbintas Plungės krašto laikraščio *Žemaitis*. Apie tai rašoma: „(2003 01 21) Telšių vyskupas Jonas Boruta šventė paskyrimo į Žemaitiją pirmąsias metines. Per tą neilgą laiką jis yra subrandinęs nemažai idėjų. Viena jų – dėl Žemaičių Kalvarijos. Miestelio ateities puoselėtojas mokyklos direktorius Steponas Meškauskas tai net reformomis pavadino. Tėvynės sąjungos (Lietuvos konservatorių) Plungės skyrius savo rinkimų programoje įrašė, jog čia bus įrengtas Piligrimystės centras, kuris aptarnaus Europos gyventojų, garbinančių Švč. M. Mariją, asociacijos piligrimų maršrutą“²¹². Šiame straipsnyje Telšių vyskupas J. Boruta, SJ, kalba apie ateities planus ir darbus siekiant vis labiau garsinti Žemaičių Kalvarijos šventovę: „Taigi Žemaičių Kalvarijos bažnyčia iškelta iki Europos lygio. Sovietmečiu ji kartu su miesteliu net vardą buvo praradusi. <...> Žemaičiai savo šventovę, jos koplytėles apgynė nuo buldozerių. Dabar ją reikia padaryti patrauklią pasauliui“²¹³. Reikia sudaryti sąlygas atvykstantiems piligrimams ne tik iš visos Lietuvos, bet ir iš Europos šalių. „Norėtusi, kad Žemaičių Kalvarija taptų tikru dvasiniu centru, traukiančiu žmones visą laiką. Planuojame rekonstruoti buvusį vienuo-

²¹⁰ Č. Gedvilas, Žemaičių Kalvarija vyskupo vizijose, *Žemaitis*, Nr. 11 (7837), 2003, p. 2.

²¹¹ Žr. 5 priedą, p. 465.

²¹² Č. Gedvilas, min. str., p. 2.

²¹³ Ten pat.

lyno pastatą, kuriame dabar įsikūrusi klebonija, ir įrengti jame rekolekčių centrą. Žmonės per atostogas galėtų atvykti čia ne vienai dienai, o apsigyventi savaitę ar dvi, kurias ramybėje skirtų maldoms, apmąstymams, dvasiniam apsivalymui ir ieškojimams. Vizija – kad ten visą laiką būriuotųsi žmonės. <...> sakykim taip: ateities vizija. Bet ji labai konkreti“²¹⁴. Nuo 2003 m. rudens Žemaičių Kalvarijoje pradėjo veikti Telšių vyskupo V.[Borisevičiaus](#) kunigų seminarijos filialas – propedeutinis (parengiamasis) kursas.

Visi šie įgyvendinti ir būsimieji pokyčiai rodo Žemaičių Kalvarijos svarbą ir reikšmingumą. XXI a. Žemaičių Kalvarijos Kalnų ir Švč. M.Marijos Apsilankymo atlaidų istorinė ir dvasinė raida nenutrūks – ji tęsis. Žemaičių Kalvarija buvo, yra ir liks dvasinis Žemaitijos centras, kuriame bus patenkintas kiekvienas, trokštantis patirti dvasinės atgaivos ir malonių. Kryžiaus kelio giesmės yra giedamos ne tik Žemaičių Kalvarijoje, bet ir visoje Žemaitijoje. Žemaičių Kalvarijos istorinis ir religinis patrauklumas yra nenuneigiamas, tad belieka ir toliau gražinti, garsinti pagrindinę Žemaitijos šventovę – Švč. M.Marijos Apsilankymo Mažąją baziliką ir siekti, kad į ją plūstų maldininkai iš viso katalikų pasaulio.

Išvados

1. Žemaičių Kalvarijos Kalnų ištakos yra Šventojoje Žemėje. Į Žemaitiją XVII a. pirmojoje pusėje Kalvarių Kalnų tradicija atėjo iš katalikiškosios Europos per kaimyninę Lenkiją.

2. Žemaičių Kalvarijoje buvo įkurtos pirmosios Lietuvoje dominikoniškojo tipo kalvarijos. Jas įkūrė ir vienuolių dominikonų globai perdavė, taip pat už Kalnų apvaikščiojimą visuotinius atlaidus išrūpino Žemaičių vyskupas Jurgis [Tiškevičius](#) (1595–1656).

3. Švč. M.Marijos šventovės Žemaičių Kalvarijoje įkūrimas, Apsilankymo atlaidai, Kalvarijos Kalnai bei stebuklingojo Švč. M.Marijos su Kūdikiu paveikslo garsas (nuo XVII a. antrosios pusės) katalikiškosios Lietuvos dvasiniame gyvenime atliko labai svarbų vaidmenį – Žemaičių Kalvarija tapo visos Lietuvos dvasiniu centru, į kurį plaukė ir tebeplaukia piligrimų minios.

4. Darbe aptartos dvi neatsiejamos tradicijos – Žemaičių Kalvarijos Kalnai ir Švč. M.Marijos Apsilankymo atlaidai – tapo ne tik Žemaitijos, bet ir visos Lietuvos katalikiškumo ir pamaldumo išraiška visais laikais, nepaisant, kokia buvo politinė ar socialinė situacija.

²¹⁴ Ten pat, p. 2–3.

5. Atlaidus ir Kalvarijas labai populiario vienuoliai marijonai, Žemaičių Kalvarijoje darbavęsi Lietuvos nepriklausomybės metais.

6. Sovietinės okupacijos metais (1940–1941; 1944–1989), nepaisant visų ateizmo diegimo programos vykdytojų pastangų, norimų rezultatų nebuvo pasiekta. Tikintieji ištvrė įvairiausius trukdymus, bauginimus ir grasinimus ir iš visos Lietuvos rinkdavosi į didžiuosius Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidus, ėjo Kryžiaus kelią, lankė Žemaičių Kalvarijos Kalnų koplytėles. Piligrimai, keliaujantys į Žemaičių Kalvariją, tapo vienu iš pasipriešinimo prievartinei ateizacijai simbolių.

7. Žemaičių Kalvarija, garsi savo didžiaisiais Švč. M. Marijos Apsilankymo atlaidais ir Kalvarijos Kalnais, tapo visos Lietuvos dvasinis centras nuo pat įkūrimo (1639 m.) iki šių dienų.

Įteikta 2004 m. kovo mėn.

Bibliografija

Šaltiniai

Auksa Altorius arba Szaltinis Dangiszku skarbu, Wilnius, 1879.

Aukų Žemaičių Kalvarijai knyga. 1935 (Žemaičių Kalvarijos bažnyčios archyvas).

[Borisevičius V.](#), *Ganytojinis laiškas*, 1944 (Telšių vyskupijos kurijos archyvas.)

Dieviškojo kulto kongregacija. Protokolas nr. 921/87. 1988 05 06 (Telšių vyskupijos kurijos archyvas.)

Didieji Žemaičių Kalvarijos atlaidai, *Žemaičių prietelius*, Nr. 25, 1935; Dvasinis atgimimas Lietuvoje, LKB Kronika, Nr. 46, 1980 12 25, žr. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 6, Čikaga, 1983.

Dieviškojo Kulto Kongregacija. Žemaičių Kalvarijos bažnyčios paskelbimo Mažąja bazilika raštas. 1988 05 06 (Telšių vyskupijos kurijos archyvas.)

J.V. Marija mene, *Lietuvių enciklopedija*, t. 17, Bostonas, 1959; Katalikiška Lietuva mini pasiaukojimo Švč. [Jėzaus](#) Širdžiai 50-metį, LKB Kronika, Nr. 63, 1984 07 01, žr. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 8, Čikaga, 1987.

[Jakštas J.](#) Kryžiaus karai, *Lietuvių enciklopedija*, t. 13, Bostonas, 1958.

Katalikų Bažnyčios Katekizmas, Kaunas, 1996.

Kun. Jono [Petrauskio](#) veikla Žemaičių Kalvarijoje 1902–1926 m. Užr. [J. Mickevičius](#) (Rankraštis), Žemaičių muziejus Alka (ŽMA), f. 11, b. 8, S. v. 39.

Ž. Kalvarija laukia moterų atplūdžio, *Šaltinis*, 1939, Nr. 29.

Vaikučiai Rūpintojėlio mieste, *Šaltinis*, 1939, Nr. 30.

[Meškauskas Pr.](#), Arti 300 metų jubiliejus, *Lietuvos aidas*, 1938, Nr. 187.

- Padėkojimas, *Šaltinis*, 1937, Nr. 34.
- Pociūtė-Abukevičienė D., Vaicekauskas M., *Giesmės dangaus miestui*, Vilnius, 1998.
- Popiežius Jonas Paulius II, *Enciklika Dives in misericordia*, Kaunas, 1980.
- Popiežius Jonas Paulius II, Apaštališkasis laiškas *Novo millennio ineunte*, Kaunas, 2001.
- Popiežius Paulius VI, Apaštališkasis paraginimas *Marialis Cultus*, 1974 02 02, *Enchiridion Vaticanum*, Vol. 5, 1992 (Lietuviškasis tekstas rengiamas spaudai).
- P.J. Didieji darbininkai, *Žemaičių prietelius*, 1938, Nr. 3.
- Prasidėjo didieji Žemaičių Kalvarijos atlidai, *Žemaičių prietelius*, 1938, Nr. 30.
- Ragaišis J., *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*, Vilnius. 1906.
- Religijotyros žodynas, sud. R. Petraitis, Vilnius, 1991.
- Marijonai, *Lietuvių enciklopedija*, t. 17, Bostonas, 1959.
- Vatikano Valstybės sekretoriatas. Nr. 517.043/FAX 2002 06 27 (Telšių vyskupijos kurijos archyvas).
- Žem. Kalvarijos kronika, *Šaltinis*, 1936, Nr. 22.
- Staugaitis J., *Mano atsiminimai*, Vilnius, 1995.
- Šventasis Raštas, Vilnius, 1998.
- Valančius M., *Raštai*, t. 2, Vilnius, 1972.
- Žem. Kalvarija to nebuvo mačiusi, *Šaltinis*, 1939, Nr. 30.
- Žemaičių Kalvarija, LKB Kronika, Nr. 26, 1977 03 19, žr. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 4, Čikaga, 1978.
- Atlidai Ž.Kalvarijoje, LKB Kronika, Nr. 54, 1982 08 15, žr. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 7, Čikaga, 1984.
- Žinios iš vyskupijų, LKB Kronika, Nr. 63, 1984 07 01; Nr. 64, 1984 10 07, žr. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 8, Čikaga, 1987.
- Žinios iš vyskupijų, LKB Kronika, Nr. 71, 1986 08 15, žr. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 9, Čikaga, 1989.
- Žinios iš vyskupijų, LKB Kronika, Nr. 79, 1988 08 08, žr. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 10, Čikaga, 1992.

Literatūra

- Abelkis P., *Atlaidų pavėsy*, Memigenas, 1955.
- Abromavičius S., *Vargonininkai*, Kaunas, 2001.
- Anziulytė-Ruginienė M., *Žemaičių christianizacijos pradžia*, Kaunas, 1937.
- Autoriaus asmeninis archyvas, 2003.
- Bagužas B., *Kiek prisimenu*, Salantai, 2003, p. 6 (Rankraštis. Autoriaus asmeninis archyvas).
- Balkutė R., Žemaičių Kalvarijos atlidai, *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 4, Vilnius.
- Birnstein U., Gutschera H. ir kt. *Krikščionybės kronika*, Vilnius, 1999.

- Blažytė J., *Marijonų vienuolijos istorija Lietuvoje iki 1940 m.* (Diplominis darbas. Vilniaus universitetas. Istorijos fakultetas. Naujosios istorijos katedra, – darbo vadovas kun. dr. J. Boruta, SJ, Vilnius, 1995).
- Boruta J., SJ, XVI šimtmečio pabaigos Lietuvos Bažnyčia – iš kerigmos į katechezę, *Laiškai lietuviams*, 1996, Nr. 4, Čikaga.
- Bucevičiūtė J., Bažnyčių ir parapijos raidos tendencijos Telšių vyskupijoje po II pasaulinio karo, *Žemaičių praeitis*, 1998, Nr. 8, Vilnius.
- Ciparis J., *Kankinys kunigas Jonas Staškevičius*, Kaunas, 2003.
- Dowley T., *Krikščionybės istorija*, Vilnius, 2000.
- Gedvilas Č., Žemaičių Kalvarija vyskupo vizijose, *Žemaitis*, 2003, Nr. 11 (7837).
- Hėgelis G., *Istorijos filosofija*, Vilnius, 1990.
- Ivinskis Z., *Rinktiniai raštai*, t. 4, Roma, 1987.
- Juciūtė E., *Pėdos mirties zonoje*, Bruklinas, 1974.
- Žemaičių Kalvarija, *Lietuvių enciklopedija*, t. 10, Bostonas, 1957.
- K.M. Žemaičių Kalvarijoms 350, *Katalikų kalendorius žinynas*, Kaunas–Vilnius, 1989.
- Proniewska K., *Festyna Wielkiej Kalwaryi na Żmudzi*, Wilno, 1856.
- Kudaba Č., *Kalvotoji Žemaitija*, Vilnius, 1972.
- Kviklys B., *Lietuvos bažnyčios*, t. 1, Čikaga, 1980.
- Kviklys B., *Mūsų Lietuva*, t. 4, Vilnius, 1991.
- Laukaitytė R., *Lietuvos vienuolijos*, Vilnius, 1997.
- Lenzenweger J., Stockmeier P. ir kt. *Katalikų Bažnyčios istorija*, d. 1, Vilnius, 1996.
- Liturginis maldynas*, Kaunas–Vilnius, 1984.
- Markauskaitė N., Žemaičių Kalvarijos stebuklingasis Dievo Motinos paveikslas, *Žemaičių praeitis*, 1993.
- Motuzas A., „Švč. Mergelės Marijos valandų“ maldų ir giesmių lietuviškoji kilmė, jų giedojimo lokaliniai ypatumai, *LKMA Metraštis*, t. 11, Vilnius, 1997.
- Motuzas A., *Lietuvos Kalvarijų kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*, Kaunas, 2003.
- Pirmųjų dviejų atlaidų dienų kronika, *Atlaidų biuletenis*, Nr. 3, 2000 07 04.
- Praniauskaitė K., Didžiosios Žemaičių Kalvarijos šventė, vert. V. Šiugždinis, *Katalikų kalendorius-žinynas 1989 (c)*, Kaunas–Vilnius, 1989.
- Pukys P., Mano biografija, *Žemaičių saulutė*, Nr. 3 (182), 6(185), 7(186), 1999.
- Rabikauskas P., Lietuvių tauta ir ankstyvieji bandymai krikštytis, *Krikščioniškoji Lietuva*, Vilnius, 2002.
- Rabikauskas P., Žemaičių vyskupai (1417–1609), *Krikščioniškoji Lietuva*, Vilnius, 2002.
- Skrinskas R.G., *Piligrimo vadovas*, Kaunas, 1999.
- Streikus A., Lietuvos Katalikų Bažnyčia 1940–1990, *LKMA Metraštis*, t. 12, Vilnius, 1998.

Švenčių atgarsiai, LKB Kronika, Nr. 75, 1987 11 01, žr. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, t. 9, Čikaga, 1989.

Totoraitis J., Vyskupas Jurgis Tiškevičius, Marijampolė, 1939.

Totoraitis J., *Žemaičių Kalvarija*, Marijampolė, 1936.

Vaišnora J., *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958.

Žemaičių Kalvarija, buvęs dominikonų (vėliau – marijonų) vienuolynas, (<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-48/Zkalvarija.htm>).

Žemaičių Kalvarijos atlidai 2000 Jubiliejiniais metais, *Atlaidų biuletenis*, Nr. 1, 2000 07 02.

Žemaičių Kalvarijos Švč. M.Marijos Apsilankymo atlidai (http://www.lcn.lt/paveldas2000_relig/all/b_1_3.htm).

THE HISTORICAL AND SPIRITUAL DEVELOPMENT OF THE
ATLAIDAI OF THE ŽEMAIČIŲ KALVARIJA
(SAMOGITIAN CALGARY) HILLS AND THE VISITATION
OF THE BLESSED MOTHER MARY

Andriejus Sabaliauskas

Summary

The Old Gardai to which in the first half of the 17th c. the Calgary came from Western Europe is mentioned for the first time in written sources in 1253. In this part of Samogitia the first church was built in 1593. Later another St. John the Baptist church was built on St. John's Mount and a parish was established in 1622. Samogitian Bishop Jurgis Tiškevičius invited the Dominicans to Gardai in 1637, building houses for them and donating land. At the instruction of Jurgis Tiškevičius the Dominicans built the Kalvarijos Kalnus (Calgary Hills). Little chapels were built (in 1639) and the Dominican monks wrote hymns, prayers, and established the ways in which this very popular practice of piety in the Catholic Church should be practiced. From the Calgary which were established at Gardai the place became to be known as the Žemaičių Kalvarija. In Žemaičių Kalvarija the Dominican type of the calgary – 19 stations – became established. The first such Calgary in the Grand Duchy of Lithuania was in Vilnius at Verkiai in 1662. From the middle of the 17th c. the Žemaičių Kalvarija became famous due to the miraculous picture of the Blessed Virgin Mary with Infant and the famous *atlaidai* of the Holy Mother Mary Visitation. The miraculous picture of the Blessed Virgin Mary became famous for its miracles, and the spiritual authorities appointed a commission to investigate the veracity of the miracles. In 1643, relying on the conclusions of the commission, the mentioned picture was announced to be miraculous. The miracles were described in a

book, which, unfortunately, burned up in a fire in the church in 1896. The miraculous powers of the picture are also witnessed by the artifacts (called „votai“), of which at this time there are 150 (counted in 2003). Prayers and hymns, dedicated to the Žemaičių Kalvarija Mother of God were written by George [Kasakauskis](#) and published in 1681 in the prayer book Rožančiai (Rosary). Some of the hymns are still sung today.

After 100 years Anthony [Tiškevičius](#) built a church in Kalvarija and gave it the named of the Holy Mother Mary Visitation. These atlaidai were joined to the Kalvarija Hills atlaidai which were celebrated from 1649. The atlaidai of the Žemaičių Kalvarija Holy Mother Mary Visitation begin on July 2 and last ten days. Namely on July 2 (1649) the relics of the Holy Cross, sent from the Dominican monastery in Lublin, were placed in the Kalvarija church. It is 3.2 cm long and 0.6 cm wide – the largest in the Baltic region.

The Dominicans administered at Žemaičių Kalvarija until 1889 when the tsarist authorities expelled them. From 1927 until 1948 the shrine and parish of Žemaičių Kalvarija was cared for by the Marian monks. In the years of the Soviet occupation (1940–1941, 1944–1989) despite all the efforts of the implementors of programs promoting atheism, the desired results were not achieved. During Soviet times masses of people went to Žemaičių Kalvarija, in this way preserving the chapels and the tradition of the Hills as well as the importance and meaning of the great *atlaidai*. In 1988 the Holy Mother Mary Visitation Church was raised to the rank of small basilica, while in 1989 the old name of Žemaičių Kalvarija was returned to the little city, which the occupying authorities had changed to Varduva in 1967.

And today on the second day of every month the monthly atlaidai of the Holy Mother Mary Visitation are held. On the first Saturday of every month the faithful gather in the basilica and honor the Mother of God. Žemaičių Kalvarija for many ages was one of the main spiritual centers of not only Samogitia but of the whole Lithuania and remains as such in the 21st c.

1 PRIEDAS

Originali nežinomo autoriaus giesmė apie Žemaičių Kalvari-
jos Švč. Mergele Mariją

*Karalienių Maloninga
Kalvarioy Stebuklinga
Taviesp šaukiem grieszni žmonies,
Trokszdami tawo Malonies.*

*Koznas kursay losnos tawo,
Prastom reykaluosie sawo,
Roday tu sawo galibia,
Tolini sunaus rustibia.*

*Par tawo Malda ligoti
Nuo ligu ir iszluosuoti
Cierus ir welnio piktibia,
Attolini tawa Galibia.*

*Karalienia Dangaus ir swieta,
Kalvarioy aprinkay wieta.
Abioze ziankla ligdama,
Sawo tarnus milždama.*

*Prastom aszaras liedami,
O tawo liskos trokszdami.
Gink mus nuog welnio zabangu,
Maldik Sunu sawo brangu,*

*Tu isznaykik Heretikus,
Loskoy laykik Katalikus,
Ziemayciu Kunigayksztistey
Kayp tikroy tawo ponistey.*

*Abioze tau Cudauname,
Ciasti ir Garbia duodame.
Pasigaylek dusauięciu
Tawęsp szaukt niepalauięciu.*

Jurgio [Kasakauskio](#) išleistoje maldaknygėje „Rožančius“ (1681 m.) giesmės, skirtos Žemaičių Kalvarijos Švč. Mergelei Marijai garbei.

*Iszprasik mums atlydima,
Grieku, ir nusideima;
Idant mumis Danguy wieta,
Jezus duotu pazadeta. Amen.*

Originali nežinomo autoriaus giesmė apie Žemaičių Kalvari-
jos Švč. Mergele Mariją

*Karalaus Dangaus Motina Szwęciausia,
Ir uz Anjolus Panistey čiščiausia,
Imk garbia, szłowia nuog žmoniu wiernuiu,
Tau paduotuiu.*

*Tu sau krikščionis wernus palubijey,
Ant sawo garbes iuos prispasabijey.
Iszdauey wieta čion tawe garbinti,
Didžiey szłowinti.*

*Sčiesliwa esi žiame Kalwarios,
Kur ir aprekszti Sopuley Marios,
Ir mukos Jėzaus, prie kielu ir wietu,
Krauju aplietu.*

*Tegul žiemayčiu žiame linksminasi,
Kožnas suspaustas čion loska atrasi.
Stebuklingame Abrozde čistosios,
Pannos Swętosios.*

*Zinot tur wisi, kurie čion ateio,
Kayp daugel losku greytay apturėjo,
Rayši eyt gražiey, luši tur sweykata,
Ir akli mata.*

*Welniey prakiekti, nuo amoniui begdami,
Mači szłowina jos iszpazindami,
Ir rūpestingi stois palinksmintays,
Ir palaymintays.*

*Iszprašik Panna wienatij sawo,
Idant gialbetu par pričinia tawo,
Mus nuog pawietres, ir kariu strsznuiu,
Ciesu piktumu.*

Juozapay Szwęstas Jezuso mieloio,
Tewe wadintas Diewo amžinoio,
Iszprašik, idant pakaity butumem,
Jums tarnautumem.

Par tawo Sunaus Krauju Atpirkima,
Attolink kariu stroszna suspaudima,
Nuog žmoniu tawo, toy wietoy esačiu,
Jus garbinančiu.

Ligas attolink, dovanok sweykata.
Kuno, ir dušios amžina žiwata.
Iszprašik visiems grieku atlydima,
Ir isganima. Amen.

2 PRIEDAS

Savęs ir mūsų brangiosios Tėvynės paaukojimas Švenčiausiajai Panelei Marijai

Tvirtai tikime, kad Tu esi Dievo malonės pilnoji, nekaltai pradėtoji, visuomet skaisčioji Dievo Motina, visų dorybių tobuliausia pilnybė, už visas moteris bei vyrus ir už angelus garbingiausiaji žemės ir dangaus Karalienė, varguolių meilingoji globėja, nusidėjėlių užtarėja, nelaimingų gelbėtoja. Tu su Viešpatim **Jėzum** kentėjai už mus ir per Tave Visagalis Dievas teikia mums Savo malones.

Tu mūsų Tėvynę jau ne kartą išgelbėjai iš didžiųjų pavojų, Tu šelpai ir globojai mūsų žemę su visais jos turtais ir mūsų žmones su jų kūnais bei sielomis ir su jų šeimomis. Tavo globos mums ypatingai reikia dabar, kai ištvirkimas su visokiais nusižengimais, kai laisvamanių ir bedievių klaidos jau tyko mus apsemti ir mūsų dvasią paskandinti. Atsimindama Savo vargus ir skausmus, gelbėki mus. Būk mums Motina ir išmelsk mums mūsų kaltybių atleidimą.

Nebegalime nė suminėti visų mūsų nusikaltimų, padarytų senovėje bei vėlesniais laikais ir tebedaromų šiandien. Tau padedant, norime permaldauti teisingąjį ir visagalį Dievą už neištikimybę krikštui, už kunigystės išniekinimus, už šventvagiškas Komunijas bei kitų sakramentų sudarkymus, ypač už moterystės priesaikos laužymą, už kreivąsias priesaikas, už girtybes ir ištvirkavimus, už vagystes, plėšikavimus ir žmogžudystes, už nesuskaitomus keiksmus ir piktumus. Gaila mums, kad mes patys, ar mūsų giminės, ar mūsų tautiečiai taip daug ir taip sunkiai esame nusikaltę ir imame atgailą daryti už save ir už visus. Tu permaldauk savo Sūnų, mylimiausiąjį **Jėzų**, už mus.

Norėdami, kad Lietuva būtų Tavo žemė, Tau pavedame kiekvienas save su savo kūnu ir siela, su savo turtu ir gyvybe, su savo šeima ir visuomene. Priimk mus, kaip savo vaikus, tarnus, valdinius, o mūsų žemę ir kitokį turtą kaip savo nuosavybę. Priimk ir mūsų norus bei jausmus, su mūsų džiaugsmais ir linksmybėmis, su mūsų protu ir valia. Geriausios Patarties Motina, vesk ir valdyk mus.

Atiduodame Tau savo namus, kaimus, parapijas, vyskupijas ir visą mūsų Tėvynę. Valdyk mūsų šalį kaip pilnateisė Karalienė. Mes visi nedarome Tavo valdžiai ribų. Tu viena po Dievo Aukščiausiojo mūsų Valdovė. Ką

mes turime, tas Tavo. Tu nusidėjėlių užtarėja, mes esam Taviėji. Mes norime ir žadame būti Tau ištikimi, tai reiškia, kad mes gyvensime, kaip katalikams reikia, kaip Tavo Sūnus mokina.

Šiandien tat mes iškilmingai skelbiame, Švenčiausioji Marija, kad Lietuva yra Tavo žemė, kad ji nė klaidoms, nė nuodėmėms netarnaus. Teikis, Brangiausioji Motinėle, parodyti, kad maloningai priimi šitą mūsų pasivedimą ir palaimink mus!

NIHIL OBSTAT
Mons. A. [Simaitis](#),
censor ex officio.
Telšiai, 1937. V. 6.

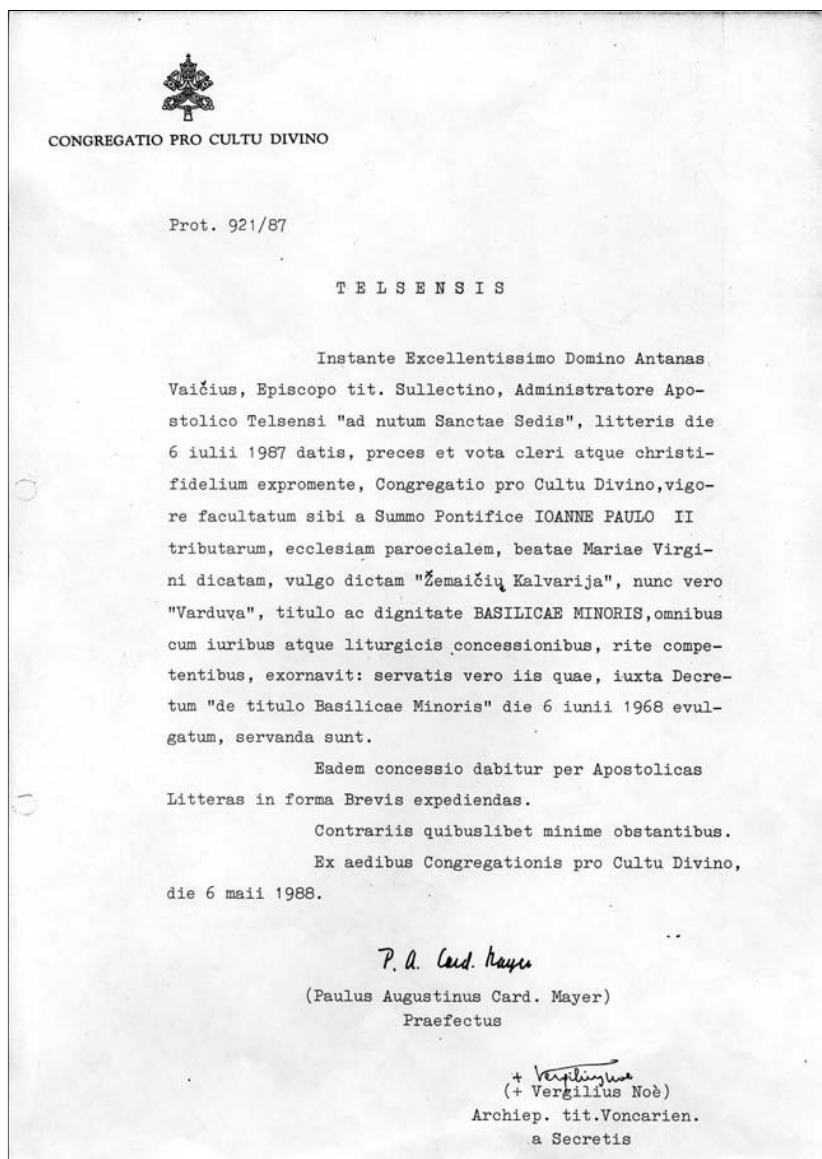
IMPRIMATUR
Kražiai 6. V. 1937.
† Justinus Ep.

193 m.....mėn..... d.

Aukotojo parašas.....
(vardas, pavardė)

.....
kaimas, parapija

3 PRIEDAS

Dievo Kulto Kongregacijos prefekto kardinolo Mayer laiškas Telšių vyskupui Antanui Vaičiui dėl Žemaičių Kalvarijos bažnyčios paskelbimo Mažąja bazilika.
Telšių vyskupijos kurijos archyvas. Žemaičių Kalvarijos parapijos byla.
 Į lietuvių kalbą išvertė A. Sabaliauskas

Vertimas į lietuvių k.

DIEVO KULTO KONGREGACIJA

Prot. 921 / 87

Telšių [Telšiams]

Jo Ekscelencijai Viešpatyje Antanui Vaičiui, tituliniam Sulekto vyskupui, Telšių Apaštaliniam Administratoriui ad nutum Sanctae Sedis [Šventojo Sosto nuožiūra], 1987 metais, liepos 6 dieną, tikinčiųjų ir dvasininkų prašymus [maldavimus] išdėsčiusiam savo laiške Dievo Kulto Kongregacijai, kuriai dėl Aukščiausiojo Pontifiko JONO PAULIAUS II suteiktų galių [įgaliojimų], parapinę bažnyčią, dedikuotą [tituluotą] Švč. M. Marijai, liaudies vadintą „Žemaičių Kalvarija“, o dabar „Varduva“, MAŽOSIOS BAZILIKOS titulu [rangu] ir garbe, su visomis teisėmis ir liturginėmis privilegijomis, kurios šiuo vardu pažymėtoms šventovėms teisėtai priklauso, tačiau išsaugant tai, kas pagal 1968 m. birželio 6 d. išleistą Dekretą – De titulo Basilicae Minoris [Apie Mažosios Bazilikos titulą] reikia išsaugoti.

Tas pats nurodymas bus pateiktas Apaštaliniu Raštu [laišku], kuris trumpa forma bus parengtas.

Nesant kokių nors prieštaravimų.

Dievo Kulto Kongregacija, 1988 m. gegužės 6 diena.

Paulius Augustinus Card. Mayer

Praefectus

† Vergilius Noè

Archiep. tit. Vancarien.

a Secretis

4 PRIEDAS

JONAS PAULIUS II

prisiminti visais laikais

Lietuvoje, Telšių vyskupijoje yra žinoma parapiinė Švč. Mergelės Marijos šventovė, anksčiau vadinta Žemaičių Kalvarija, dabar – Varduva, į kurią gausiai renkasi tikintieji pagerbti Švenčiausiosios Mergelės Dievo Gimdytosios su Kūdikiu [Jėzumi](#) paveikslą ir paminėti [Kristaus](#) kančią. Todėl kai Garbingasis Brolis titulinis Sulekto Vyskupas ir Telšių Apaštalinis Administratorius ad nutum Sanctae Sedis [Šventojo Sosto nuožiūra] – praėjusių metų liepos mėn. 6 d. raštu dvasininkijos ir tikinčiosios liaudies vardu paprašė, kad suteiktume tai šventovei Mažosios Bazilikos titulą ir garbę, Mes, trokšdami šiais Marijos metais mylimiems [Kristuje](#) telšiečiams parodyti tėviškos meilės ženklą, mielai patenkiname Ganytojo prašymą. Taigi Dievo Kulto Kongregacijai pateikus savo nuomonę, kurią laikome teisėta, naudodamiesi savo Apaštaline galia, šiuo raštu visiems laikams minimą parapiinę šventovę papuošiamo Mažosios Bazilikos titulu ir garbe, su visomis teisėmis ir liturginėmis privilegijomis, kurios šiuo vardu pažymėtoms šventovėms teisėtai priklauso, tačiau išsaugant tai, kas pagal 1968 m. birželio mėn. 6 d. išleistą Dekretą – De titulo Basilicae Minoris [Apie Mažosios Bazilikos titulą] – reikia išsaugoti. Norime, kad šis Mūsų raštas būtų laikomas teisėtu ir dabar, ir ateityje, netrukdam bet kokiems priešingiems dalykams. Duota Romoje, pas Šventą Petrą, po Žvejo žiedu, 1988-jų Marijos metų gegužės mėn. 6 d., Mūsų Pontifikato dešimtaisiais metais.

(Pasirašo) Augustinas Kard. Casaroli

Žemaičių Kalvarijos Švč. Mergelės Marijos bažnyčios paskelbimo Mažąja bazilika dokumentas. *Telšių vyskupijos archyvas*. Į lietuvių kalbą išvertė prel. J. P. [Gedgaudas](#).

5 PRIEDAS

 SEGRETERIA DI STATO PRIMA SEZIONE - AFFARI GENERALI N. 517.043/FAX	GAUTA Telšių Vyskupijos Kurija Nr. Dal Vaticano, 27 Giugno 2002
---	--

Eccellenza Reverendissima,

con lettera del 16 maggio scorso, Ella ha chiesto informazioni in merito alla procedura da seguire per ottenere l'Incoronazione Pontificia dell'immagine della Beata Vergine Maria, che si venera nella Basilica di Žemaičių Kalvarija, il Santuario più importante di codesta diocesi.

Al riguardo, mi prego di comunicarLe che, al fine di ottenere la possibilità di incoronare l'immagine della Madonna a nome del Sommo Pontefice è necessario inoltrare una richiesta, firmata da Vostra Eccellenza, alla Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, allegando la seguente documentazione:

1. breve profilo storico dell'immagine da incoronare e della devozione popolare verso la medesima immagine;
2. un certo numero di firme dei fedeli che manifestino i voti del popolo di Dio in merito alla petizione;
3. foto della Chiesa e dell'immagine della Beata Vergine Maria che verrà incoronata.

Il menzionato Dicastero provvederà poi a sottoporre la supplica al Santo Padre per ottenere la necessaria autorizzazione.

Profitto della circostanza per confermarLe con sensi di distinto ossequio

dell'Eccellenza Vostra Reverendissima
dev.mo

A Sua Eccellenza Reverendissima
Mons. JONAS BORUTA, S.I.
Vescovo di Telšiai
Katedros 5,
LT-5610 TELŠIAI - LITUANIA

Vatikano Valstybės sekretoriato laiškas Telšių vyskupui Jonui [Borutai](#), SJ, dėl Žemaičių Kalvarijos stebuklingojo Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslų karūnavimo popiežiaus vardu. *Telšių vyskupijos kurijos archyvas, Žemaičių Kalvarijos parapijos byla.*

Vertimas į lietuvių k.

VATIKANO VALSTYBĖS SEKRETORIATAS

N. 517.043/FAX

Vatikanas, 2002 birželio 27

Jūsų Ekscelencija,

praeitos gegužės 16 laišku Jūs prašėte informacijos dėl procedūros, kaip būtų galima gauti pontifikalinį karūnavimą Švč. M. Marijos paveikslo, kuris yra garbinamas Žemaičių Kalvarijos Bazilikoje, svarbiausioje šios vyskupijos šventovėje.

Šiuo noriu jums pranešti, kad norint gauti galimybę karūnuoti Mados paveikslą Popiežiaus vardu yra būtina pateikti prašymą, pasirašytą Jūsų Ekscelencijos, Dievo Kulto ir Sakramentų Kongregacijai, pridedant šiuos dokumentus:

1. trumpą istorinę norimo vainikuoti paveikslo ir liaudies šito paveikslo garbinimo [pamaldumo] apžvalgą;
2. tam tikrą skaičių parašų tikinčiųjų, kurie parodytų Dievo Tautos balsus, paremiančius prašymą;
3. Bažnyčios ir Švč. M. Marijos paveikslo, kuris bus vainikuotas, fotografiją.

Minėta Kongregacija vėliau pasirūpins pateikti prašymą Šventajam Tėvui gauti būtiną leidimą.

Naudodamasis proga reiškiu nuoširdžią pagarbą Jūsų Ekscelencijai.

A Sua Eccellenza Reverendissima
Mons. JONAS BORUTA, S.I.
Vescovo di Telšiai
Katedros 5,

LT-5610 TELŠIAI - LITUANIA